

Univerza v Ljubljani
Fakulteta za socialno delo

Laura Schwarzmann

Vključevanje otrok v delo z družino ob razvezi staršev

Magistrsko delo

Ljubljana, 2017

Univerza v Ljubljani
Fakulteta za socialno delo

Laura Schwarzmann

Vključevanje otrok v delo z družino ob razvezi staršev

Magistrsko delo

Mentor: doc. dr. Srečo Dragoš

Študijski program: Socialno delo z družino

Ljubljana, 2017

Povzetek

Ločitve in razveze so v današnjem času vse bolj pogoste in s tem so postale že del družinskega življenja. Vseeno pa so zelo stresne in zapletene, saj so običajno prisotna močna čustva, zamere, razočaranja in nesoglasja med partnerjema. V tem času se morata partnerja lotiti reševanja skupnih težav in dogovarjati glede osnovnih pomembnih sprememb, ki nastanejo ob ločitvi. Ločitev pa ni samo stvar staršev, temveč tudi njihovih skupnih otrok. Čeprav se na otroka velikokrat pozabi, ni nič manj pomemben, ločitev pa je zanj običajno zelo stresna. Otroci so zaradi svoje odvisnosti od staršev še bolj nemočni in potrebujejo podporo in pojasnilo staršev. Starša pa se morata zavedati, da se ločujeta kot partnerja in ne kot starša otrok, saj otrok še vedno potrebuje oba. Včasih starša zaradi osebne krize tega nista sposobna omogočiti otroku in zato je pomembno, da znata poiskati tudi strokovno pomoč. Starši se po pomoč obrnejo na center za socialno delo ali pa vložijo zahtevo za razvezo neposredno na sodišče. Ločitev lahko poteka sporazumno ali preko tožbe. Vendar je vedno v interesu, da bi starša našla skupni jezik in se uspela dogovoriti vsaj glede skrbi za otroka. Ob ločitvi se morata namreč dogovoriti glede vzgoje in varstva otrok, preživljanju otrok in stikov z otroki. Šele po tem dogovoru se lahko tudi uradno ločita. Če pa dogovora ne uspeta skleniti, mora socialni delavec posredovati sodišču svoje mnenje in poročilo o tem, da lahko sodišče odloči v korist otroka. Vprašanje pa je, ali se vpraša po mnenju tudi otroka, saj gre zanj in njegovo življenje. V vsaki stvari, ki se tiče otroka, je pomemben tudi njegov glas. Ne le, da se ga sliši, temveč se tudi upošteva. In za to, da se otroka sliši in upošteva, morajo poskrbeti odrasli, tako starši kot socialni delavci. To je otrokova pravica. Centri za socialno delo se namreč dnevno srečujejo z urejanjem ločitev, delom s starši, a ne z delom z otroki. Na letošnji praksi sem namreč opazila, da ob ločitvi vse rešujejo in se dogovarjajo le odrasli. Otroke redko vključujejo v proces ločitve, čeprav se jih to tiče. Ravno zato sem se odločila raziskati, ali sem le jaz naletela na slabe primere ali je to običajna praksa. Za namen raziskave sem opravila šest intervjujev s socialnimi delavci na ljubljanskih centrih za socialno delo. Skozi pogovore sem želela raziskati, kako poteka njihovo delo z družino ob razvezi in v kakšni meri vključujejo otroke v ta proces dela. Zanimalo me je, kdaj vključijo otroka in kdaj ne ter zakaj je tako. Poleg tega me je zanimalo, kakšen je otrokov položaj, če se vključi, se sliši njegov glas in ali se tudi upošteva. Med pogovori smo se osredotočili tudi na zakonodajo, javna pooblastila, ki jim v neki meri narekujejo delo in na njihovo znanje in spretnosti za delo z otroki. Ugotovila sem, da je pri njihovem delu najbolj važna formalna zadovoljitev zakona, da napišejo poročilo za sodišče. Ob tem pa se samo socialno delo razgubi zaradi pomanjkanja časa in kadra za bolj konkretno svetovalno delo z družinami. Tudi vključevanje otrok se je izkazalo bolj za izjemo kot pravilo. Otroke vključujejo v manj kot polovici primerov, razlogi za to pa so raznoliki. Njihova mnenja so bila tudi deljena, nekateri so striktno proti temu, da se otrok vključi, drugi menijo, da je otroka nujno treba vključiti. In kljub temu da so vsi naštevati same pozitivne vplive na proces dela, če otroka vključijo, tega še vedno ne počnejo. Menim, da bi bilo na tem področju res potrebno narediti še širše raziskave in spremeniti prakse dela na centrih za socialno delo. Socialnim delavcem bi bilo treba omogočiti več izobraževanj za delo z otroki, zaposliti več kadra in jim s tem omogočiti več časa za delo s starši in z otroki, ter jih razbremeniti njihove formalne funkcije nadzornega organa, ki se mora opredeliti za poročilo za sodišče. Vidimo namreč, da je vključevanje otrok koristno, treba je le še delati to.

Ključne besede: proces ločitve ali razveze, socialno delo z družino, pogovor z otrokom, otrokove pravice, glas otroka, center za socialno delo

Abstract

Separation and divorce are two words that occur a lot in today's society and it can be said that they became a part of family life. The whole process of divorce and separation is still very stressful and complicated because there are strong feelings involved, a lot of disagreements, disappointments, and resentment amongst partners. They have to solve all the common problems and start discussing the basic changes in their lives during the process of divorce. It does not affect only parents, but also children. We often forget about children during the process, but it can also be very stressful for them. Because they depend on their parents they need a lot of support and explanations from both sides. Parents have to take into consideration that divorce is separation between them two as partners, but they still have to maintain parenthood for their children. Sometimes partners cannot cope with the situation and they need to find a professional help. They seek help at Social Work Centre or they file a divorce and send it straight to court. The process can be held by agreement from both sides or through action. It is recommended that parents find a fair way to take care of their children, from maintenance to who is going to see children at a certain time. When the agreement between them is settled, then the legal process of divorce can start. But if the parents cannot make the agreement, then the social worker has to intervene. Social worker makes a decision in the best interest of a child and sends their report to the court. Whether the child is being asked about their opinion in the whole procedure and what they want is still being unknown. The child's voice has to be heard and it has to be taken into account by adults, parents, and social workers. That is their right. Centres for social work have to deal with divorces in association with parents every day, but not so much in association with children. This is what I have noticed during this year's practice. The social workers only deal with parents and children are barely involved in the process of divorce. That was the main reason why I wanted to do a research on this subject. For the purpose of the research, I carried out 6 interviews with different social workers at several Social Work Centres in Ljubljana. Through the conversations, I wanted to know more about their work with families during the divorce and how much they include children in the whole process. I also wanted to know when they include a child in the process and when they exclude them and the reasons why. Besides that, I was interested in whether the social workers take into account child's wishes, thoughts, and opinions. During the interviews, we focused on legislation, public authorities, their knowledge and skills that are required for working with children. The results of the research showed that the priority of social workers satisfy the formal law by writing reports for the court. There is not enough time or staff to deal with the actual family problems. Children are barely a subject of a matter when it comes to the divorce. There are various reasons for this. The answers that we received from social workers were very different. Some of them think that children should not be included in the procedure of divorce at all, and some of them think the opposite. Despite all the positive effects on children being included in the process, they still do not include them in practice. I think that this subject needs a lot more attention by making researches that will reach a large group of people. I also think that the work practice at Social Work Centres has to change. The country has to provide more educational help for social workers so that they could know the right way to treat children. Also expanding the staff is very important. Instead of having a small amount of social workers who are preoccupied with the formal work of writing reports to the court, there would be time for dealing with actual family issues during the hardest time of divorce. All in all, including children in the process is beneficial. We just have to make it real.

Keywords: the process of separation or divorce, social work with family, conversation with a child, children's rights, child's voice, Social Work Centre

Kazalo vsebine

1. Teoretični uvod	1
1.1. O družini	1
1.1.1. Definicija družine	3
1.1.2. Družinske spremembe	5
1.2. Razveza in razpad družine	6
1.3. Otrok v procesu razveze	8
1.3.1. Vključevanje otrok v proces razveze	11
1.4. Pravice otrok	14
1.4.1. Spoštovanje otroštva	14
1.4.2. Glas otroka	16
1.4.3. Zagovorništvo	17
1.5. Socialno delo z družino	18
1.5.1. Vzpostavitev delovnega odnosa z družino	19
1.5.2. Socialno delo z družino v procesu razveze	22
1.5.3. Področja socialnega dela z družino na centrih za socialno delo	24
1.6. Pravni postopek razveze zakonske zveze	26
2. Opredelitev problema	31
3. Metodologija	33
3.1. Vrsta raziskave	33
3.2. Raziskovalni instrumenti in viri podatkov	33
3.3. Populacija in vzorčenje	34
3.4. Zbiranje podatkov	34
3.5. Obdelava in analiza podatkov	35
4. Rezultati	38
4.1. Študijska in poklicna pot	38
4.2. Delo z družino ob razvezi	39
4.3. Vključevanje otrok	41
4.4. Glas otroka	44
4.5. Vpliv prisotnosti otroka	46
4.6. Osebni pogled socialnih delavcev	47
4.7. Potreba po dodatnem znanju	48
5. Razprava	50
6. Sklepi	61
7. Predlogi	63

8. Literatura	64
9. Priloge	68
9.1. Smernice za intervju	68
9.2. Zapis intervjujev	68
9.2.1. Intervju A.....	68
9.2.2. Intervju B.....	72
9.2.3. Intervju C.....	75
9.2.4. Intervju D.....	78
9.2.5. Intervju E.....	81
9.2.6. Intervju F	84
9.3. Analiza podatkov	86
9.3.1. Intervju A.....	86
9.3.2. Intervju B.....	98
9.3.3. Intervju C.....	107
9.3.4. Intervju D.....	114
9.3.5. Intervju E.....	122
9.3.6. Intervju F	129

1. Teoretični uvod

1.1. O družini

Družino kot obliko človeške institucije poznamo že od prazgodovine naprej. Pojavlja se v vseh kulturah in je najpogostejša oblika skupnega življenja. Večina ljudi odraste v družini in si kasneje tudi oblikuje lastno družino. Se je pa skozi zgodovino, predvsem v zadnjih desetletjih, oblika družine precej spremenila. Od tradicionalne nuklearne družine, ki jo sestavljajo biološka starša ali eden od staršev in otrok, k ne tradicionalnim družinskim oblikam (Štadler *et al.* 2009: 30).

Družinsko skupnost na kratko povzameta avtorja Mittler (1995: 1), ki pravita, da je vsaka družina neponovljiva in vsak človek pripada neki družini. Družine opisujeta kot velike, male, večgeneracijske, enostarševske, dvostarševske, lahko imajo en dom ali pa več. Družina lahko razpade, se loči, ali pa ostane skupaj celo življenje. Navajata tudi različne načine kako lahko nekdo postane član družine: s posvojitvijo, z rojstvom, s poroko ali z željo po pomoči. Bistvo pa je, da se člani med seboj ščitijo, negujejo in tudi vplivajo drug na drugega. Družina je skupnost zase, člani imajo lahko različne vrednote, vendar jih povezuje enak cilj. Zavedata se, da ima vsaka družina svojo notranjo moč in kakovosti, ki se pretakajo med družinskimi člani in tvorijo družinsko skupnost.

Ule (2008: 81) navaja družino kot primarno skupino, katere člani so povezani: sorodstveno, čustveno ali pa solidarnostno. Družina deluje funkcionalno, saj so družinski člani med seboj solidarno intimno povezani in s tem lahko zadovoljujejo vse primarne potrebe. Hkrati pa je družina socialna institucija v odnosu do drugih skupin in institucij, ki nalagajo družini in njenim članom določene norme in pričakovanja glede njihovega vedenja in življenja.

Štadler *et al.* (2009: 32) pravijo, da sta osnovni značilnosti družine, ki sta skupni vsem družinam, ne glede na njihove oblike, intimnost in medgeneracijski odnosi. Poleg tega pa morata biti v primernem ravnovesju zadovoljeni tudi dve temeljni človeški potrebi po avtonomiji in pripadnosti. Tudi znotraj družine mora vsak član čutiti določeno mero neodvisnosti in samostojnosti. Hkrati pa potrebuje občutek sprejetosti, povezanosti z drugimi in pripadnosti.

Gostečnik (1999: 7) dodaja, da človek v družini prvič začuti globino intimnosti, pripadnosti, ljubezni in se nauči osnovnih oblik obnašanja. Vendar tukaj ne izpusti tega, da lahko človek ravno v družini začuti tudi odvečnost, zavrženost in nepripadnost.

Družinski člani so med seboj povezani in zato vzajemno vplivajo eden na drugega. Sicer je vsak član samostojna osebnost, a skupaj tvorijo družino kot celoto. Za družino pa je značilno, da ima svoja pravila, ki so transparentna. Lahko pa ima tudi podzavestna pravila, ki še bolj definirajo družino in čeprav so neizražena, jih vsi člani dobro poznajo. V vsaki družini imajo družinski člani tudi svoje vloge. Pomembno je predvsem, da starša prevzameta svoje vloge. V nasprotnem primeru se dostikrat zgodi, da eden od otrok prevzame starševsko vlogo, kar ni dobro. Med starši in otroki morajo namreč ostati generacijske razlike (Perko 2008: 148-149).

Lerner (2005, v Perko 2008: 150) navaja pet pogojev, za katere ocenjuje, da so potrebni za zdrav razvoj družinskega sistema: pripadnost, zaupanje, dostojanstvo in spoštovanje, prepoznavnost in sočutje.

- Pripadnost – je glavna potreba vsakega člana družine in tudi družine kot celote. Pomembna pa je zlasti za otroke. Čeprav je biološka vez med staršem in otrokom dana sama po sebi, morajo starši zagotoviti otroku tudi emocionalno povezanost in uglasenost za otrokove potrebe.
- Zaupanje – je predvsem pomembno za zdrav razvoj otroka. Otrok mora čutiti in vedeti, da lahko zaupa staršem in da se oni odzivajo pristno. Skozi to se otrok nauči kaj je varno, predvidljivo in kaj ni. Če je vzpostavljeno zaupanje v družini otrok čuti: vem, da veš, da vem.
- Dostojanstvo in spoštovanje – je kompetenca, da človek vidi sebe kot sposobnega in učinkovitega, hkrati pa spoštuje samega sebe. Samospoštovanje je pomembno pri otrocih, da se doživlja kot uspešnega, lahko razvija nove spretnosti in sposobnosti ter se mu ob tem ni treba dokazovati staršem.
- Prepoznavnost – omogoča posamezniku, da razvije in oblikuje svoj lastni slog, osebnost in s pomočjo tega prepozna svojo enkratnost. Otrok lahko to doseže, če mu starši dopustijo, da je to, kar je in z njim vzpostavijo edinstven stik.

Družina in družinski člani lahko razvijejo različne vzorce delovanja, ki so lahko tako dobri kot slabi. Če so družinski vzorci funkcionalni se to kaže v tem, da imajo družinski člani pozitivne in prijateljske odnose, ter si med seboj zaupajo. Hkrati zmorejo stopnjo čustvene neodvisnosti in zadovoljijo tako potrebo po pripadnosti kot po avtonomnosti. Za dobro funkcioniranje družine je tudi pomembno, da sta starša v trdni in enakopravni koaliciji. Med

družinskimi člani pa mora biti jasna in odkrita komunikacija in močna medsebojna čustvena opora (Skynner in Cleese 1994: 29).

1.1.1. Definicija družine

Vsakdo ve kaj je družina, a hkrati je ne znamo definirati. Strokovnjaki se že dolgo ukvarjajo s tem, kaj pojem družina zavzema in kaj ne. Družine so si namreč zelo različne in težko je trditi, da je le ena oblika prava oblika družine. A še vseeno želimo neko definicijo družine, saj deluje preskriptivno, nam predstavlja družbene napotke in diagnozo, ki vplivajo tudi na politična delovanja (Rener *et al.* 2006: 14).

Tudi Mešl (2008: 76-77) se sprašuje, če sploh vemo kaj je družina in če kaj takega sploh obstaja. Vse te nejasnosti pripisuje raznovrstnosti družinskih oblik. Dodaja še, da potrebujemo definicijo družine, da sploh lahko opredelimo kaj raziskujemo. Definicijo družine pa potrebuje tudi družina sama za uveljavljanje pravic iz socialne politike.

Rener *et al.* (2006: 15) navajajo, da bi definicija oziroma tipologija družine morala biti:

- razlikovalna, da bi zajemala bistvene dimenzije družine, ki oblikujejo družino in jo hkrati razlikujejo od drugih oblik vsakdanjega življenja;
- inkluzivna, da bi zajemala vse oblike družinskega življenja, ki se pojavljajo in med njimi ne bi delal razlik;
- operativna, da bi bila učinkovita in uporabna v državnoadministrativnem in raziskovalno – informacijskem delu.

Sedaj imamo veliko definicij družine, ki se med seboj tudi razlikujejo. Vsaka stroka definira družino na svoj način, odvisno tudi od njene potrebe za uporabnost definicije. Same definicije so si med seboj dosti podobne, med njimi so le kakšna odstopanja, glede različnih tem. V nadaljevanju sem zapisala nekaj osnovnih definicij družin, ki se tudi največkrat uporabljajo, predvsem za statistične in sociološke namene.

Statistična ali popisna definicija družine, ki jo je za popis prebivalstva v Evropi priporočila tudi Evropska komisija Združenih narodov za Evropo (Rener *et al.* 2006: 15-16) umešča med družine vsaj dve osebi ali več, ki živijo v skupnem gospodinjstvu. Te osebe pa morajo biti med seboj tudi povezane z zakonsko zvezo, kohabitacijo ali pa so v starševskem razmerju. S tem vidimo, da popisna definicija družine zajema tako poročene kot neporočene pare, kot tudi istospolne pare. Prav tako pa zajema pare z otroki in tiste, ki nimajo otrok. Kot

družino pa obravnavajo tudi vse gospodinjске skupnosti, kjer živi eden od staršev (mati ali oče) z vsaj enim otrokom.

Sociološke definicije družine so si med seboj kar raznolike, vendar so v samem bistvu zelo podobne. Vsem je skupno to, da opredeljujejo družino vsaj kot dvogeneracijsko skupnost in družbeno institucijo, ki skrbi vsaj za enega ali več otrok. Iz tega pa izhaja tudi definicija družine po OZN (Rener *et al.* 2006: 16), ki družino opredeljuje kot skupino ljudi oziroma vsaj eno odraslo osebo, ki skrbi vsaj za enega otroka. Hkrati pa mora biti kot družina prepoznana tudi v zakonodaji oziroma običajih države, v kateri biva.

Socialno psihološka definicija družine kot male skupine, ki jo navaja Čačinovič Vogrinčič (1998: 130–131), pravi, da je družina iz dveh ali več posameznikov. Ti posamezniki so med seboj v interakciji in imajo skupna pravila, norme, vrednote, motive in cilje. Med člani družine se oblikuje struktura moči, načini vodenja, vloge in statusi posameznih članov glede na delitev dela. Za družino kot malo skupino je značilna tudi skupna zgodovina, ki povezuje člane.

Poznamo pa tudi kar nekaj tipologij družine, ki so si med seboj podobne, vendar se nekoliko razlikujejo. Organizacija združenih narodov je iz zgornje definicije družine oblikovala tudi tipologijo družin in jo oblikovala kot (Rener *et al.* 2006: 17):

- jedrne družine (biološki in socialni starši in otroci, enostarševske, adoptivne družine),
- razširjene družine (tri in več generacijske družine, poligamne in plemenske razširjene družine),
- reorganizirane družine (dopolnjene družine, življenje v skupnosti, reorganizirane družine istospolnih partnerjev).

Zelo pogosta, predvsem v socioloških raziskavah, pa je tudi Brownova (1992, v Rener *et al.* 2006: 17) tipologija družine, ki razvršča družine v:

- jedrne družine (dva starša in otrok),
- klasične razširjene družine (vertikalno in horizontalno razširjene družine ter sestavljene družine iz več jedrnih sorodstvenih družin),
- modificirane razširjene družine (geografsko ločene družine z rednimi stiki),
- enostarševske družine,

- reorganizirane družine (družine, ko je vsaj eden od staršev socialni starš in ne biološki).

Avtorji Renner *et al.* (2006: 17) pa menijo, da bi bilo popolnoma dovolj, če bi razlikovali med dvema vrstama družin in sicer med jedrnimi družinami in razširjenimi družinami. Pod jedrne družine vključujejo tako dvostarševske kot enostarševske družine in tudi reorganizirane družine. Pod pojmom razširjene družine pa vključujejo klasične in razpršene razširjene družine.

1.1.2. Družinske spremembe

Družinsko življenje se predvsem v zadnjih nekaj desetletjih spreminja. Tako kot včasih, še vedno sicer prevladujejo nuklearne družine, ki jih sestavlja heteroseksualni poročen par z otroki, vendar se le to postopoma in opazno spreminja. Tudi v Sloveniji postaja družinsko življenje vse bolj raznovrstno, tako da govorimo o pluralizaciji družinskega življenja in oblikah družine. Prihaja do sprememb pri vlogah in delitvi dela družinskih članov, pri oblikah in strukturi družin in tudi pri poteku družinskega življenja (Renner *et al.* 2006: 63).

Renner *et al.* (2006: 64–65) piše, da se pluralizacija družinskih potekov kaže na različne načine:

- Maritalne spremembe in zmanjšanje pomena zakonske zveze – maritalno vedenje je vse bolj nedoločeno in nestabilno, vedno manj porok, več ločitev, več parov in družin živi v kohabitaciji in vse več ljudi pa se ponovno poroči. Ob tem Švab (2001: 62) dodaja, da se tudi sama starost ob sklenitvi prve zakonske zveze zvišuje.
- Naraščanje števila reorganiziranih družin – naraščanje razvez pripelje do sprememb v družinskem poteku in ustvarjanje novih reorganiziranih družin.
- Pluralizacija prehodov med posameznimi obdobji družinskega življenja – podaljšanje mladosti, krajšanje obdobja aktivnega starševstva, starševstvo pred poroko, ponovno poročanje, ponovno vzpostavljanje družine.

Na podlagi oblike družine je prišlo do pluralizacije družinskih oblik in do zmanjševanja števila družinskih članov. Da lahko govorimo o pluralizaciji družinskih oblik, je pripeljalo zmanjševanje pomena nuklearne družine in oblikovanja različnih in novih oblik družinskega življenja. Narašča število enostarševskih in reorganiziranih družin, hkrati pa naraščajo tudi istospolne družine. Čeprav še vedno prevladujejo poročeni pari z otroki, pa je vse več neporočenih parov, ki živijo v kohabitaciji tudi po rojstvu otrok. O zmanjševanju družinskih članov pa govorimo zaradi zmanjšanja rodnosti otrok. Hkrati ob tem prihaja tudi do vse več

družin brez otrok (Rener *et al.* 2006: 35–38). Tudi Švab (2001: 65–66) navaja, da prihaja do upadanja stopnje rodnosti in da narašča število otrok, ki so rojeni zunajzakonske zveze. Dodaja pa še, da se zvišuje tudi starost, ob kateri se ženske odločajo za prvega otroka.

Švab (2001: 67) poudari tudi pomen vpliva širših družbenih in demografskih sprememb na spremembe v družinskem življenju. Kot dve glavni družbeni spremembi, ki vplivata na spremembe v družini, navaja trg delovne sile in staranje prebivalstva. Trg delovne sile in zaposlovanje žensk ima širši vpliv na ženske in njihovo življenje. Predvsem se zaradi zaposlovanja žensk kaže, da se ženske kasneje odločajo za prvega otroka in imajo manj otrok, ker večino časa preživijo na delu in ne več doma. Tudi narava dela se je spremenila in zaradi otrok ženske ne prekinjajo več svoje zaposlitve. Staranje populacije pa je vpliv, ki bo predvsem v prihodnosti vplival na organizacijo družinskega življenja.

1.2. Razveza in razpad družine

Tako v Sloveniji kot v Evropi narašča število razvez. Slovenija ima stopnjo razvezanosti v primerjavi z Evropo sicer zelo nizko, vendar se glede na prejšnja desetletja dviguje (Rener *et al.* 2006: 40). Razveza oziroma ločitev je postala že običajen potek družinskega življenja. Najpogostejše pa so ločitve pri mladih parih z majhnimi otroki v prvih letih skupnega družinskega življenja (Rener *et al.* 2006: 66).

Hauck (1987: 41) je skozi delo s pari prišel do nekaj najpomembnejših razlogov, ki prinesejo razočaranje in nesrečo v zakon. Ti razlogi so jeza in gospodovalnost, odklanjanje in zanemarjanje, pasivnost in odvisnost, spolnost, družba, družina in sorodstvo ter nevrotično vedenje. Hkrati pa Hauck (1987: 11) navaja, da je bistveni razlog za razvezo to, da sta partnerja drug zaradi drugega prizadeta in razočarana. Do tega pa pride, če partnerja ne zmoreta ali ne moreta zadovoljevati tistih potreb, ki jih posameznik potrebuje in zaradi česar sta sklenila skupno življenje. Med partnerjema je običajno tudi veliko obtožb zaradi nezvestobe in neskladnosti njunih značajev.

Brajša (1985: 141) navaja ločitev kot zelo zapleten proces, saj je treba začeti reševati skupne težave, ki so nastale. Glavne tri stvari, ki jih je treba razrešiti so, odnosi med partnerjema, urediti preživljanje, stike in preživnino skupnih otrok ter se dogovoriti o lastništvu skupnega stanovanja in preživljanju drugega partnerja, če je to potrebno. Vse te težave so med seboj močno povezane in reševanje ene težave vpliva na reševanje druge.

Andrejč (2014: 25) dodaja, da je ločitev staršev eden najbolj stresnih življenjskih dogodkov, tako za partnerja kot za otroke. Bistveni vidik ločitve je, da starša začneta živeti ločeno in se preneha njuna skupnost. To pa prinese mnogo čustvenih in socialnih procesov.

Brajša (1985: 146) opozori tudi na vlogo otrok v procesu ločitve. Starši namreč različno obravnavajo in uporabljajo otroke v procesu ločevanja. Lahko delajo v korist otroka in upoštevajo otrokovo mnenje in želje. Včasih se starša borita za naklonjenost otroka in ga poskušata podkupiti in speljati na svojo stran. Lahko pa uporabijo otroka za njun medsebojni boj kot sredstvo za izsiljevanje. Takšni boji so za otroka zelo škodljivi, saj mora otrok kljub razvezi obdržati oba starša.

Partnerja se morata ob razvezi zavedati, da se ločujejo kot partnerji in ne kot starši otrok. Čeprav sta bili ti vlogi v zakonu zelo prepleteni, jih morajo ob razvezi ločiti. Da lahko ločita partnerski in starševski odnos, morata najprej urediti njune medsebojne odnose. Nikakor ne smeta pozabiti, da sta kljub razvezi še vedno oba starša njunih skupnih otrok in da otrok potrebuje sodelovanje obeh staršev (Brajša 1985: 143).

Robinson (v Čačinovič Vogrinčič 2008: 81) opisuje trinajst faz transformacije, skozi katere gre družina v procesu razveze in ponovne poroke. Skozi faze želi prikazati, kako je mogoče vzpostaviti dolgoročen projekt starševstva, kjer se otroci ne rabijo razvezati od nobenega od staršev. V vsaki fazi so določeni izzivi, s katerimi se morata soočati partnerja, zato je tudi vsaka faza opredeljena skozi dva procesa: čustveni proces tranzicije para in spremembe drugega reda, ki so potrebne, da družina lahko nadaljuje svoj razvoj. V nadaljevanju bom povzela prvih šest faz, ki se tičejo razveze in razpada družine (Čačinovič Vogrinčič 2008: 81–83):

Prva faza: priznanje zloma zakona ali partnerstva, ker morata partnerja sodelovati o odločitvah glede nadaljevanje zakona in morata sprejeti lasten delež in delež drugega pri zlomu zakona.

Druga faza: odločitev za ločitev ali razvezo, ko eden ali oba partnerja spoznata, da razmerja ne moreta nadaljevati. Ob tem morata oba sprejeti neuspeh zakona, se dogovoriti za ločitev in upoštevati otrokove potrebe.

Tretja faza: s pripravo in načrtovanjem izida partnerja poskušata deliti odgovornost in sodelovati pri najpomembnejših odločitvah (seznanitev otroka, dogovor o skrbništvu, stikih...).

Četrta faza: ločitev, ob kateri poskušata partnerja zmanjšati medsebojno navezanost, žalujeta zaradi izgube in hkrati nudita oporo otroku. Hkrati pa morata restrukturirati zakonski odnos in odnosa starš–otrok ter povedati širši skupnosti o ločitvi.

Peta faza: razveza, pravni proces, ko se opusti možnost o ponovni združitvi družine, nastopi žalovanje zaradi izgube. Prav tako pride do urejanja ločitve na pravnem, finančnem, psihičnem, starševskem in skupnostnem področju.

Šesta faza: družina po razvezi prinese spoznanje, da se otroci ne razvežejo od staršev in da morajo starši ohraniti sostarševski odnos z nekdanjim partnerjem. Hkrati si je treba priznati, da si lahko partner ustvari novo zvezo in družino. Starša se morata potruditi za čim bolj fleksibilne odnose brez konfliktov in sooblikovati svojo novo socialno mrežo.

Bohannan (1970, v Parkinson 2011: 70) opredeljuje še šest različnih dimenzij razveze partnerske zveze, ki prinašajo bistvene spremembe, na katere se morata partnerja prilagoditi. Te dimenzije zajemajo čustveno, psihično, starševsko, pravno, ekonomsko in skupnostno ločitev.

Zavedati se je treba, da se ločitev ne začne s prihodom na center za socialno delo in ne konča z odločitvijo sodišča. Ločitev je namreč dolgotrajen proces, sama razveza pa je le del tega procesa. Celostna ločitev partnerjev je zelo težka in vanjo je treba vložiti veliko težkega in naporega dela, če želita, da je ločitev dobro opravljena in ne prinaša dodatnih negativnih posledic. Ob tem so centri za socialno delo in sodišče le pomoč partnerjema, da se ločitev izpelje človeško in s čim manj škode za partnerja in otroke (Brajša 1985: 129).

1.3. Otrok v procesu razveze

Ločitev vpliva na vsa življenjska področja tako staršev kot otrok, predvsem pa vpliva na čustva. Ravno zaradi strahu in negotovosti pa si odrasli pred tem zatiskajo oči, ker se bojijo, da bo ločitev preveč vplivala na njihov vsakdanjik. A treba si je pustiti doživljati vsa ta čustva, saj lahko le tako premagamo ločitev in gremo naprej močnejši. Starši pa se morajo ob tem zavedati, da je otrokom še težje iti čez ta proces, saj so še bolj nemočni in potrebujejo oporo svojih staršev. Zavedati se morajo, da njihova kriza postane tudi otrokova kriza, saj so oni najpomembnejše osebe v otrokovem življenju. Če starši vidijo, da si sami in s socialno mrežo ne morejo pomagati, niti ne morejo pomagati dovolj svojim otrokom, je to znak, da morajo poiskati pomoč (Kuntzag 1997, 112–113).

Za otroke ni najhujša formalna ločitev staršev, vendar dejanska razselitev staršev, ko ne živijo več skupaj. Ob tem se starša velikokrat tudi ne pogovarjata in zato otroci ne vedo, kaj se dogaja in zakaj. Zaradi nevednosti so prestrašeni, zmedeni in za nastalo situacijo krivijo sebe. Zato je bistveno pri razvezi, da starša o tem govorita z otrokom in mu na sprejemljiv način tudi pojasnita kaj se dogaja (Parkinson 2011: 131).

Otroci se namreč že od zgodnjih otroških dni zavedajo, da se jim starši bolj ljubeče posvečajo, če so sami dobre volje in sproščeni. Zato otroci težko prenesejo, če so starši slabe volje in jim je hudo. V takšnih situacijah se otroci še posebej trudijo in izpolnjujejo želje staršev v upanju, da jim bo kmalu boljše. Ob tem pa potlačijo svoje občutke jeze, ker so njihove potrebe neizpolnjene in s tem uničujejo lastna čustva in podrejajo lastne želje pod željami starša. Njihov namen je le, da bi nadomestili starša, ki je odšel, da drugemu staršu ne bi bilo tako hudo. Čeprav s tem hitreje odrastejo, to ni njihova naloga in s tem hitreje izgubijo otroštvo. Starši morajo namreč pomoč iskati pri drugih odraslih osebah (Kuntzag 1997, 53–54).

Običajno pa imajo otroci občutek krivde za nastalo situacijo doma. Menijo, da so oni krivi, da sta se starša ločila in je eden zapustil dom. Takrat doživljajo najrazličnejša čustva in imajo razburkano duševnost. V teh razmerah potrebujejo starša za pogovor in razjasnitev situacije, drugače se otroci počutijo osamljene, ne samo zato, ker jih je eden od staršev zapustil, temveč tudi zato, ker jih drug starš ne razume in pušča same. Otrok je zaradi tega preobremenjen, čuti krivdo in hkrati jezo. Starša pa sta edina dva, ki otroka rešita tega s tem, da se iskreno pogovorijo in povesta otroku, da sta se ločila zaradi njunih odnosov, za katere otrok ni nič kriv (Kuntzag 1997, 47).

Razveza je za otroka vedno boleča, teža te bolečine pa je odvisna od konfliktnosti med staršema ter načinom razpada družine. Na otrokovo soočanje z razvezo pa vplivajo tudi njegove osebne značilnosti, temperament, starost in okoliščine, v katerih se ločitev dogaja. Vsak otrok doživlja in sprejema ločitev staršev in razpad družine na svoj edinstveni način. K temu pa veliko pripomore podpora in pomoč, ki jo lahko dobi od staršev, bližnjih drugih ali pa strokovne pomoči (Štadler *et al.* 2009, 45–46).

Na doživljanje otrok ob ločitvi staršev ima velik vpliv njihova starost. Predšolski otroci so še premajhni in ne morejo realno oceniti dogajanja med staršema niti svoje vloge pri tem. Otroci do drugega leta starosti se lahko na prerekanje in ločitev staršev odzovejo z razburjanjem, nemirom, jokom in pasivnostjo. Prav tako pa jih lahko prizadene daljša

odsotnost bližnje osebe, enega od staršev, zaradi katere jih je strah pred zapustitvijo. Otroci od drugega do petega leta že lahko nekoliko prepoznajo spremembe v družini. Ker se v tem obdobju najbolj razvijajo, potrebujejo usklajenost med staršema. Med ločitvijo pa lahko doživljajo hud stres, zaradi katerega spremenijo način obnašanja in se vedejo, kot je značilno za mlajše otroke. Značilen je tudi nemir, jok in izbruhi jeze, hkrati pa strah, da ga bo zapustil tudi drugi starš. Otroci od petega do osmega leta pa že aktivno spremljajo in skušajo razumeti spremembe v družini, ki si jih običajno razlagajo po svoje. Za prepire in ločitev staršev običajno krivijo sebe. Otroci pogosto postanejo otopeli, potrti, doživljajo strahove, so izredno pridni, nedružabni, zamišljeni, se zaprejo vase, lahko pa so tudi uporni, nemirni, agresivni in pretirano zaskrbljeni. Lahko pa se pojavijo tudi telesne bolečine. V tem obdobju potrebuje otrok preživljati čas z obema staršema in potrebuje resnico, razlago zakaj je prišlo do ločitve, saj bo tako lažje razumel in predelal nastalo situacijo (Štadler *et al.* 2009, 48–49).

Parkinson (2011: 133) dodaja, da se otroci od osmega do dvanajstega leta že zavedajo vzrokov in posledic, ki nastanejo ob razvezi. Običajno se tudi že opredelijo na stran enega od staršev in drugega začnejo zavračati. Pri njih se pojavlja občutek zavrnjenosti, izgube, osamljenosti, jeza ter naporno in neprimerno vedenje. Pri otrocih od trinajstega do osemnajstega leta pa se običajno ob razvezi že pojavi pritisk o odločitvi, pri katerem staršu bi bil, teža po odraslemu vedenju, skrbi za mlajše sestrice, bratce ter tudi skrb za starša. Zaradi hudih pritiskov se običajno še krepí njihovo naporno vedenje, ki lahko pripelje tudi do prestopništva.

Otroci so ob ločitvi staršev čustveno zmedeni in njihova čustva se ves čas spreminjajo. Lahko so v nekem trenutku žalostni, v drugem jezni, želijo biti sami, jokajo, kričijo, lahko se počutijo izgubljene, zaskrbljene, so razočarani in prestrašeni. Običajno se počutijo tudi nemočne, zato je dobro, da jih seznanimo, da niso sami v tem in da je že veliko drugih mladih dalo čez to izkušnjo (Bingham 2006: 24).

Mnogokrat otroci nočejo verjeti, da se bosta starša razšla. Verjamejo v to, da bodo kmalu spet skupaj kot družina, to pa slabo vpliva nanj. Treba mu je pomagati, da se sooči z novo situacijo in jo čim prej sprejme. Nekateri otroci pa s tem sploh nimajo težav in jim ločitev staršev predstavlja olajšanje. S tem se namreč končajo vsakodnevna prepiranja in težave. To je seveda popolnoma razumljivo, da je otrok vesel ločitve in ne sme se zaradi svojih občutkov počutiti kriv (Bingham 2006: 26–27).

1.3.1. Vključevanje otrok v proces razveze

Šugman Bohinc (2013: 65) vidi kot glavno težavo, da se otrok ne vključuje v delo podpore in pomoči družini, to da se otroke dojema kot ranljive in podrejene. Odrasli prepogosto dojemajo otroke kot odvisne od njih in ne kot individualne osebe s svojim mnenjem, potrebami in željami. Vendar se ob tem ne zavedajo, da je ta vidik nastal kot konstrukt položaja odraslosti.

Jenkole (2008: 21) opozarja, da se premalo izhaja iz resnične koristi otroka in da se otroke še vedno premalo vključuje. O otrocih pri nas običajno odločajo odrasli, starši, saj naj bi oni najbolje vedeli, kaj je dobro za otroka. Namesto da bi upoštevali otrokovo dožemanje stvarnosti, čutenje, otrokov pogled na svet in njegovo mnenje. Pri tem Jenkole poudari, da bi morali s spremembami začeti pri odraslih, da bi spremenili pogled na otroke. Namreč ko so raziskovali, zakaj je temu tako, zakaj se otroke ne vključuje, kot bi bilo treba, so dobili odgovore o različnem razumevanju zakonodaje, pojasnila, da ni ustreznega kadra za to delo, da ni sredstev za plačilo kadra ter da vključevanje in delo z otroki ni jasno opredeljeno in dorečeno (Jenkole 2008: 27).

Otroci ne potrebujejo le skrbi in zaščite, temveč tudi pravice in potrebe. Pravica otrok, da se upošteva njihov glas in želje, je zapisana v 12. členu Konvencije Združenih narodov o otrokovih pravicah. S tem je jasno opredeljeno, da je treba v vseh zadevah, ki se tičejo otroka, upoštevati tudi njegovo mnenje, v skladu z njegovo zrelostjo in starostjo. Večina otrok tudi želi izraziti svoje mnenje in biti slišani. Želijo odločati ali pa vsaj želijo, da se z njimi posvetujemo o zadevah, ki se tičejo njih (Parkinson 2011: 150–151).

Bingham (2006: 30) pravi, da otrok v času razhajanja staršev potrebuje pogovor, da lahko svoje misli in občutke deli z drugimi. Lahko se pogovarja s starimi starši, prijatelji, drugimi bližnjimi ali poišče strokovno pomoč. Za otroke je pomembno, da se lahko nekomu zaupajo in jih le ta potolaži. Pri tem pa imajo velik vpliv tudi starši in njihova komunikacija z otrokom.

Štadler *et al.* (2009: 62–67) predstavljajo nekaj nasvetov, kako naj starši ravnaajo v procesu ločitve, da bo otrok čim lažje prenesel samo ločitev, brez dolgotrajnih negativnih posledic:

- Bistveno je, da se otroku pove kaj se dogaja in zakaj se to dogaja. Hkrati pa mu je treba povedati, da bosta oba še vedno njegova starša, vendar bodo živeli ločeno. Ob tem je treba upoštevati otrokovo starost in zrelost, da se mu le to pove na primeren način, njemu razumljiv.

- Otrok mora dobiti jasno sporočilo, da ni kriv za ločitev staršev.
- V času ločitve je treba otroku zagotoviti več pozornosti, nežnosti in zaščite, nikakor pa ne sme biti zapostavljen.
- Otroku je treba omogočiti in ga spodbujati k temu, da izraža svoja čustva in doživljanja. To lahko dosežemo preko pogovora, zgodb, slik, risb, glasbe, plesa.
- Poskrbeti je treba, da življenje otroka poteka po čim bolj ustaljenem redu, da se čim bolj ohranijo rutine in navade.
- Upoštevati je treba dejstvo, da je otroku težko in s tem tudi razumeti njegovo vedenje in biti bolj potrpežljiv.
- Pomembno je, da starši znajo pomagati tudi sebi in poskrbeti za svoje lastne potrebe, saj bodo tako tudi lažje pomagali in stali ob strani otroku.
- Če je treba je dobro, da se otroku poišče tudi pomoč, da lažje predela ločitev.
- Po ločitvi je pomembno, da ima otrok stike tudi s tistim staršem, pri katerem ne živi. Starš, ki ima skrbništvo, ne sme zanemarjati ali oteževati teh stikov, saj so za otroka zelo pomembni. Prav tako pa mora drugi starš poskrbeti za to, da so stiki čim bolj kakovostni.

Pri tem je treba biti pozoren, da se otrok ne vmešava v partnerski odnos in se jih ne izpostavlja konfliktom. Prav tako se otroku ne sme lagati in prikrivati resnice ali govoriti grdo o drugem staršu (Štadler *et al.* 2009: 68–69).

Gehart (2007, v Čačinovič Vogrinčič 2013: 35–36) dodaja še nekaj temeljnih načel, ki naj bi jih odrasli upoštevali pri razgovoru z otrokom, da se spodbuja in varuje otrokov glas. Na začetku je treba zagotoviti prijazen, varen in miren prostor. Otroku je treba zagotoviti zadosti časa, da otrok lahko razmišlja in pove svoje občutke, misli in mnenja. Odrasli morajo biti potrpežljivi in sproti preverjati razumevanje. Da odrasli res slišijo otroka in ga upoštevajo, morajo zavzeti držo nevednosti in biti radovedni, nikakor pa ne smejo siliti otroku svojih odgovorov. Za otrokovo lažje izražanje pa je priporočljivo, da uporabijo tudi druge metode dela, kot so ples, risbe, igranje vlog in uporaba igrač. Tudi Štadler *et al.* (2009: 50) pojasnjujejo, da otroci svoja čustva in občutke veliko lažje in učinkovitejše izražajo s svojim vedenjem kot pa z besedami.

Parkinson (2011: 139–140) pojasnjuje, da se otrok lahko vključi na posreden ali neposreden način. Posreden način predstavlja pogovor s starši o otroku, kjer starši razmislijo in posredujejo informacije o otrokovem doživljanju in njegovih potrebah. Dobro je, da starši

ubesedijo otrokovo osebnost, njegove interese, razvojno stopnjo, počutje doma in odnos s sorojenci, počutje in razmere v šoli, zdravje, posebne potrebe in težave otroka. S tem postane bolj razvidna njihovo medsebojna komunikacija, odnosi, vidi se, ali lahko starša ločujeta svoje potrebe od potreb otrok in gledata na otroke kot na posameznike. Na ta način se tudi vidi, ali je otrok njihova prva in glavna skrb.

Schöberl (2006: 38–39) poudari dejstvo, da je treba vedno upoštevati otrokovo pravico, da izrazi svoje mnenje in se le to tudi upošteva oziroma da se vedno dela in odloča v otrokovo korist. Vendar v praksi ni vedno tako. Predvsem odvetniki staršev mnogokrat ne upoštevajo otrokove koristi, ampak so na strani starša, ki ga zastopajo. Zato bi bilo treba uvesti tudi odvetnike za otroke, ki bi v sodnih postopkih zastopali le interese otroka. Schöberl (2006: 40) navaja, da v primerih, ko se starša ne moreta sporazumeti, mora sodišče odločiti tako, da je rabsodba o varstvu in vzgoji otroka v otrokovo korist. Pri tem mu pomaga mnenje centra za socialno delo in pa tudi otrokovo mnenje, če ga le ta izrazi.

Da otrok lahko izrazi svoje mnenje, ni postavljene nobene spodnje starostne meje. Upošteva se le otrokova zrelost in sposobnost, da razume pomen in posledice svojih odločitev. Pri pogovoru lahko otroka vedno spremlja oseba, ki ji otrok zaupa, vendar to ne smeta biti starša. Če otrok ne želi, da o vsebini pogovora izvesta starša, se mora to tudi upoštevati. S tem se tudi zagotovi, da lahko otrok iskreno spregovori, brez strahu, da bi mu kateri od staršev zameril (Schöberl 2006: 44–45).

Tudi v 408. členu Zakona o pravnem postopku (v nadaljevanju ZPP) (Ur. l. RS, št. 73/07 in nasl.) je zapisano, da mora sodišče pri zakonskih sporih in sporih med starši in otroki, vedno narediti vse, da se zavarujejo otrokove pravice in interesi. Če je treba lahko za čim večjo korist otroka pridobi tudi dodatne podatke preko oseb in organizacij, ki so v stiku z otrokom oziroma družino. Drugače pa kot navaja 409. člen (ZPP), ima otrok, ki je dopolnil petnajst let, pravico, da opravi procesna dejanja v postopku samostojno. Če pa otrok še ni dopolnil petnajst let ali ni sposoben razumeti pomena in posledic svojih dejanj, ga zastopa zakoniti zastopnik. 410. člen (ZPP) pa navaja, da mora sodišče na primeren način obvestiti otroka o postopku in njegovi pravici, da izrazi svoje mnenje v procesu odločanja o vzgoji in varstvu otroka in o stikih s starši. Otroka tudi povabijo na pogovor na sodišče oziroma zunaj sodišča. Pri tem lahko otroka spremlja oseba, ki ji otrok zaupa. Na podlagi pogovora se izdela zapisnik, in če je otrok starejši od petnajst let, lahko glede na odločbo poda tudi pritožbo.

1.4. Pravice otrok

Vsi ljudje uživamo določene človekove pravice, ki nam pripadajo in morajo biti upoštevane. Te pravice pripadajo tako odraslim kot otrokom. Otroci pa uživajo še posebne pravice, ki so namenjene le njim. Že v Ustavi RS (Ur. l. RS, št. 47/2013) je v 56. členu zapisano, da otroci uživajo posebno varstvo in skrb. Hkrati slovenska zakonodaja opredeljuje otrokove pravice v Zakonu o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (v nadaljevanju ZZZDR) (Ur. l. RS, št. 69/04 in nasl.), kjer v 2. členu (ZZZDR) opredeljuje družino kot skupnost staršev in otrok, ter jim zaradi koristi otrok priznava posebno varstvo. V 6. členu (ZZZDR) pa dodaja, da mora država zagotoviti varnost otrok, če je ogrožen njihov zdrav razvoj ali le to zahtevajo druge koristi otroka. Centrom za socialno delo pa nalaga dolžnost, da morajo ukrepati in zavarovati otrokove pravice in korist otroka, ko je le to treba (119. člen, ZZZDR). Otrokom je namreč treba zagotoviti posebni pravni položaj. Pri vseh postopkih, ki se tičejo otrok, je bistveno, da se dela v otrokovo korist.

Poleg slovenske zakonodaje je treba upoštevati tudi Konvencije o otrokovih pravicah (v nadaljevanju KOP) (Ur. l. SFRJ-MP, št. 15/90) in Evropsko konvencijo o uresničevanju otrokovih pravic (v nadaljevanju MEKUOP) (Ur. l. RS-MP, št. 26/99). Konvencija o otrokovih pravicah v 1. členu opredeljuje kot otroka vsakega človeka, ki je mlajši od osemnajst let. V 3. členu (KOP) pa navaja, da je pri vseh dejavnostih, ki se navezujejo na otroka, treba upoštevati dejstvo, da so narejene v otrokovo korist. To načelo otrokove koristi se kaže skozi celotno konvencijo, saj predstavlja bistvo otrokovih pravic. Poleg tega pa Konvencija o otrokovih pravicah v ospredje postavlja še otroka kot samostojnega nosilca pravic pri obravnavah, mu omogoča svobodno izražanje lastnega mnenja ter zahteva okrepitev otrokovega položaja v vseh postopkih, ki se ga tičejo. Evropska konvencija o uresničevanju otrokovih pravic (MEKUOP) pa državam podpisnicam nalaga sprejetje ustreznih zakonodaj, upravnih in drugih ukrepov, s katerimi se lahko uresničujejo pravice otrok, priznane v Konvenciji o otrokovih pravicah. Hkrati pa jim narekuje, da morajo otrokom zagotoviti naslednje procesne pravice: pravico do obveščenosti in izražanje lastnega mnenja, pravico zaprositi za posebnega zastopnika in pravico za pomoč zaupne osebe (Jenkole 2008: 22).

1.4.1. Spoštovanje otroštva

Loreman (2009: 17) pravi, da moramo otroštvo spoštovati. To lahko dosežemo s tem, da varujemo posebnosti tega življenjskega obdobja in poskrbimo, da ga ne zapolnimo odrasli.

Da spoštujemo otroka, pomeni, da spoštujemo njegove posebnosti in njegov svet, ki ga premalo poznamo. Loreman (2009: 116) hkrati opozarja na mnoge ovire, ki nam onemogočajo, da bi spoštovali otroštvo: kulturne vrednote, verovanja, mediji, tehnologija, strokovnjaki za otroke, psihološke teorije in tradicija. Velika težava je namreč to, da so vse, kar je zapisano o otrocih, raziskali odrasli, brez sodelovanja z otroki.

Čačinovič Vogrinčič (2013: 14–15) močno poudari Loremanovo definicijo otroštva (2009: 3), ki je eden temeljnih konceptov pri delu socialnega dela, če so vanj vključeni otroci oziroma gre za otrokovo korist. Namenjen je tako otrokom, da vedo kaj jim pripada, kot tudi odraslim, da jih na to opozori. Spoštovanje otroštva namreč pomeni:

- da otrokom zagotovimo temeljne življenjske potrebe, kot jih zapišeta Deklaracija Združenih narodov o otrokovih pravicah (1959) in Mednarodna konvencija Združenih narodov o otrokovih pravicah (1989),
- spoštovati otrokov čas, še posebej sedanjost,
- spoštovati otrokovo uživanje otroštva,
- spoštovati otrokove odnose z drugimi,
- spoštovati otrokov prispevek družini in družbi,
- spoštovati otrokovo individualnost in različnost,
- spoštovati in sprejeti otrokove spretnosti in sposobnosti.

Kot strokovni delavci moramo omogočiti varen prostor, v katerem smo odrasli odgovorni in spoštljivi zavezniki otroka, otrok pa je za nas ekspert iz izkušenj. Le tako je lahko otrok sproščen in začne razmišljati in raziskovati o njegovih odnosih z drugimi. Otrok nam bo tako tudi lažje povedal svoje užitke in radosti, svojo sedanjost, svoj prispevek v družini, svoje sposobnosti in spretnosti. Hkrati pa pridobi pomembno izkušnjo, da je slišan, opažen in spoštovan sogovornik (Čačinovič Vogrinčič 2013: 15).

Poleg spoštovanja otroštva pa je pomembno tudi varovanje le tega. Loreman (2009: 117–119) navaja tri načela za življenje in delo z otroki, ki so varovati otroke, podpirati otroke in pustiti otroke pri miru. Najpomembnejše je, da odrasli otroke varujemo, ker se sami ne morejo. Potem jih moramo podpreti, a hkrati vedeti, da jih moramo pustiti pri miru. Vsega mora biti v pravem razmerju. Otroku ne smemo namreč pustiti kar same, saj se sami ne morejo zavarovati pred slabimi stvarmi. Zato jim moramo omogočiti varnost. S tem ko jim nudimo varnost, lahko otrok sprejme tudi našo podporo, ki mu omogoči rast, učenje in ljubezen. A ne smemo ves čas preveč varovati otroka, pomembno je, da vemo kdaj se je treba odmakniti,

pustiti otroka pri miru in mu omogočiti varno svobodo. Tako bo lahko otrok sam izkusil otroštvo na svoj način, saj mora vsak otrok vzpostaviti svojo lastno interakcijo s svetom. Varovati je namreč treba tudi otrokovo edinstvenost, njegovo samospoštovanje, njegov občutek lastne vrednosti in podpreti spoštljivo in odgovorno zavezništvo, otrokov pogum za spremembe in z otrokom proslaviti vsak njegov uspeh (Čačinovič Vogrinčič 2013: 21).

1.4.2. Glas otroka

Bregar (2013: 57–58) navaja, da ni dovolj, da spoštujemo otroka, ga povabimo, se z njim pogovarjamo. Pomembno je, da tudi slišimo njegov glas, ga upoštevamo in se otroku pridružimo. Otroku je pomembno, da ga odrasli aktivno poslušajo in resnično razumejo, kaj jim govori, saj s tem dobi izkušnjo slišnosti in aktivne udeležnosti v procesu sodelovanja z odraslimi. Bregar (2013: 60) še doda, da mora biti otrok vedno enakovreden sogovornik v pogovorih, ki se tičejo njega in njegovega življenja.

Tudi Čačinovič Vogrinčič (2013: 12) pravi, da moramo slišati otrokov glas in ga sprejeti in obravnavati kot enakovreden glas strokovnjaka iz izkušenj. Čeprav je to težko, da se odrasel odpove moči, ki mu sicer ne pripada, in prizna, da ni on lastnik vseh znanj in resnic. A odrasli so tisti, ki morajo varovati odnose in omogočiti otroku možnost soustvarjanja.

Zavedati se je treba tudi, da otroci drugače doživljajo na primer konflikte v družini in ločitev staršev, kot mislijo starši. Starši mnogokrat mislijo, da je otrok še premajhen, da ne dojema teh stvari in da nimajo vpliva nanj. Hkrati pa so starši izpostavljeni velikim čustvenim stiskam, zaradi katerih pozabijo na potrebe otrok. Ker ga hočejo pred temi vplivi obvarovati, ga tudi ne želijo vključevati v sam proces. A s tem se otroku odvzame možnost, da je slišan, da pove kako on doživlja te dogodke, kaj on želi, in da se lahko upošteva tudi njegovo mnenje (Špolad Grča 2008: 61).

Akerman (2013: 85) pa tudi opozarja, da otroci in odrasli velikokrat niso enakovredni sogovorniki. Odrasli so tisti, ki zastavljajo vprašanja, zaslišujejo, moralizirajo in pridigajo. Otroci pa so nevidni, nerazumljeni od sogovornika in ne sliši se njihov pogled, saj se trudijo z odgovori zadovoljiti želje in pričakovanja odraslih oseb. S tem dobijo otroci občutek, da njihovo resnično mnenje ne šteje in da je pravilno le mnenje odraslih oseb. Žgavc (2000, v Akerman 2013: 85) pravi, da je treba za ustrezno komunikacijo uporabljati jasne in ne obtožujoče besede ter se izogibati besedam prisile in raje uporabiti besede izbire. Z otrokom je treba imeti odprto komunikacijo, mu pomagati pri izražanju čustev, izbirati otroku

razumljive besede, mu nuditi podporo in razumevanje, sproti preverjati otrokova sporočila in ga tudi pohvaliti ter spodbujati.

1.4.3. Zagovorništvo

Mnogokrat se starši oziroma odrasli obnašajo kot, da so otroci njihova lastnina in da oni najboljše vedo, kaj je dobro zanj. Ob tem pa se pozabi, da so otroci individualne osebe s svojimi pravicami, potrebami in da imajo lastno videnje težave. Otroci velikokrat doživljajo stisko in nemoč ob izražanju svojega mnenja, saj jih nihče ne posluša in ne upošteva. Za to pa so običajno krivi starši, ki ne znajo ali ne zmorejo ustrezno skrbeti za otroka ali pa imajo drugačne interese od otroka in zato manipulirajo z njim. V procesih dela otroka tudi premalo opremijo z informacijami, ne vključujejo ga v reševanje težav in ne upoštevajo se njegova čutenja in dožemanje stvarnosti. V ta namen se je razvilo zastopanje otrok v obliki zagovorništva. Zagovornik sodeluje z otrokom in zagotovi, da je njegov glas slišan in tudi upoštevan v procesu dela, ki se tiče otroka. Zagotovitev zagovornika otrokom je dolžnost države, vendar slovenska zakonodaja tega ne ureja zadovoljivo (Jenkole 2006: 35–37).

Tudi Košir (2009) navaja kot pomembno dejstvo, da sodišče upošteva tudi otrokovo mnenje pri odločanju o družinskih razmerjih, če je otrok to mnenje izrazil sam ali preko osebe, ki ji zaupa. Otroka povabijo na neuradni pogovor preko Centra za socialno delo, če je otrok sposoben razumeti pomen in posledice njegove izjave. Ob tem Košir (2009) pohvali možnost zagovornika za otroka preko projekta Zagovornik – glas otroka. Projekt namreč omogoča, da na sodišču o otrokovih izjavah priča zagovornik in tako zagovarja otrokove pravice in želje. Otroka pa se neposredno dodatno ne obremenjujejo.

V Sloveniji od leta 2007, preko Varuha človekovih pravic Republike Slovenije, poteka pilotski projekt Zagovornik – glas otroka. Projekt je namenjen vsem otrokom, ki v dani situaciji potrebujejo zagovornika, da se zagotovijo njihove pravice in sliši njihov glas. Zagovornika največkrat potrebujejo otroci, katerih starši jih ne morejo ali ne zmorejo ustrezno zastopati. Zagovornikova naloga je, da vzpostavi z otrokom spoštljiv in zaupljiv odnos. Tekom sodelovanja mora otroka seznaniti z vsemi pomembnimi informacijami in ga opolnomočiti. Zagovornik ne odloča namesto otroka, vendar mora z otrokom vzpostaviti takšen odnos, da mu bo otrok zaupal in izrazil svoje mnenje, pri katerem ga mora zagovornik podpreti in zastopati. S pomočjo zagovornika se namreč zagotavlja otrokova pravica, da lahko v vseh procesih in postopkih, ki ga zadevajo, izrazi svoje mnenje in se le to tudi

upošteva. Ves čas se mora zagotavljati otrokova korist in upoštevati njegove želje in potrebe (Jenkole 2013:15–17).

Čeprav je bil projekt na začetku usmerjen zgolj na pet projektnih lokacij in je bil predviden le za dve leti, so ga zaradi velikega zanimanja in uspešnosti razširili na celotno Slovenijo in deluje še danes. Zaradi velikega obsega pa so morali povečati tudi mrežo zagovornikov in jim zagotoviti izobraževanja (Jenkole 2013: 18). Za vsakega otroka, ki potrebuje zagovornika, se le tega izbira glede na geografsko bližino, glede na vrsto težave ter strokovno usposobljenost zagovornika in tudi glede na dotedanjo nevpletenost v obravnavanje. Zagovornik in otrok se sestajata enkrat na teden oziroma po potrebi (Jenkole 2013: 19). Povprečno je teh srečanj okoli sedem, lahko pa tudi manj ali več. Starost otrok, ki so sodelovali z zagovornikom, je povprečno deset let in pol. Imeli pa so tudi že primere zagovorništva deklice, stare tri leta (Jenkole 2013: 22). Čeprav je projekt namenjen zagotavljanju otrokovih pravic, pa morajo vseeno starši soglašati s tem, da lahko otrok sodeluje z zagovornikom. Ob končanem sodelovanju, zagovornik in otrok, skupaj oblikujeta mnenje, za katero otrok želi, da se posreduje naprej (Jenkole 2013: 19–20).

V letu 2012 je bilo že osemindvajset zagovornikov, od tega štiriindvajset kandidatov, ki so morali še dokončati izobraževanje in opraviti izpit. V tem času pa so nudili zagovorništvo kar dvestosedemtridesetim otrokom. Sicer je bilo pobud za zagovorništvo veliko več, vendar le tega niso mogli vedno zagotoviti, v večini primerov zaradi nesoglasja staršev, včasih pa so starši prepoznali sami stisko otroka in so začeli delovati v njegovo korist. Skozi delo se kaže vedno več potreb po zagovorništvu, zato je tudi njihov načrt, da se zagovorništvo formalnopravno uredi in bo dostopno vsakemu otroku, ki bo takšno pomoč potreboval (Jenkole 2013: 20).

1.5. Socialno delo z družino

Socialno delo z družino je najpogostejše področje dela v socialnem delu in zato tudi zelo pomemben. Pri delu socialnega dela se velikokrat naleti na težave uporabnikov, kjer za reševanje te potrebujemo udeležbo tudi drugih družinskih članov. Družinski člani lahko predstavljajo vir podpore in moči, lahko predstavljajo grožnjo in je treba intervenirati in včasih cela družina potrebuje pomoč za spremembo, ki je sami ne morejo doseči (Čačinovič Vogrinčič 2008: 26).

Dandanes se družine soočajo z zelo raznolikimi in kompleksnimi težavami. Prav tako pa so oblike družin zelo raznolike, tako da govorimo o pluralnosti družin in družinskih oblik življenja. Ravno zaradi raznolikosti, ne moremo oblikovati definicije družinskega življenja. Zato moramo v socialnem delu z vsako družino delati individualno, se ji prilagoditi, z njo raziskati njihov način življenja, raziskati posameznikov pogled na težavo in možne rešitve. Z družinskimi člani moramo skupaj raziskati, kaj potrebujejo, da lahko rešijo svoje stiske in težave. Socialno delo z družino temelji na soustvarjanju dobrih izidov z vsemi družinskimi člani, ki so se obrnili po pomoč oziroma ki lahko kakor koli prispevajo k reševanju in oblikovanju možnih sprememb in rešitev (Mešl 2008: 136).

Tudi Constable in Lee (2004, v Mešl 2008: 110–111) navajata, da je velikega pomena pri socialnem delu z družino, da se vključijo vsi družinski člani. Ob tem je treba upoštevati družinske interakcije in medsebojne odnose med člani. Ne smemo pa niti spregledati družbenih struktur in interakcije le teh z družinskimi člani, saj pomembno vplivajo tudi nanje. Upoštevati moramo individualne razlike med člani, njihove medsebojne vplive, njihove načine preživetja in ranljivosti, hkrati pa moramo biti pozorni na njihove skupne odnose in razumevanje ter na njihovo delovanje v skupnosti. Avtorja navajata, da moramo biti pozorni na posameznika, na družino kot celoto in na okolje, v katerem družina živi. Zato je tudi delo z družino tako kompleksno in zahteva veliko znanja in spretnosti.

Socialni delavci morajo delati z družino za družino. Njihova naloga ni zgolj, da zagotovijo uporabnikom to kar jim po zakonu in predpisih pomoči pripada. Socialni delavci morajo hkrati raziskovati in soustvarjati spremembe, ki jih družina potrebuje, da se bo okrepila in se bo lahko v prihodnosti sama spopadala s težavami in ovirami ter bo delovala dobro za vse družinske člane (Čačinovič Vogrinčič 2008: 27). Družina mnogokrat za premik potrebuje le pomagajoč in pozitiven odnos. Socialni delavec pa je tisti, ki le to lahko omogoči s tem, da družine ne vidi kot težavo, vendar ji nudi spodbudo in pomoč ter družino pomaga usmeriti v prihodnost brez težav (Madsen 2007: 9–12).

1.5.1. Vzpostavitev delovnega odnosa z družino

Čačinovič Vogrinčič (2006: 112) pravi, da je socialno delo z družino izvirni delovni projekt sodelovanja, ki zajema pomoč družinam pri reševanju kompleksnih psiho-socialnih težav. Na začetku sodelovanja mora socialni delavec vzpostaviti delovni odnos, preko katerega oblikujejo instrumentalno definicijo problema in s pomočjo tega lažje soustvarjajo rešitve.

Pomembno je, da je v proces dela vključena cela družina in se mobilizira njihova moč, da lahko udeleženi v problemu postanejo udeleženi v rešitvah.

Da lahko socialni delavec sploh začne sodelovati z družino, je treba vzpostaviti delovni odnos. Za vzpostavitev delovnega odnosa mora socialni delavec najprej zagotoviti varen prostor, kjer lahko vsi družinski člani spregovorijo o svoji resničnosti in se z njo soočijo tudi drugi družinski člani (Čačinovič Vogrinčič 2008: 80). Tako postanejo sodelavci v skupnem projektu, kjer vsi delajo na sooblikovanju dobrih izidov in rešitev. Kot navaja Čačinovič Vogrinčič (2008: 18), pa je za dober delovni odnos treba uporabljati naslednje elemente:

- dogovor o sodelovanju,

Za vzpostavitev delovnega odnosa morajo družina in socialni delavec najprej skleniti dogovor o sodelovanju. S tem vsi pokažejo strinjanje za sodelovanje tukaj in zdaj ter v času, ki ga imajo na voljo. Pri tem se tudi dogovorijo, kako bodo delali in kakšna je posameznikova vloga (Čačinovič Vogrinčič *et al.* 2011: 9).

- instrumentalna definicija problema (Lúsi 1991) in soustvarjanje rešitev,

Barle (2016: 101) pojasnjuje, da je treba instrumentalno definicijo problema med procesom večkrat obnoviti. Sicer predstavlja temelj za grajenje pomoči in jo je treba oblikovati že na začetku sodelovanja. Vsak član družine mora povedati svojo definicijo problema, kako jo on vidi, hkrati pa tudi vsak član že raziskuje svoj prispevek k rešitvi. Ob vsakem srečanju pa je treba to obnoviti, saj se med procesom dela lahko tudi pri vsakem posamezniku spremeni njegov pogled na problem, možne rešitve ter posameznikov prispevek k rešitvi.

- osebno vodenje (Bouwkamp, Vries 1995).

Socialni delavec vodi osebno delovni odnos k dogovorjenim in možnim rešitvam. Pogovore mora voditi tako, da skupaj z družino raziskujejo in oblikujejo željene izide oziroma rešitve, jim posreduje pomembne informacije, tehta rešitve in predlaga nove poti za doseganje le teh. Hkrati pa je celoten čas osebno vključen, tako da se osebno odziva, podeli svoje izkušnje in ravna empatično (Čačinovič Vogrinčič *et al.* 2011: 10).

Poleg teh elementov delovnega odnosa pa se socialni delavec med delom lahko opre tudi na naslednje koncepte socialnega dela:

- perspektiva moči (Saleebey 1997),

Z uporabo koncepta perspektive moči, socialni delavec pokaže, da verjame v moč in sposobnosti družinskih članov, da se lahko sami okrepijo. S tem jim pokaže spoštovanje in kompetentnost, ki jo ima družina v sebi. Z delom na perspektivi moči, se družinam pomagajo raziskati njihovi viri in moč, da lahko sami dosežejo željene spremembe (Mešl 2008: 107).

- etika udeležnosti (Hoffman 1994),

V procesu pomoči moramo na družinske člane gledati kot na eksperte iz izkušenj. Hoffman (1994, v Barle 2016: 108) opozarja, da moramo socialni delavci odstopiti od moči, saj nismo mi tisti, ki posredujemo resnico in rešitve. Družinski člani so za nas strokovnjaki in skupaj z njimi se raziskujejo možne rešitve.

- znanje za ravnanje (Rosenfeld 1993, Čačinovič Vogrinčič 2002),

Rosenfeld (1993, v Čačinovič Vogrinčič 2008: 21) navaja znanje za ravnanje kot znanje, ki ga imajo socialni delavci in ga lahko pri svojem delu pretvorijo v akcijo. S tem misli, da socialni delavci ne smejo ostati brez besed, vendar lahko svoje strokovno znanje tudi podelijo z družino, ga pretvorijo v lokalni jezik in nato nazaj v strokovni socialno delovni jezik.

- ravnanje s sedanostjo ali koncept so-prisotnosti (Andersen 1994, v Čačinovič Vogrinčič 2008: 18).

Pri delu moramo biti pozorni na sedanost, na čas, ki nam je trenutno na voljo za delovni proces z družino. Ta čas si je treba tudi zagotoviti, da lahko v njem razvijemo sporazumevanje in soustvarjamo rešitve (Čačinovič Vogrinčič *et al.* 2011: 14). Andersen (1994, v Čačinovič Vogrinčič *et al.* 2011: 14) pa dodaja, da je delo v sedanosti prisotnost v poslušanju. Socialni delavec je aktivni poslušalec, ki je na voljo za poslušanje, sočutje in tudi spodbuja razvoj zgodbe.

Poleg elementov in konceptov, ki pomagajo pri vzpostavitvi delovnega odnosa, Čačinovič Vogrinčič (2008: 23) poudari tudi šest pomembnih korakov, ki vodijo in podpirajo socialnega delavca, da omogoča paradigmatski premik pri delu z družino. Najprej se mora socialni delavec družini približati, da lahko z njo sploh vzpostavi delovni odnos. V naslednjem koraku začne odkrivati in soraziskovati težavo družine in možne rešitve. Ob tem socialni delavec nikoli ne postavlja diagnoz ali ocen, niti ne sodi družinskim članom. Naslednje sledi spreminjanje, ki predstavlja nove možnosti, rast in upanje za prihodnost. Čačinovič Vogrinčič (2008: 24) posebej poudari pomen proslavljanja, ki ga ne smemo nikoli

izpustiti. Tukaj prepoznavamo, ubesedimo in proslavimo moč družine, njene potenciale, napredke in uspehe, ki so jih dosegli. Potem ko družina zmore sama naprej, se zgodi ločitev med družino in socialnim delavcem in projekt pomoči se zaključi. Pred samo ločitvijo pa se zgodi še refleksija njihovega sodelovanja. S tem lahko vsi udeleženci v delovnem odnosu dosežejo osebno rast, ubesedijo in reflektirajo pomoč in sodelovanje, ki so ga bili deležni v procesu dela.

1.5.2. Socialno delo z družino v procesu razveze

Na centrih za socialno delo se proces razveze lahko rešuje na dva načina. Proces razveze lahko poteka preko socialnega svetovanja, kjer so vključeni vsi družinski člani. Z vso družino se vzpostavi delovni odnos in sodelovanje v izvirnem delovnem projektu pomoči. Tako poskušajo skupaj z veliko razumevanja, sporazumevanja in dogovarjanja priti do skupnih rešitev, ki bi pomagale pri spremembah ob razvezi oziroma ločitvi družine. Prvi pogovor, ki ga socialni delavec opravi z družino, ki se ločuje, je pogovor o njihovem novem življenju. Pomembno je, da se sprememb zavedajo in se lahko o njih pogovorijo. Tako lahko tudi skupaj oblikujejo rešitve za nove okoliščine starševstva in ločenega življenja (Čačinovič Vogrinčič 2008: 79–80).

Drugi način reševanja razveze pa poteka preko upravnega postopka. V tem primeru sodišče pozove center za socialno delo, da izvede svetovalni razgovor z družino, katerega cilj je, da izda center odločbo oziroma poda sodišču mnenje, na podlagi katerega izda sodišče sodbo o razvezi (Čačinovič Vogrinčič 2008: 80). Podrobnosti tega postopka sem opisala v poglavju Pravni postopek razveze zakonske zveze. Podrobnosti poteka svetovalnega razgovora pa sledi v nadaljevanju.

1.5.2.1. Svetovalni razgovor

Ena od najpomembnejših nalog socialnega delavca v postopku razveze zakonske zveze je svetovalni razgovor, ki ga mora socialni delavec opraviti z zakoncema. Namen razgovora je, da se posamezniku in družini nudi pomoč ob nastali situaciji ter da se zakonca dogovorita o urejanju življenja po razvezi zakonske zveze.

Socialni delavec dobi informacije o predlogu razveze zakonske zveze od sodišča, ki se obrne na pristojni center za socialno delo. Socialni delavec mora v roku petnajstih dni od prejema predloga za razvezo povabiti zakonca na svetovalni razgovor, kot navaja Pravilnik o postopku in vsebini izvajanja svetovalnega razgovora (Ur. l. SRS, št. 41/89). Vabilo, v

katerem mora biti določen datum, ura in kraj svetovalnega razgovora, se zakoncema vroči osebno (2. in 3. člen, Pravilnik). Na svetovalnem razgovoru se socialni delavec seznani z razlogi, zaradi katerih sta se zakonca odločila za sporazumno razvezo ali tožbo za razvezo zakonske zveze. Če se izkaže, da res ne želita več živeti skupaj, ju mora socialni delavec seznanimi s posledicami, ki jih zanju in za celotno družino prinese razveza (4. in 5. člen, Pravilnik).

Socialni delavec poskušati med svetovalnimi razgovori doseči sporazum med zakoncema glede vzgoje in varstva otrok, preživljanja otrok ter stikov s staršema. V ta namen mora s starši, kot tudi z otroki vzpostaviti svetovalni odnos in pridobiti pripravljenost obeh staršev k sodelovanju. Tako med delom skupaj s staršema raziskuje različne možnosti, kje in kako naj bi otrok živel po razvezi in kako naj bi potekali stiki z drugim staršem. Z njimi se mora pogovoriti o možnih ovirah in dobrih rešitvah za otroka ter o možnih virih moči v naravni socialni mreži družine. Dobro je, da socialni delavec opravi pogovor tudi z otrokom, individualno ali pa skupaj s starši. Pri tem je veliko odvisno od otrokove starosti in pripravljenosti k sodelovanju. Koristno je predvsem za otroka, da se raziščejo tudi njegove potrebe in želje. Socialni delavec pa mora biti pri pogovoru z otrokom pazljiv predvsem na to, da otroka dodatno ne obremenjujemo (Katalog 2008: 15–19).

Ves čas vodi socialni delavec zapisnik o svetovalnem razgovoru, ki ga zakonca ob zaključku razgovora tudi podpišeta, v znak, da se strinjata z zapisanim (6. člen, Pravilnik). Svetovalni razgovor lahko smatramo kot uspešen, če se zakonca uspeta dogovoriti, tako da se oba s predlogi strinjata in je le to tudi narejeno v skladu z otrokovo koristjo. V nasprotnem primeru, če nista sporazumna glede vzgoje, varstva, preživljanja in stikov otrok z njima, o tem odloča sodišče. Tako mora socialni delavec sestaviti poročilo na podlagi zapisnika svetovalnega razgovora in ga posredovati sodišču, najkasneje v roku treh mesecev od takrat, ko je dobil predlog za sporazumno razvezo ali tožbo za razvezo zakonske zveze (7. in 8. člen, Pravilnik). Pomembno je, da v poročilu ni le zapis razgovora, vendar da socialni delavec opazuje in zapiše tudi pomembna dejstva o starših, o njihovih osebnih značilnostih, o njihovem odnosu do otrok, načinu vzgoje otrok, moralnih prepričanjih staršev ter tudi potrebe otrok, odnos otrok do staršev, njihovo navezanost na starše in želje (Kraljić 2008: 146).

Socialni delavci na centrih za socialno delo so s svojim delom in svetovanjem v pomoč tako zakoncem, ki se želijo razvezati, kot tudi sodišču v primerih, ko se zakonca ne moreta

sporazumno dogovoriti. Pomembno je, da socialni delavec prepozna stisko zakoncev in poskuša vzpostaviti delovni odnos ter jim med delovnim odnosom nudi tudi potrebno pomoč. Socialni delavci, ki delajo na centru za socialno delo so namreč dolžni zagotavljati socialno varstvene storitve (osebna pomoč, pomoč na domu), ki jih uporabniki potrebujejo (Košir 2009).

1.5.3. Področja socialnega dela z družino na centrih za socialno delo

Socialni delavci, ki delajo na centrih za socialno delo, imajo določena javna pooblastila in naloge po zakonu, ki jih morajo med svojim delom izpolnjevati. Te naloge so strnjene v Katalogu javnih pooblastil, nalog po zakonu in storitev, ki jih izvajajo centri za socialno delo. Katalog je nastal zaradi vse bolj obširnega dela in pooblastil, ki so jih izvajali na centrih za socialno delo. Ta dela in postopke je bilo treba popisati, da se točno ve, kaj je treba delati po navodilih Zakona o upravnem postopku in kako je pri tem prisotno socialno delo. S tem se v celoto povežeta socialno delo in upravni postopek ter posledično izboljša sama kakovost storitev socialnega dela. S katalogom, ki ne popisuje le naloge, temveč tudi postopke in metode dela, ki se uporabljajo v socialnem delu, se tudi socialno delo lažje utrdi kot stroka. Zaradi popisa postopkov dela pa je lahko delo socialnih delavcev bolj organizirano, kar zagotavlja večjo kakovost in preglednost postopkov, hkrati pa se delo lahko tudi ovrednoti (Flaker 2003: 4).

Katalog javnih pooblastil je razdeljen na več področij strokovnih nalog: varstvo otrok in družine, varstvo odraslih, materialna pomoč, pravna socialna pomoč, osebna pomoč, pomoč družini, koordinacija v pluralni mreži na ravni storitev, koordinacija v pluralni mreži na ravni razvijanja skupnosti, povezovanje sistema na lokalni ravni, spodbujanje novih programov, organizacija strokovne podpore izvajalcem iz nevladnega in zasebnega sektorja, regijska koordinacija za obravnavo nasilja v družini in regijska koordinacija izvajalcev nadomestne zaporne kazni (Katalog 2008).

V nadaljevanju sem bom osredotočila na področje varstva otrok in družine, ki zajema največje področje dela z družino. V tem področju so opredeljena:

- Statusna razmerja

Pri statusnih razmerjih katalog dodeljuje socialnim delavcem naloge na področju dovoljenja sklenitve zakonske zveze osebi, ki še ni dopolnila osemnajst let ali iz drugih razlogov, urejanje odnos v družini s partnerskim ali družinskim svetovanjem, svetovalni pogovor z zakoncema ob prenehanju zakonske zveze, ugotavljanje obstoja zunajzakonske skupnosti in

predhodno družinsko posredovanje. Bistvene naloge, ki jih opravljajo socialni delavci pri pomoči ob razvezi in spadajo pod predhodno družinsko posredovanje, so pomoč staršem pri sklenitvi sporazuma o varstvu, vzgoji in preživljanju skupnih otrok ter pomoč pri sklenitvi sporazuma o stikih.

- Razmerja med starši in otroki

Področje razmerja med starši in otroki določa urejanje starševstva in izpolnjevanje starševskih skrbi. Socialni delavci sodelujejo, pomagajo in odločajo pri določitvah in spremembah osebnega imena, pri priznanju ali izpodbijanju očetovstva in materinstva, skrbijo za varstvo otrokove koristi v sodnih postopkih in pri odločanju o otrokovem premoženju. Poleg tega morajo nuditi pomoč pri sklenitvi sporazuma v sporih, v primeru, da si starši niso enotni pri izpolnjevanju starševskih skrbi. Ena izmed nalog socialnih delavcev pa je tudi, da v primeru, ko vidijo, da je treba, predlagajo sodišču podaljšanje starševske pravice in odvzem ali vrnitev starševske skrbi staršem.

- Posebno varstvo otrok in mladostnikov

Pri posebnem varstvu otrok in mladostnikov katalog nalaga socialnim delavcem pooblastila za varstvo otrok, da lahko ukrepajo in urejajo skrbništvo nad otroki, posvojitve in rejništvo otrok, varstvo otrokovih premoženjskih koristi, oddajo otroka v zavod in odvzamejo otroka, hkrati pa morajo v vseh primerih skrbeti za vzgojo, varstvo in korist otroka. Poleg tega pa daje socialnim delavcem tudi naloge za pomoč mladostnikom pri obravnavi zunaj sodnega postopka, v kazenskih postopkih in v postopkih v prekršku. Socialni delavci pa morajo poskrbeti tudi za primeren vzgojni ukrep za mladostnika po kazenskem zakoniku in morebitno namestitev v mladoletniški zapor (Katalog 2008).

V katalogu javnih pooblastil so naloge in postopki v neki meri standardizirani in predvideni v naprej. Za vsako nalogo je namreč zapisan njen namen, komu je namenjena, cilj, pravne podlage za to nalogo, kdo to nalogo izvaja, opravila in postopek naloge ter tudi čas, ki je namenjen za neko opravilo. Vendar, kot navaja Flaker (2003: 8), ima stroka socialnega dela bistveno značilnost v tem, da se vedno sooča z nepredvidenimi in nepredvidljivimi situacijami. Zato tudi meni, da v socialnem delu ni nikoli mogoče predvideti in predpisati potek postopkov v celoti. Zato na katalog javnih pooblastil, gleda kot na zapis nujnih opravil, ki jih moramo opraviti, da lahko rečemo, da je postopek vsaj v okviru socialnega dela legitimen. Hkrati pa dopušča socialnim delavcem veliko ustvarjalnosti, da sami predvidijo, kaj se bo v nadaljevanju zgodilo in so pripravljeni na nepredvidljive stvari. Flaker (2003:

36–37) razlikuje tudi med skrbniško in zagovorniško vlogo socialnega delavca. Skrbništvo pripisuje bolj uradni osebi, ki dela le na podlagi upravnega postopka iz javnih pooblastil. Medtem ko mora za izvajanje socialnega dela prevladovati zagovorniška vloga. Le tako lahko socialni delavec deluje skupaj z uporabnikom. Ob tem pa Kovač (2007: 58) navaja, da se mora tudi socialni delavec včasih med samim delom spremeniti iz zagovorniške vloge v avtoritarno vlogo, ko mora na primer v interesu in korist otroka, le tega odvzeti brez soglasja staršev. Tu pa se spet pojavljajo dileme o povezanosti med upravnimi postopki javnih pooblastil in pooblastili centra za socialno delo. Socialni delavci na centrih za socialno delo imajo namreč tudi oblastno funkcijo in ne le funkcije svetovanja in nudenja pomoči. Enako poudarjata tudi avtorja v delu Predpisi o zakonski zvezi in družinskih razmerjih s pojasnili Karla Zupančiča in Barbare Novak (2008: 18), ko navajata, da je težava socialnih delavcev predvsem ta, da morajo ob svojem, predvsem svetovalnem delu, reševati tudi spore preko upravnega postopka, ki jim daje tudi moč izvršbe odločb z uporabo prisiljevanja.

1.6. Pravni postopek razveze zakonske zveze

Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (Ur. l. RS, št. 69/04 in nasl.) ureja zakonsko zvezo, kot urejeno življenjsko skupnost žene in moža, ter razmerje, ki nastane med starši in otroki. Prav tako pa ureja tudi posvojitve, rejništvo, varstvo mladoletnih otrok in oseb, ki niso same sposobne skrbeti za svoje pravice in koristi. ZZZDR daje glavni pomen zakonski zvezi temu, da ustvari družino in s tem uživa posebno varstvo, ki nastane zaradi koristi otrok. ZZZDR navaja, da imajo starši posebne pravice in dolžnosti (roditeljske pravice), s katerimi morajo svojim otrokom zagotoviti uspešen telesni in dušeni razvoj (4. člen, ZZZDR). Pomembno je namreč, da se vedno, v vseh dejavnostih in postopkih, ki so v zvezi z otrokom, skrbi za otrokovo korist.

Ob tem pa ne smemo izpustiti zunajzakonske skupnosti. Tudi dlje časa trajajoča zunajzakonska skupnost ima namreč enake pravice, dolžnosti in pravne posledice kot sklenjena zakonska zveza. Ob tem pa imajo tudi otroci, rojeni v zunajzakonski skupnosti, popolnoma enake pravice in dolžnosti kot tisti otroci, kateri starši so sklenili zakonsko zvezo. Zato se mora tudi v zunajzakonskih skupnostih, v prvi meri gledati na korist otrok (Košir 2009).

V drugem delu ZZZDR opredeljuje zakonsko zvezo kot zvezo, ki temelji na svobodni odločitvi ženske in moškega, njuni obojestranski čustveni navezanosti, vzajemnemu spoštovanju, zaupanju, razumevanju in medsebojni pomoči (13. člen, ZZZDR). Prav tako pa

navaja, da sta zakonca v zakonski zvezi enakopravna (14. člen, ZZZDR). Zakon navaja tudi določene pogoje, ki morajo biti zadovoljeni, da se zakonska zveza lahko sklene in je le ta tudi veljavna. Skladno s tem pa ZZZDR v sedmem poglavju opredeljuje tudi vzroke oziroma načine prenehanja zakonske zveze. Zakonska zveza se preneha s smrtjo enega zakonca oziroma z razglasitvijo enega zakonca za mrtvega ali pa z razvezo partnerske zveze (63. člen, ZZZDR).

Vsak zakonec lahko zahteva razvezo zakonske zveze, če je le ta zanj nevzdržna (65. člen, ZZZDR). Razveza zakonske zveze je lahko sporazumna ali pa poteka preko tožbe za razvezo. Sam postopek v zakonskih sporih – spori o razvezi oziroma razveljavitvi zakonske zveze ter sporih iz razmerij med starši in otroki ureja Zakon o pravnem postopku (Ur. l. RS, št. 73/07 in nasl.). Za reševanje zakonskih sporov, sporov o zakonitem preživljanju, sporov o varstvu in vzgoji otrok in sporov o stikih otrok s starši so v Sloveniji pristojna okrožna sodišča (32. člen, ZPP). V reševanju teh sporov je javnost vedno izključena (407. člen, ZPP). Sodišče mora pri reševanju sporov ravnati po uradni dolžnosti tako, da se vedno zavarujejo pravice in interesi otrok in da je končna odločitev v korist otroka (408. člen, ZPP). Zato se v sam proces vključi tudi otrok. Če je otrok že dopolnil petnajst let, in menijo, da je sposoben razumeti pomen in pravne posledice svojih dejanj, mu sodišče omogoči, da samostojno kot stranka sodeluje v procesu. Če pa otrok še ni dopolnil petnajst let oziroma sodišče meni, da ne razume pomena svojih dejanj, ga zastopa zakoniti zastopnik (409. člen, ZPP). Enako je navedeno v 410. členu (ZPP), ki določa, da je otroka treba vključiti v proces, ko se odloča o varstvu in vzgoji otrok ter o stikih med otrokom in starši. Otroku je treba omogočiti, da izrazi svoje mnenje, zato ga tudi povabijo na neuradni razgovor. Razgovor lahko poteka na sodišču ali zunaj njega, ob pomoči centra za socialno delo ali šolskega svetovalnega delavca. Otroka lahko ob razgovoru spremlja tudi oseba, ki jo sam izbere in ji zaupa (410. člen, ZPP). Med samim postopkom pa lahko sodišče izda tudičasne odredbe o vzgoji, varstvu in preživljanju otrok terčasne odredbe o načinu izvajanja stikov oziroma omejitve ali prepovedi pravice do stikov staršev do otrok (411. člen, ZPP).

Če sta zakonca glede razveze sporazumna, je postopek krajši in bolj preprost, vendar, kot navaja 64. člen ZZZDR, lahko sodišče razveže zakonsko zvezo na podlagi sporazuma zakoncev šele, ko se sporazumeta tudi o naslednjih stvareh:

- Sporazum o varstvu, vzgoji in preživljanju skupnih otrok,
- Sporazum o stikih s starši,

- Notarski zapis sporazuma o delitvi skupnega premoženja,
- Sporazum o preživljanju zakonca, ki nima sredstev za življenje.

Poleg zgornjih sporazumov med zakoncema pa mora sodišče vseeno pridobiti tudi mnenje centra za socialno delo v primeru, da imata zakonca mladoletne otroke. Center mora opraviti svetovalni razgovor z zakoncema in otroki ter ugotoviti ali sta zakonca res sporazumno poskrbela za varstvo, vzgojo in preživljanje skupnih otrok ter za stike med njimi, in to naredila v skladu z najboljšo koristjo otroka. Ker je glavno, da se upošteva korist otrok, sodišče upošteva tudi otrokovo mnenje, ki ga poda sam ali oseba, ki ji otrok zaupa (64. člen, ZZZDR).

V vsakem primeru, če je ločitev sporazumna ali se izda tožba za razvezo, mora sodišče predlog o razvezi posredovati centru za socialno delo vedno, ko imata zakonca mladoletne otroke oziroma otroke, nad katerimi je podaljšana roditeljska pravica. Socialni delavec na pristojnem centru za socialno delo mora z zakoncema opraviti svetovalni razgovor (68. člen, ZZZDR). Svetovalnega razgovora center za socialno delo ni dolžen opraviti le v primerih, če je eden od zakoncev duševno bolan ali nesposoben za razsojanje, če eden ali oba zakonca živita v tujini in če se razveza zahteva zato, ker je eden od zakoncev pogrešan (416. člen, ZPP). Svetovalnega razgovora se morata zakonca udeležiti osebno. Če se zakonca, ki sta sporazumno predlagala ločitev, svetovalnega razgovora ne udeležita, se šteje, da se ne želita več ločiti in se predlog za razvezo umakne. Predlog za razvezo pa se tudi umakne, če se tožnik, ki je podal tožbo za ločitev ne udeleži svetovalnega razgovora (71. člen, ZZZDR). Ko je po zakonskem sporu enkrat izdana pravnomočna odločba, s katero se je zakonska zveza razvezala, se le tega ne da več razveljaviti (420. člen, ZPP). Prav tako se ne da razveljaviti sodbe pri sporazumni razvezi, lahko se zgolj izpodbija, če je prišlo do bistvenih kršitev določb pravnega postopka, če eden od zakoncev privoli na vložitev predloga v zmoti ali pod zvijačo ali silo in če niso bili izpolnjeni zakonski pogoji za razvezo zakonske zveze (419. člen, ZPP). V vsakem primeru pa nastanejo stroški postopka v zakonskih sporih in sporih iz razmerja med starši in otroki, katerih višino določi sodišče samo po prostem preudarku (413. člen, ZPP).

ZZZDR v osmem poglavju določa tudi razmerje med razvezanima zakoncema po razvezi zakonske zveze. 81. člen (ZZZDR) naroča, da je zakonec, ki nima sredstev za življenje in ni zaposlen, opravičen do preživnine od drugega zakonca. Le to se lahko uredi že med razvezo ali pa to zahteva s tožbo v roku enega leta od pravnomožne razveze. Sodišče lahko zahtevano

preživnino tudi zavrne ali pa določi višino preživnine, glede na zmožnosti zavezanca in potrebe upravičenca. Preživnina se vsako leto ponovno usklajuje v mesecu marcu, glede na indeks rasti cen življenjskih potrebščin v Republiki Sloveniji. Novo uskladitev preživnine objavi minister, pristojen za družino, obvesti pa se tudi center za socialno delo. Le ta mora o spremembi in novem znesku preživnine obvestiti tudi upravičenca in zavezanca (82. člen, ZZZDR). Če razvezani zakonec, ki dobiva preživnino, pridobi premoženje ali svoje dohodke, da se lahko preživlja, ponovno sklene zakonsko zvezo ali začne živeti v zunajzakonski skupnosti, ni več upravičen do preživnine in se le ta preneha (83. člen, ZZZDR).

V ZZZDR so v 105. členu določene tudi dolžnosti staršev po razvezi do svojih otrok. Če po razvezi staršev ne živita več skupaj, se morata sporazumeti o vzgoji in varstvu njunih otrok ter o preživljanju otrok, tako da je le to v korist otroka. V Predpisi o zakonski zvezi in družinskih razmerjih s pojasnili Karla Zupančiča in Barbare Novak (2008: 18) avtorja poudarita, da je pri sporih med starši, glede stikov z otroki, velika težava to, da so na koncu, zaradi nesoglasja staršev, prizadete ravno otrokove koristi.

Oba starša lahko obdržita vzgojo in varstvo otrok, lahko ima eden od staršev vzgojo in varstvo nad vsemi otroki, lahko pa so tudi eni otroci pri enem od staršev, drugi otroci pa pri drugem staršu. Vse je odvisno od dogovora med staršema. Če se starša ne uspeata sporazumno dogovoriti, jima pri tem pomaga center za socialno delo. V primeru, da se staršema tudi ob pomoči centra za socialno delo ne uspe sporazumno dogovoriti o vzgoji in varstvu otroka ter preživljanju otrok, o tem odloča sodišče. Sodišče pred odločitvijo pridobi od centra za socialno delo mnenje glede otrokove koristi ob dodelitvi vzgoje in varstva enemu ali drugemu staršu in hkrati upošteva tudi mnenje otrok. Tudi če se starša sporazumno dogovorita, ima še vedno zadnjo besedo sodišče, ki lahko njun predlog sprejme ali ga tudi zavrne, če vidi, da sporazum ni v korist otrok (105. člen, ZZZDR). Sodišče pri svojem odločanju ne sme gledati zgolj na materialne dobrine, ki jih lahko nudita starša, ampak predvsem na osebnost, sposobnost in primernost starša, da lahko nudita otroku dobre pogoje za zdrav razvoj otroka in primerno okolje za bivanje in čustveno stabilnost (Košir 2009).

Pri tem je pomemben tudi 106. člen (ZZZDR), ki poudarja, da ima otrok pravico do stikov z obema staršema in hkrati imata oba starša pravico do stikov z otrokom, česar nikoli ne smemo zanemariti. Tisti starš, ki ima otroka v vzgoji in varstvu, ne sme onemogočati ali oteževati stikov otroka z drugim staršem. Prav tako pa drugi starš ne sme oteževati vzgoje

in varstva otroka starša, ki mu je otrok dodeljen in pri katerem živi. Pravico enega od staršev ali obeh do stikov z otrokom lahko sodišče omeji ali celo odvzame v primeru, da je ogrožena otrokova varnost in stiki niso v korist otroka. Lahko pa tudi dodeli, da se stiki med staršem in otrokom izvajajo pod nadzorom tretje osebe.

2. Opredelitev problema

V današnjem času prihaja do pluralizacije družinskih oblik, predvsem zaradi naraščanja ločitev in razvez partnerskih zvez. Le te so postale bolj pogoste in zato tudi lažje sprejete in običajne. Vendar kljub temu prinesejo s seboj veliko bolečine in sprememb pri vseh članih družine, predvsem pa pri otrocih.

Ko sem letošnjo študijsko prakso opravljala na enem izmed ljubljanskih centrov za socialno delo, na oddelku za družine, sem hitro spoznala, da je glavna problematika, s katero se dnevno srečujejo, ločitev oz. razveza in z njo povezano dodeljevanje in urejanje skrbništva nad otroki. Hitro sem opazila tudi, da pri tem sodelujejo le odrasli, otrok pa v sam proces ne vključujejo. To me je presenetilo, saj sem se med izobraževanjem naučila ravno to, kako pomembno je, da otroke vključujemo v proces ločitve in se sliši tudi njihov glas. Deležna sem bila drugačne prakse dela in vsakič znova sem se spraševala ali je res boljše, da se otrok ne vključuje in odrasli sami rešijo in izpeljejo ločitev. Ali gre tukaj za nezainteresiranost socialnih delavcev, mnenja, da so otroci še premajhni, morda pomanjkanja časa, da bi v proces vključili tudi otroke, sem le med prakso naletela na slabe primere, ali obstaja neki drugi razlog, zakaj ne vključujejo otrok v proces dela.

Ker imam veliko dvomov glede tega, sem se odločila, da to raziščem v okviru svojega magistrskega dela. Zanima me, ali sem samo naletela na slabe primere ali je to običajna praksa dela. Rada bi raziskala, v kakšni meri socialni delavci vključujejo otroke v proces razveze in dodeljevanje skrbništva in stikov. Zanima me, kaj vpliva na njihovo odločitev, da se otrok vključi ali izključi iz procesa pomoči, kako vpliva otrokova vključitev oziroma izključitev iz procesa in pa tudi, če je otrok vključen, koliko ga dejansko upoštevajo. Zanima me, ali je otrok enakovreden član, se sliši njegov glas in ima lahko vpliv.

Osebnostno se mi zdi zelo pomembno, da se sliši tudi otrokov glas, vendar ga velikokrat v praksi zanemarijo in namesto njega odločajo odrasle osebe, starši. Prevladuje prepričanje, da so starši tisti, ki vedo, kaj je dobro za otroka, in da se bodo oni gotovo prav odločili. Ob tem pa se ne vpraša otrok, kaj želi, potrebuje v tisti situaciji. Pomembno se mi zdi, da se vsaj sliši in se mu da priložnost, da izrazi, kaj čuti in misli. Da se to omogoči pa ima pomembno vlogo socialni delavec, saj lahko ravno on omogoči, da se otrok vključi, da postane enakovreden član in se sliši in upošteva tudi njegov glas. Zato bom tudi raziskala, koliko se ob procesu ločitve in dodeljevanju skrbništva in stikov vključi otrok, koliko ga povabijo v pogovor, koliko pozornosti se mu nameni. Morda je staršem v tej težki situaciji ločitve težko o tem govoriti tudi otroku in ga obremenjevati. Zato mora tu nastopiti socialni delavec, ki vzpostavi

stik tudi z otrokom in mu ponudi pomoč, razlago, podporo. Otroku tudi prisluhne, saj lahko tudi otrok veliko prispeva k mirnemu in učinkovitemu reševanju težav in iskanju najboljše možne rešitve za vse. Zdi se mi pomembno, da se razišče, koliko se to dejansko izvaja v praksi. Prav tako pa je pomembno, da se razišče, zakaj se to izvaja oziroma zakaj ne, zakaj se otrok ne vključuje. Da se razvidi smisel dejanj in se spozna, kaj je res učinkovito in kaj ne, kaj bi se dalo izboljšati oziroma spremeniti. Morda se skozi intervjuje pokaže, da socialni delavci v praksi vidijo, da je res bolje, da se otrok ne vključi ali pa se pokaže, da bi bilo vključevanje otroka v proces izrednega pomena za soustvarjanje rešitev.

Cilj moje raziskave je, da ugotovim, ali se oziroma v kakšni meri se otroci vključujejo v proces dodeljevanja skrbništva in stikov ob razvezi staršev. Zanima me, kakšna praksa prevladuje na ljubljanskih centrih za socialno delo, med socialnimi delavci, ki delajo na področju dela z družino. Prav tako pa želim ugotoviti, zakaj je tako, kje vidijo pozitivne in kje negativne učinke vključevanja otrok v proces dela. Ugotoviti želim, kakšen je pogled socialnih delavcev, ki delajo na tem področju in imajo že preverjene prakse, kaj se ob procesu razveze najboljše obnese in kaj ne. S tem želim razjasniti tudi osebne dvome o ne/pomembnosti vključevanja otrok v proces razveze staršev in dodeljevanja skrbništva in stikov in dobiti novo znanje za nadaljnje delo.

V magistrskem delu želim odgovoriti na naslednja raziskovalna vprašanja:

- Kako poteka in kdo je vključen v proces dela z družino ob razvezi staršev?
- Na kakšen način socialni delavci vključijo otroka?
- V kakšni meri se upošteva otrokov glas?
- Kaj je po mnenju socialnih delavcev najlažje in kaj najtežje pri vključevanju otrok?

3. Metodologija

3.1. Vrsta raziskave

Raziskava v magistrskem delu bo glede na odnos do neposrednega izkustvenega gradiva empirična, saj bom z njo s spraševanjem zbirala novo, izkustveno gradivo. Raziskovala bom, v kakšni meri, kako in zakaj socialni delavci vključujejo otroke v sam proces dodeljevanja skrbništva in stikov ob razvezi staršev.

Glede na vrsto podatkov, ki jih bom zbirala, bo raziskava kvalitativna, saj bom na terenu s pomočjo nestandardiziranih intervjujev zbirala besedne opise in raziskovala, zakaj in kako se nekaj dogaja.

Glede na odnos do praktičnega delovanja oz. uporabnosti bo raziskava uporabna. Z njo bom namreč pridobila nova, uporabna spoznanja o strokovnem delu socialnih delavcev na področju vključevanja otrok v proces dela ob dodeljevanju skrbništva in stikov ob razvezi staršev.

3.2. Raziskovalni instrumenti in viri podatkov

Za merski instrument sem v raziskavi uporabila nestandardiziran intervju. Nimam točno v naprej pripravljenih vprašanj, vendar imam načrtane teme in smernice za pogovor. Pripisanih imam tudi nekaj podvprašanj, da ne bom med samim pogovorom izpustila kakšne teme. Smernice in podvprašanja sem sestavila sama, glede na teme, ki jih želim skozi magistrsko delo raziskati. S tem ko sem si pripravila zgolj smernice, se bom med pogovorom lažje prilagajala sogovorniku, hkrati pa bom lahko vprašala o vseh pomembnih temah. Smernice za intervju dodajam v magistrskem delu kot prilogo.

Glavne teme, ki jih želim raziskati, so: kako poteka delo socialnega delavca v primeru dodeljevanja skrbništva in stikov ob razvezi staršev, kdo vse je v ta proces dela vključen, v kakšni meri so vključeni otroci, na podlagi česa se socialni delavci odločajo, ali bodo otroke vključili ali ne, kako vključujejo otroke v proces dela, koliko se sliši in upošteva otrokov glas, kako otrokova prisotnost vpliva na proces dela in kakšen je osebni pogled socialnih delavcev na vključevanje otrok v proces dodeljevanja skrbništva in stikov.

3.3. Populacija in vzorčenje

Populacijo predstavljajo vsi socialni delavci in socialne delavke, ki delajo na katerem koli ljubljanskem centru za socialno delo, na oddelku za družino. V Ljubljani imamo pet centrov za socialno delo, in sicer: Center za socialno delo Ljubljana Moste-Polje, Center za socialno delo Ljubljana Bežigrad, Center za socialno delo Ljubljana Šiška, Center za socialno delo Ljubljana Vič-Rudnik in Center za socialno delo Ljubljana center.

Za vzorec sem želela izbrati vsaj po enega socialnega delavca na vsakem ljubljanskem centru za socialno delo. Tako, da bi imela vsaj pet intervjujev.

Za potrebe raziskave magistrskega dela sem se odločila za neslučajnostni vzorec oziroma za priložnostni vzorec, saj sem intervjuje opravila s socialnimi delavci, ki so mi bili najbolj dostopni in na voljo. Tri intervjuje sem opravila s socialnimi delavci, s katerimi sem med študijem že sodelovala in so bili pripravljeni sodelovati v moji raziskavi. S tem sem zajela Center za socialno delo Ljubljana Moste-Polje in Center za socialno delo Šiška. V Centru za socialno delo Ljubljana center je na področju družine zaposlena zgolj ena socialna delavka, tako da sem jo neposredno kontaktirala in je bila pripravljena sodelovati. Za pridobitev vzorca iz Centra za socialno delo Ljubljana Vič-Rudnik in Ljubljana Bežigrad sem poslala elektronsko sporočilo štirim socialnim delavkam, od katerih sem že imela stik. Od dveh nisem dobila odziva, dve pa sta bili pripravljene sodelovati.

3.4. Zbiranje podatkov

Za pridobitev podatkov, ki jih potrebujem za magistrsko delo, sem se odločila, da bom s socialnimi delavci vzpostavila osebni stik in z njimi osebno opravila intervju. Podatke sem zbirala s pomočjo nestandardiziranega intervjuja, saj sem preko smernic spraševala o temah, ki so me zanimale. Vse intervjuje sem izvedla v času od 4. 5. 2017 do 30. 5. 2017.

Najprej sem stopila v stik s tremi socialnimi delavci, s katerimi sem med študijem že sodelovala. Vsem trem sem najprej poslala elektronsko sporočilo, v katerem sem jih seznaniла s temo magistrskega dela ter jih povabila k sodelovanju pri raziskavi. Z vsemi sem se brez težav dogovorila za srečanje. Prvo srečanje sem opravila 4. 5. 2017 na Centru za socialno delo Šiška, kjer sem opravila intervju s socialno delavko. Druga dva intervjuja sem opravila 11. 5. 2017 s socialnima delavcema na Centru za socialno delo Ljubljana Moste-Polje. Medtem sem poslala elektronsko sporočilo tudi socialnim delavkam, od katerih sem imela stik, zaposlenim na Centru za socialno delo Ljubljana Vič-Rudnik in Bežigrad ter

socialni delavki, ki je zaposlena na Centru za socialno delo Ljubljana center. Vsem sem se v sporočilu predstavila, jim pojasnila temo magistrskega dela, razložila namen raziskave ter jih povabila k sodelovanju. Od dveh socialnih delavk nisem dobila povratnega odziva. Pozitiven odziv sem dobila od socialne delavke, zaposlene na Centru za socialno delo Ljubljana Vič-Rudnik, s katero sem opravila intervju 24. 5. 2017 in od ene zaposlene na Centru za socialno delo Bežigrad, s katero sem opravila intervju 26. 5. 2017. Tudi socialna delavka, zaposlena na Centru za socialno delo Ljubljana center, je bila pripravljena sodelovati. Z njo sem opravila intervju 30. 5. 2017. Tako sem lahko zajela vseh pet centrov, ki delujejo na področju Ljubljane.

Vse intervjuje sem opravila na centrih za socialno delo, v službenih prostorih socialnih delavcev. Na začetku sem se še enkrat vsakemu predstavila ter pojasnila namen raziskave. Pojasnila sem jim, da so intervjuji anonimni in jih prosila za dovoljenje, da pogovor zvočno posnamem, kar mi omogoči natančen zapis pogovora. S tem so se vsi strinjali. Pogovor sem vodila na podlagi predhodno pripravljenih smernic, postavljala sem vprašanja ter podvprašanja. Po potrebi sem vprašanja prilagajala glede na to, kar so mi socialni delavci povedali oziroma kar so sami bolj poudarila. Pogovori so trajali od trideset minut do ene ure.

3.5. Obdelava in analiza podatkov

Pridobljene podatke iz intervjujev sem obdelala s kvalitativno analizo gradiva. V nadaljevanju bom analizo predstavila po korakih, besednim opisom pa bom dodala tudi konkretne izseke iz celotne obdelave podatkov, s katerimi bom ponazorila sam potek obdelave in analize podatkov.

Najprej sem naredila točen prepis vseh posnetkov intervjujev. Intervjuje sem označila s črkami A, B, C, D, E in F. V zapisih intervjujev sem namesto svojega imena uporabila črko L, namesto imen socialnih delavcev pa sem uporabila črko, s katero sem tudi označila posamezni intervju.

Primer dela zapisanega intervjuja A:

L: Najprej me zanima vaš študij in dosedanja poklicna pot.

A: Študirala sem socialno delo in diplomirala. Potem sem začela delati v domu za stare in nato na centru za socialno delo. Najprej sem delala na denarni pomoči, sedaj pa na oddelku za družino. Tukaj sem sedaj dve leti.

Potem sem podrobno prebrala vse zapise intervjujev ter v njih podčrtala izjave, ki so se mi zdele pomembne za potrebe raziskave. Vsaki izjavi sem pripisala tudi črko, ki ponazarja črko posameznega intervjuja, ter številko, ki ponazarja posamezno izjavo v intervjuju. Izjave sem označila s črko in številko za lažjo nadaljnjo sledljivost izjav.

Primer dela zapisa intervjuja A, pri katerem so izjave podčrtane in oštevilčene:

L: Najprej me zanima vaš študij in dosedanja poklicna pot.

A: Študirala sem socialno delo in diplomirala (A1). Potem sem začela delati v domu za stare (A2) in nato na centru za socialno delo. Najprej sem delala na denarni pomoči (A3), sedaj pa na oddelku za družino (A4). Tukaj sem sedaj dve leti (A5).

Nato sem vse izjave od vsakega intervjuja posebej uredila v tabele zaradi lažje preglednosti. Pred vsako izjavo sem zapisala tudi črko intervjuja in številko izjave, da se ohrani sledljivost. K vsaki izjavi sem pripisala pojem, ki zajema bistvo izjave. Zapisane pojme sem nato združevala v kategorije, kategorije pa sem še posplošila in jih združevala v teme.

Primer dela tabele pripisovanja pojmov, kategorije in teme posamezni izjavi iz intervjuja A:

Št. izjave	IZJAVA	POJEM	KATEGORIJA	TEMA
A1	Študirala sem socialno delo in diplomirala.	Socialno delo	Študij	Študijska in poklicna pot
A2	začela delati v domu za stare	Dom za stare	Dosedanje zaposlitve	Študijska in poklicna pot
A3	nato na centru za socialno delo. Najprej sem delala na denarni pomoči.	Denarna pomoč na CSD	Dosedanje zaposlitve	Študijska in poklicna pot
A4	sedaj pa na oddelku za družino	Varstvo družine	Sedanja zaposlitev	Študijska in poklicna pot
A5	Tukaj sem sedaj dve leti	2 leti	Delo z družino	Študijska in poklicna pot

Potem ko sem vse izjave vseh intervjujev razvrstila v tabele in vsem pripisala pojme, kategorije in teme, sem le te med seboj uredila v smiselno hierarhijo. Najprej sem zapisala teme, nato kategorije, ki sodijo k določeni temi, in še pojme, ki sodijo k določeni kategoriji. Pri vsakem pojmu sem pripisala še črko intervjuja in številko izjave. Če se je neki pojem večkrat pojavljal, sem zraven pripisala le črko intervjuja in številko, da se vidi, da se je pojavil tudi drugje.

Primer dela razvrstitve v hierarhijo:

ŠTUDIJSKA IN POKLICNA POT

Študij

- Socialno delo (A1), (B1), (C1), (D1), (E1), (F1)
- Družinska in partnerska terapija (C2)
 - Nadgradnja za boljše svetovalno, terapevtsko delo (C3)
- Partnerska terapija (E3)
- Mladinski informator in svetovalec (E4)
- Transakcijska psihoterapija (E5)
- Družinska terapija (F2)
- Psihoterapija (F3)

Dosedanje zaposlitve

- Dom za stare (A2)
- Denarna pomoč na CSD (A3)
- Skupnostni program za mlade Korak (B2)
- Delo z zasvojenimi z drogami (C4)
- Delo z otroki in mladostniki (D2), (E6)
- Skrbništvo (D3)
- Pripravništvo – zasebni zavod (E2)
- Zavod MISSS (E7)
- Delo z mladostniki (F4)
- Delo s polnoletnimi storilci kaznivih dejanj (F5)

4. Rezultati

Zaradi večje preglednosti bom opis rezultatov uredila po temah.

4.1. Študijska in poklicna pot

Vsi intervjuvanci so doštudirali iz socialnega dela. Nekateri izmed njih so se kasneje dodatno izobraževali za potrebe svoje takratne zaposlitve, medtem ko so drugi svoje znanje nadgradili tudi s študijem na drugih fakultetah. Večini se je zdelo pomembno, da svoje znanje socialnega dela nadgradijo predvsem z znanjem, ki jih omogoča boljše svetovalno in terapevtsko delo. Zato so svojo študijsko pot nadaljevali s študijem partnerske terapije, družinske terapije ali psihoterapije.

Poklicna pot vseh intervjuvanih je celotni čas vezana na delo socialnega dela. Nekateri so v preteklosti delali v domu za stare, v Mladinskem informativno svetovalnem središču Slovenije, z odvisniki od drog in v zasebnih zavodih. Medtem ko jih je večina že celo poklicno pot vezanih na centre za socialno delo. Ti so delali na različnih področjih centrov za socialno delo: denarna pomoč, delo z otroki in mladostniki, delo s polnoletnimi storilci kaznivih dejanj, skrbništvo in na skupnostnem programu za mlade. Zdaj so vsi zaposleni na centru za socialno delo na oddelku dela z družino. Zaposleni pa so različno dolgo, najkrajše časovno obdobje dela z družino pri eni intervjuvanki je eno leto, najdaljše pa deset let. Ostali so zaposleni nekje vmes: dve leti, pet let in sedem let.

Pri svojem delu z družinami pa se srečujejo tudi z različnimi področji dela. Pod svoje pristojnosti za delo so opisali delo z družinami ob razvezi, delo z nasiljem v družini, urejanje očetovstva, zaščita in varstvo otrok, pomoč otrokom, prva socialna pomoč, razni ukrepi centra za socialno delo in delo po javnih pooblastilih. Kot glavno in najpogostejše delo navajajo ravno delo po javnih pooblastilih, delo ob razvezi, ki zajema predhodno družinsko posredovanje in svetovalne razgovore, delo z nasiljem v družini in pa pomoč otrokom (Potem imamo predhodno družinsko posredovanje, to je naše javno pooblastilo, znotraj katerega lahko stranke dosegajo sporazume, glede varstva, vzgoje otrok, glede preživnine, glede stikov z otrokom (B6).). Kot najpogostejše delo so vsi navedli delo z družino ob razvezi, saj se večina s tem delom srečuje vsak dan, drugi pa so dejali, da se z delom ob razvezi srečujejo večkrat tedensko. Razlike so se pojavile le pri opisu pogostosti dela na področju zaščite in varstva otrok, saj so nekateri navajali to delo kot zelo pogosto, drugi pa so dejali, da imajo malo dela na tem področju. Prav tako je malo dela na področju storitev.

4.2. Delo z družino ob razvezi

Ko sem vprašala socialne delavce, kako poteka delo z družino ob razvezi sem dobila veliko informacij o samem postopku dela in vlogah centra za socialno delo pri tem. Vsi intervjuvani so povedali, da se delo z družino ob razvezi lahko začne na dva načina. Socialni delavec lahko dobi predlog s sodišča ali pa vlogo staršev. Povedali so, da se lahko starši sami obrnejo na center za socialno delo, če imajo težave v družini ali se želijo ločiti. Ob tem so navajali, da nekateri starši pokličejo, pošljejo elektronsko pošto ali pa pridejo osebno. Kot so opazili le v polovici primerov, prideta partnerja skupaj, drugače pa se na center obrne le eden od staršev. Običajno se najprej obrnejo na prvo socialno pomoč, kjer jih socialni delavci seznani s postopkom razveze in jih usmerijo na predhodno družinsko posredovanje oziroma jih informirajo, kam se lahko obrnejo po pomoč. Lahko pa se starši tudi najprej obrnejo na sodišče in potem sodišče naroči socialnim delavcem, da morajo starša povabiti na srečanje in z njima opraviti pogovor. Kot so povedali v intervjujih, je večina primerov, ki jih obravnavajo s strani sodišča. Vsi so tudi povedali, da vedno vabijo oba starša na pogovor (Ja, namen je, da se oba starša vabi (A38), ker namen je, da se med njima doseže sporazum (A39).). Kot izjemo pa so navedli, da se povabi vsak starš posebej, če gre za primer nasilja v družini. Socialna delavka je tudi pojasnila, da v primeru, če se eden ali oba partnerja ne udeležita pogovora ne more nič ukrepati. Če je bilo vabilo poslano na podlagi predloga sodišča, se sodišče le obvesti, da se nista udeležila. Kot so povedali intervjuvanci, je njihova glavna naloga, da na podlagi pogovora s starši in tudi z otrokom napišejo poročilo in mnenje za sodišče. Ena od intervjuvank je povedala, da starše tudi seznani s tem, kakšno bo njeno mnenje za sodišče in jim tudi pojasni, zakaj bo takšno mnenje. Povedali so, da so v postopek ločitve vključeni le zaradi mladoletnih otrok, da s primernim poročilom za sodišče poskrbijo za to, da se dela v otrokovo korist. Sodišče pa je tisto, ki na koncu odloči (Takrat sodišče nas pozove, da opravimo razgovor s starši in tudi z otroki (A17). In potem mi sodišču posredujemo mnenje, (A18) kako naj določi glede treh vprašanj. To so zaupanje v varstvo in vzgojo (A19). Določiti se morajo stiki, na kakšen način, kako bo, da se definira in doseže dogovor (A21). In preživnina mora biti določena (A23). O vseh teh stvareh, tudi če se doseže sporazum odloča na koncu sodišče (A24).). V intervjujih pa je bilo tudi poudarjeno, da je postopek razveze lahko zelo dolgotrajen.

Socialni delavci so povedali, da delo z družino v praksi poteka drugače, kot piše v javnih pooblastilih, kar se tudi vidi v tem, da sem dobila zelo različne odgovore, glede tega, koliko srečanj oziroma razgovorov opravijo z družino, s starši. Tukaj se je pokazalo, da je to

popolnoma odvisno od posameznega socialnega delavca. Večina jih naredi en pogovor, predvsem v primerih, ko gre za sporazumno razvezo. Drugače pa so povedali, da lahko naredijo tudi dva razgovora. Le ena socialna delavka je povedala, da naredi tudi tri ali več razgovorov s starši. Eden od intervjuvancev pa je dejal, da skozi izkušnje vidi, v katere pare se mu splača vlagati več energije in posledično naredi z njimi več srečanj (Potem ko imaš več izkušenj potem lahko oceniš, če vidiš, da je potencial pri dveh, ki se ne moreta zmeniti, da bi se vseeno lahko zmenila, a ne, tja lahko vložiš več energije, a ne. Se boš tudi bolj potrudil. (C28) Če pa vidiš, da sta v taki vojni, da to ne bo nikamor prišlo, potem je to nesmiselno. Z leti to dobiš, ta občutek, kako se bo zadeva izpeljala (C29).). Drugi pa je povedal, da je delo s starši ob procesu ločitve bolj kratkotrajno (Ker tukaj je le tako kratkotrajno. Pri nas se izoblikuje, se jih usmeri, se jim osvetli kakšne zadeve, ni pa to neko delo s posameznikom (D83).).

Sam proces dela s starši so mi v intervjujih opisali različno, a je samo bistvo dela pri vseh sogovornikih podobno. Pri delu je veliko odvisno od posameznih staršev, kot tudi od samega socialnega delavca. Povedali so, da med razgovorom s starši raziskujejo sam razhod, jih informirajo o pravnih posledicah razhoda, se pogovarjajo o seznaitvi otrok z razhodom in poskušajo, da bi starša dosegla sporazum. Bistveno jim je, da bi starša dosegla sporazum glede varstva in vzgoje otrok, preživnine in stikov z drugim staršem. Kot navajajo, se veliko parov tudi poskuša dogovoriti in jim le to uspe med enim do dveh pogovorov. Nekateri tudi že izvajajo stike in pridejo le to še uradno uredit. V intervjujih so socialni delavci povedali, da veliko staršev pride tudi na predhodno družinsko posredovanje, kjer se poskušajo dogovoriti, kako bo poskrbljeno za otroka, še preden vložijo prošnjo za razvezo na sodišče. Le to pa je obvezno tudi za vse zunajzakonske zveze, saj se šele po dogovoru na centru poda izjava in zapisnik na sodišče. Medtem ko so nekateri sogovorniki poudarili, da je tudi čedalje več primerov, ko so starši v hudih sporih oziroma se tožijo. Dve intervjuvanki sta povedali, da v teh primerih poskušata narediti s starši več pogovorov, tudi do osem ali pa postavijo kar sodnega izvedenca. Ob tem pa je ena sogovornica poudarila težavo, ker prihaja do dvojnih vlog, saj dela s starši terapevtsko delo in hkrati piše mnenje za sodišče. Le to pa se ji za samo delo in odnos s starši ne zdi dobro.

Nekateri intervjuvanci so poudarili, da se starši tudi že potem ko je sodišče določilo skrbništvo in stike, ponovno obračajo na center. Pravijo, da velikokrat pride do težav pri izvrševanju stikov in potem starši znova iščejo pomoč na centru.

4.3. Vključevanje otrok

Bistvena vprašanja so se nanašala na samo vključevanje oziroma izključevanje otrok. Zanimali so me razlogi zakaj otroka vključijo ali ne vključijo v proces dela, v kakšni meri se to izvaja, kako poteka samo delo z otrokom in pogovor z njim. Zanimalo me je tudi, koliko so otroci pripravljeni sodelovati in kako na to gledajo starši. Poleg tem, ki so me zanimale, sem dobila od socialnih delavcev še veliko novih podatkov o pogovorih s psihologinjo, obisku na domu in pridobivanju dodatnih informacij.

Na vprašanje kdaj in zakaj se otroka vključi v proces dela ob razvezi, sem dobila raznolike odgovore, ki pa so si bili pri nekaterih stvareh enotni. Skozi odgovore socialnih delavcev nisem dobila neke točne meje, kdaj se otrok vključi, saj so v glavnem dejali, da je največ odvisno od posameznega primera in od starosti otroka. Skoraj v večini pa so povedali, da vključijo otroka in naredijo z njim pogovor, ko je otrok star okoli deset let ali več (Načeloma pa imamo na centru interno določeno, da se jih vključuje nekje po desetem letu starosti (E42).). Nekateri so potem dodali, da včasih naredijo tudi pred desetim letom starosti otroka, absolutno pa ga morajo vključiti, ko dopolni petnajst let, saj je takrat otrok že procesno sposoben in lahko nastopi sam na sodišču (Se pravi, ga lahko sodišče prav posebej povabi, da na sodišču pove svoje mnenje, pri katerem staršu hoče biti (B76).). Kot pomembna mejnika, da se otrok vključi, pa so v intervjujih navajali tudi to, da se mora otrok že zavedati posledic svojih dejanj in da je sposoben razumeti sam pomen procesa razveze. Ob tem pa so še vseeno v večini navajali, da otroka vključijo le, ko je nujno treba in smiselno, če so sami v dvomih, če dobijo iz drugih ustanov nejasna poročila, če je nesoglasje med starši in če otrok sam želi. Z gotovostjo pa so trdili, da otrok ne vključujejo, če starša sama dosežeta dogovor ter če starša sama seznanita otroka in tudi podata mnenje v njegovem imenu. Kot razloge, zakaj ne vključijo otroka, so navajali tudi, da otroka ne vključijo, če bi mu to predstavljalo kakršno koli stisko, breme ali strah, če še ni dovolj zrel in ne razume samega postopka ločitve, če so dobili s strani vrtca, šole dobro poročilo in če ga že obravnavajo drugi strokovnjaki. Večina intervjuvanih je tudi povedalo, da ne vključujejo majhnih otrok, saj se jim to ne zdi smiselno in menijo, da otroci ne znajo jasno povedati mnenja in razumeti postopka.

Ko sem jih povprašala, v kolikih primerih vseeno vključijo otroka, so v večini dejali, da v manj kot pol primerih. Eden je dejal, da le v 20 % primerov vključijo tudi otroka v proces dela z družino ob razvezi. Pojasnili so, da tudi, ko vključijo otroka, naredijo najpogosteje z

njim le en pogovor, redkokdaj pa dva ali celo več. Ena od sogovornic je dejala, da niti nima možnosti, da bi naredila več pogovorov. Drugi sogovornik pa je dodal tudi, da pogovor ne traja več kot petnajst minut, da ni prenaporno za otroka.

V intervjujih sem dobila od vsakega sogovornika neki delček njegovega dela z otrokom. Povedali so, da otroka povabijo pisno in s tem seznanijo tudi starše. Samo nadaljnje delo pa navajajo, da je najbolj odvisno od starosti otroka in od strokovnega delavca. Večina jih je dejala, da uporabljajo posebne metode za delo z otroki, medtem ko je eden dejal, da nima nobenih posebnih metod in z otroki dela enako kot z odraslimi. Večina pa je vseeno opisovala, kako prilagodijo prostor in svoje vedenje otrokom (Z otrokom tudi sediva na tleh, da sva v isti višini (F18).). Ena sogovornica je povedala, da otroku na začetku nudi čas za adaptacijo na prostor, da ustvari varen in zaupen prostor z otrokom. Drugi so dodali, da imajo pripravljene razne igre, barvice, papir in pripomočke, da je ozračje bolj sproščeno. Nekateri začnejo pogovor z otrokom skozi igro in tako tudi spoznavajo otroka, nekateri pa začnejo s pogovorom in uporabijo igro na koncu, da se otrok malo sprosti. Nekaj sogovornikov je tudi povedalo, da lahko otrok med pogovorom riše in piše, lahko pa tudi pisno odgovarja na vprašanja, če mu je tako lažje. To pa je spet odvisno od starosti otroka, saj, kot so povedali, se s starejšimi otroki bolj konkretno pogovorijo. Nekateri so dejali, da jim sam pogovor z otroki ne predstavlja težav, medtem ko je eden dejal, da mu je pomembno, da se dobro pripravi na sam pogovor.

Sam pogovor z otrokom je neuraden in zaupne narave. Bistvena stvar pogovora je, da lahko na podlagi tega, socialni delavci napišejo mnenje. Socialni delavci so mi pojasnili, da starši ob pogovoru ne smejo biti prisotni, saj bi lahko vplivali na otroka. Pri pogovoru je lahko prisotna le oseba, ki ji otrok zaupa. Sogovorniki so pojasnili, da v večini primerov starši dobro pripravijo svoje otroke na ta pogovor. Socialni delavci so v večini pojasnili, da je pomembno, da se otroku ne zastavljajo direktna in poglobljena vprašanja, sploh pa se otroku ni treba opredeliti, pri katerem staršu bi želel biti. Razen en sogovornik je dejal, da vpraša otroka, pri katerem staršu bi želel biti. Naštevali so mi raziskovalna in odprta vprašanja, ki jih zastavljajo tudi otrokom (Veliko moraš ovinkariti in iz tega potem dobiti končno sliko, kaj otrok želi (B144).). Vprašanja, ki jih najpogosteje zastavljajo otrokom ob pogovoru, so: kaj je otroku všeč, kaj rad počne, kaj dela s starši, kakšna je dinamika družine, kako mu je z enim in drugim staršem, kaj mu je všeč, kaj pogreša, kaj bi rad spremenil, kaj želi, da bi ostalo enako, kaj želi, kako želi, da bi potekali stiki. Ena od sogovornic je poudarila, da otroka na začetku vpraša tudi po njegovih pričakovanjih in na koncu tudi preveri, kako mu

je bilo na pogovoru (Jih pa tudi vprašam na koncu razgovora, kako se mu je zdelo, ali sem izpolnila njegova pričakovanja (E60).). Posebnost pogovora, ki je nisem pričakovala na centrih, vendar so mi jo zaupali socialni delavci, je tudi sodelovanje in vključevanje psihologov v pogovor z otrokom. Na enem od centrov mi je socialna delavka povedala, da je pri njih navada, da vedno opravijo pogovor z otrokom skupaj s psihologinjo. Na drugem centru mi je socialna delavka dejala, da včasih opravi pogovor z otrokom psihologinja, če so med staršema hudi spori (Če gre za prehude spore, da morda pri nas en razgovor z otrokom ne bi bil dovolj, gre k naši psihologinji (A61).) ali če je otrok še majhen. Obe vidita prednost v tem, ker imajo psihologi druga psihološka znanja, uporabljajo druge metode dela in s tem dobijo tudi drugačen pogled. Tako jim lahko posredujejo boljša mnenja, ki jih one uporabijo naprej za pisanje poročila za sodišče. Poleg sodelovanja s psihologi sta dva sogovornika poudarila tudi delo sodnih izvedencev. Pojasnila sta, da v primeru, ko so otroci še majhni ali ko otroci doživljajo hude pritiske s strani staršev, predlagajo sodnega izvedenca, ki s posebnimi metodami razišče, kaj bi bilo za otroka najboljše in na podlagi tega sestavi mnenje oziroma poročilo.

Pomemben podatek se mi je zdel, da socialni delavci v svoje delo z otroki vključijo tudi sodelavce, če vidijo, da je to treba. Povedali so namreč, da jim pomaga in jim je lažje, če lahko delajo v paru. Sploh so izrazili potrebo po tem, če imajo kakšne težje primere in če delajo obiske na domu. Vendar pa so k temu dodali tudi to, da redko kdaj delajo v paru, saj je za to premalo kadra.

Socialne delavce sem tudi vprašala, ali so otroci pripravljeni sodelovati. Večina mi jih je takoj povedala, da so otroci zelo zgovorni, sodelujejo in v večini tudi sami povedo, kaj želijo (Vsak otrok je pripravljen izraziti mnenje in komot se lahko z njim pogovarjaš. Otroci so ponavadi odprti (C77).). Pravijo, da so včasih sramežljivi in na začetku bolj tiho, se sprostijo in na koncu vseeno nekaj povedo. Dva sogovornika sta povedala, da nekateri otroci tudi ne želijo govoriti. K temu sta tudi dodala, da se potem ne pritiska nanje, ampak se jih pusti pri miru.

V pogovorih s socialnimi delavci sem dobila tudi nekaj zanimivih informacij, ki jih nisem pričakovala. Povedali so mi namreč, da lahko, namesto da otroka povabijo na center, opravijo tudi obisk na domu pri vsakem od staršev takrat, ko je otrok doma. Kot so povedali, to običajno izvajajo le pri manjših otrocih, saj je tako lažje tudi za otroka (Dom je še vseeno njegovo varno okolje, kjer je tudi bolj sproščen (E57).). Dejali so, da z obiskom na domu

dobijo več informacij, saj vidijo, kakšni so odnosi med staršema in otrokom, vidijo dinamiko družine in njeno funkcioniranje (Mogoče tudi da vidimo malo klimo, da vidimo, kakšen je svet pri enem in pri drugem staršu (E53).). Ob obisku na dom pa izvedejo tudi ločen pogovor z otrokom. Zavedajo se, da gre pri tem tudi za velik poseg v intimnost družine, kar ni dobro. Ob tem pa so mi tudi povedali drugi alternativo, ki jo uporabijo, da ne bi bilo treba vključevati otrok. Povedali so namreč, da lahko naredijo tudi obisk vrtca, šole in tudi tam govorijo z vzgojiteljicami, se pridružijo igranju s skupino otrok ali pa naredijo tam pogovor z otrokom (Vedno več se pa res poslužujem tega, da sodelujem z vrtci, šolami, ker so oni več v stiku z otrokom in starši (A102).). Lahko pa tudi zaprosijo šolo ali vrtec za mnenje in poročilo o tej družini in otroku (Tudi dosti nam pri tem pomagajo ta poročila iz šole, ki nam opišejo ali se na otrocih že kaj pozna razveza, kako sprejemajo spremembe, kaj bi bilo za njih najboljše (D33).). Kot so povedali morajo tudi starši soglašati s tem, da se lahko pridobi mnenje šole ali vrtca.

S socialnimi delavci sem se potem pogovarjala tudi, kakšen vpliv imajo starši na vključevanje otrok. Pojasnili so, da potrebujejo za kakršno koli delo oziroma pogovor z otrokom dovoljenje staršev. Prav tako so dejali, da potrebujejo dovoljenje staršev za obisk na domu in tudi za obisk vrtca, šole in pridobitev njihovega mnenja oziroma poročila. V večini so intervjuvanci dejali, da starši dovolijo (Starši načeloma, v 80%, čisto razumejo za kaj gre (B63).) in da včasih prav želijo, da otroka vključijo (Mogoče smo včasih malo pozorni na te starše, ki otroka ponujajo in rečejo, da naj kar otroka vprašam. Takrat smo malo pozorni ali bi bil otrok takrat izpostavljen prevelikim pritiskom zaradi lojalnosti enemu ali drugemu staršu, tako da smo zelo pozorni (E39).). Socialni delavci se običajno že na srečanju s starši dogovorijo, da bodo naslednjič pripeljali otroka na pogovor. Vendar pa so povedali, da včasih starši tudi ne dovolijo, da se otrok vključi. V teh primerih o tem obvestijo sodišče, če pa vidijo, da bi morali otroka vključiti, ker to ni v njegovo korist, lahko to naredijo tudi brez dovoljenja staršev. Dovoljenja staršev pa tudi ne potrebujejo pri otrocih, starejših od petnajst let.

4.4. Glas otroka

Socialne delavce sem v intervjujih povprašala tudi o položaju otrok pri delu z družino ob razvezi. Če že vključijo otroke v proces, me je namreč zanimalo, koliko se dejansko sliši otrokov glas in v kakšni meri se upošteva, v kakšni meri ga upoštevajo starši. Zanimalo me je tudi, ali je otrok enakovreden član v procesu dela.

Vsi socialni delavci so povedali, da se otrokov glas in njegovo mnenje upoštevata, sploh ko so otroci starejši. En socialni delavec je pojasnil, da upošteva to, kar otrok pove in tako tudi zapiše v poročilo za sodišče. Druga socialna delavka je pojasnila, da dela predvsem na tem, da starše seznani in usmeri glede na otrokove želje, tako da je ves čas v središču to, kar je povedal otrok. Kot so nekateri v intervjujih poudarili, je treba ob tem upoštevati tudi otrokovo željo, kaj se lahko pove staršem in kaj se jim ne sme (Lahko tudi reče, da ne želi, da starši to izvedo in potem se to v zaprti kuverti pošlje na sodišče, da starši ne izvedo kaj je otrok rekel. Vendar, da to vemo le sodišče, otrok in jaz (D41).). Hkrati pa je pomembno, da otrokom tudi pomagajo in skupaj z njim povedo staršem to, kar bi jim otrok rad povedal, a jim sam ne zmore. Nekateri socialni delavci so dejali, da pri delu z otroki večkrat opazijo, da so otroci zmanipulirani s strani staršev, da so razdvojeni in da starši pritiskajo nanje. V takšnih primerih tudi vidijo, da otrokovo mnenje temelji na željah in potrebah njihovih staršev. Dejali so, da poskušajo narediti z otrokom bolj poglobljen pogovor, če zaznajo, da je prisoten vpliv staršev oziroma le to zapišejo tudi v poročilo za sodišče. Nekateri socialni delavci so poudarili tudi dejstvo, da včasih ne upoštevajo otrokovih želja, če le te niso v korist otroka ali če otrok želi nekaj, kar ni mogoče (Včasih želijo biti otroci pri obeh, vendar so tako hudi spori, da tako ne more biti (D79).). Poudarili so tudi, da morajo ukrepati proti otrokovi volji, če je otrok ogrožen.

Socialni delavci so skoraj v večini tudi potrdili, da starši slišijo otrokov glas in upoštevajo otrokovo mnenje in želje. Ena od sogovornic je poudarila, da jih starši upoštevajo predvsem takrat, ko je med njimi sporazum. Ob tem pa sta dve socialni delavki dodali, da včasih starši tudi ne upoštevajo otrokovih želja (Mislím, če bi bila takšna situacija, da si en starš želi imeti skrbništvo nad otrokom in bi otrok rekel, da noče biti pri tem staršu a ne, ponavadi se tak starš potem ne strinja z otrokom in ga ne želi upoštevati (C55)), (Se pa dogaja tudi, da otrok reče, da ne želi tega in tega in potem starš reče, da si otrok izmišljuje, da je za to kriv drugi starš. Tako da ja, tudi to se dogaja, da starši ne upoštevajo otroka (F68).). Ker starši s tem ne delajo vedno v otrokovo korist, so nekateri socialni delavci v intervjujih tudi povedali za možnost postavitve skrbnika ali zagovornika otroka preko projekta Zagovornik – glas otroka, ki ga vodi varuh človekovih pravic. Dejali so, da običajno postavijo zagovornika, ko so med starši hudi spori ali ko je otrok pod velikim pritiskom enega od staršev. Vendar se morata s tem soglašati tudi starša, razen v primeru, če le to ni v otrokovo korist, potem lahko tudi brez dovoljenja staršev. Socialni delavci so povedali, da se potem ne pogovarjajo z otrokom, ampak da opravi poglobljene pogovore z otrokom zagovornik na bolj neuradnih

mestih, raziskuje otrokovo mnenje in želje in s tem dobi več informacij. Na koncu poda otrok izjavo in zagovornik poda mnenje socialnim delavcem, ki ga posredujejo naprej na sodišče.

4.5. Vpliv prisotnosti otroka

Ko sem sogovornike povprašala po vplivih prisotnosti otroka na proces dela z družino ob razvezi, so se vsi najprej osredotočili na pozitivne vplive. Večina jih ima namreč dobre izkušnje s tem, če so vključili otroka v proces dela z družino ob razvezi. Poudarili so različna področja, na katera vpliva vključitev otroka. Povedali so, da vključitev otroka zelo vpliva na starše, saj se zavedajo, da bo otrok povedal tako kot misli, vidi stvari in socialni delavci opažajo, da so zaradi tega starši bolj sodelovalni in dovzetni in ne govorijo preveč v otrokovem imenu. Ena socialna delavka je povedala tudi, da včasih starši želijo, da otrok govori o ločitvi še z nekom, ne le s starši, saj se njim velikokrat ne odprejo. Starši pa želijo tudi neko povratno informacijo od otrok, da res spoznajo, kaj otrok želi in kako gleda na ločitev (Kakšni so za kakšno situacijo bolj zaskrbljeni in potem res želijo, da se še kdo pogovori z otrokom, ker so drugače zelo zadržani. (E75) Tako da si želijo nek feedback od otroka. Včasih lahko to tudi boli starše, vendar imam občutek, da jim je to res pomembno in da tudi upoštevajo otroka (E76).). Poleg tega so socialni delavci navajali, da starši vseeno ne povedo vedno vsega tako, kot je in otroci mnogokrat drugače gledajo na stvari kot odrasli, zato jim je pomembno, da dobijo tudi vidik otroka. Pravijo, da s tem dobijo širšo sliko situacije v družini, kar jim pomaga, da uskladijo starševske in otrokove prestave ter lažje napišejo mnenje za sodišče ter ga tudi podkrepijo. Kot zelo pozitiven vidik vključitve otrok pa je socialna delavka poudarila tudi obisk na domu, ki ga izvedejo zato, da otroku ni treba priti na center. Ob tem pa je povedala, da z obiskom na domu dobi največ, saj vidi realno družinsko dinamiko med člani (Ampak da greš k njim na dom in vidiš njihovo dinamiko. To je res najboljša stvar, da vidiš interakcijo med njimi, kako se povezujejo med seboj, kakšna je njihova navezanost, da prav vidiš, kako doma funkcionira (D90).). Prav to, da vidi, kakšna je interakcija in odnosi med otrokom z vsakim staršem, ji pomaga pri pisanju mnenja in poročila za sodišče.

Potem sem jih še dodatno vprašala, ali so med delom vseeno zaznali kaj negativnega pri tem, če se otroka vključili v dela. Večina je kar dolgo razmišljala, da bi se spomnili kaj slabega, vendar so na koncu dejali, da niso opazili še nič negativnega, nobenega slabega vpliva, če so otroka vključili. Nekateri pa so potem vseeno poudarili stisko otroka. Dejali so, da včasih dobijo občutek, da otrokom pogovor na centru predstavlja stisko, ker otroci mislijo, da se

morajo opredeliti oziroma odločiti za enega od staršev, kar pa seveda ni njihova naloga. Prav tako so kot negativni vpliv ob vključevanju otrok poudarili pritisk, ki ga ob tem otroci dobijo s strani staršev. Povedali so, da včasih starši izsiljujejo, da se opravi pogovor z otrokom, ker so otroka na to pripravili in ga zmanipulirali. S tem želijo doseči, da otrok pove točno to kar starši želijo oziroma da otrok potrdi, da si želi to, kar pravzaprav želi eden od staršev. Povedali so, da se to dogaja običajno ob hudih sporih med starši.

4.6. Osebni pogled socialnih delavcev

V intervjujih sem socialne delavce povprašala tudi po njihovem osebnem mnenju o smiselnosti vključevanja otrok v proces dela z družino ob razvezi in dobila sem nasprotujoče si odgovore. Polovica intervjuvanih je dejala, da je nujno in smiselno, da se otrok vključi. Svoje mnenje so podkrepili s tem, da je pomembno, da se sliši tudi otrokov glas, da je dobro, da se otrok vsaj spozna, da je pomembno, da se otrok seznani z ločitvijo (Če noben drug razen starša ne govori z otrokom o tej ločitvi, niti ne vemo ali je otrok seznanjen. (B122) Imamo tudi primere, ko otroci sploh niso bili seznanjeni z ločitvijo staršev, ker so se starši ločili, ko je bil otrok še tako majhen, da ga takrat niso seznanili s tem in je na primer šele po petnajstih letih otrok izvedel, da so starši ločeni (B123).) in da s tem pridobijo pomemben vidik otroka, s pomočjo katerega lahko tudi vidijo usklajenost med starši in otrokom. Druga polovica intervjuvanih pa je dejala, da je ločitev stvar staršev in se vanjo otroci ne bi smeli vključevati. Navajajo, da se sploh mlajši otroci ne bi smeli vključevati. Če že, bi oni vključili le starejše otroke, in to le v primerih, ko bi bila vključitev otroka nujno potreba. Načeloma zagovarjajo, da je treba otroke čim manj vključiti, saj je to zanje stresno. Ena socialna delavka pa je poudarila, da se ji zdi bolj pomembno, da se otrok vključi šele potem, če pride do težav z izvrševanjem stikov, kot jih je sodišče že določilo.

Ob tem vprašanju o smiselnosti vključevanja otrok pa so skoraj vsi intervjuvanci poudarili tudi nekatere težave, s katerimi se srečujejo pri svojem delu z družinami. Kot veliko težavo zaznavajo namreč preobremenjenost oziroma premalo časa in kadra za kakovostno delo z družino. Tisti, ki se jim zdi vključitev otrok pomembna, navajajo, da bi potrebovali več pogovorov z otrokom in tudi več obiskov na domu (Tako da ne moremo od otroka pričakovati, da bo kar v prvem razgovoru vse povedal. Lahko bi nam tudi na prvem razgovoru povedal nekaj, na četrtem pa povsem drugače. Tukaj je pomemben tudi ta, psihološki del, varnost, za katerega žal nimam dovolj časa (E84).). Poleg tega želijo tudi več časa za pogovore s starši in daljše roke s strani sodišča. V pogovorih so povedali, da je

njihovo delo naravnano preveč uradno, saj je bistveno le, da se starša dogovorita o treh bistvenih stvareh. Ob tem pa nimajo niti možnosti, da bi delali več svetovalnega dela s starši in z otroki ter s tem reševali njihove osebne težave in spore.

Socialne delavce sem tudi povprašala, kaj jim je pri vključevanju otrok v proces dela najtežje in kaj najlažje. Tukaj sem dobila najhitreje in največ odgovorov, kaj jim je najtežje, s čim imajo največ težav. Pri delu z otroki jih je največ poudarilo, da jim je najtežje vzpostaviti prvi stik z otrokom, narediti pogovor z majhnimi otroki (Jaz ne znam napraviti razgovora z zelo majhnim otrokom, tudi ne vem, kaj ga naj vprašam, tudi otrok ne ve kaj pomeni ločitev in ne razume vsega tega (D107).), delati z otroki, ki so zelo zaprti vase, imajo občutek krivde in so razdvojeni med staršema. Ob tem so nekateri intervjuvanci tudi povedali, da jim je težko poslušati vse te žalostne zgodbe otrok in ko vidijo, da otroci trpijo. Prav tako je eden od socialnih delavcev poudaril, da mu je pri delu z otroki težko, ko želi otrok le to, da bi starša ostala skupaj, a je to nemogoče. Nekaj socialnih delavcev je pri pogovoru tudi izpostavilo kaj je najtežje pri samem delu z družino ob razvezi, kjer so povedali, da je največ težav s starši. Kot so dejali v intervjujih, jim je pri delu najtežje srečevanje s konflikti med staršema (Največja težava pri ločitvah je povezana s starši s tem, kako močan je njihov konflikt in pa absolutno, koliko so ljudje oškodovani, koliko so ranjeni, na nek način, koliko so moteni (C75).) in ko vidijo, da se starša poskušata maščevati drug drugemu preko otrok in pritiskata na otroka ter manipulirata z njim, da bi ga pridobila na svojo stran.

Odgovori intervjuvanih na vprašanje, kaj je najlažje, pa so bili bolj skromni in so se navezovali na celotni proces dela z družino ob razvezi, ne na samo neposredno vključevanje otrok in pogovor z njimi. Eden od intervjuvancev je dejal, da mu je na splošno delo z otroki najlažje, saj pravi, da se z njimi lahko vse reši. Medtem ko je druga intervjuvanka dejala, da ji je delo z otroki najlažje, če je med starši sporazum in če otroci potrjujejo besede staršev. Povedali so tudi, da je delo z otroki lažje, če imajo pomoč psihologinje oziroma postavijo za delo z otrokom kar sodnega izvedenca. Zanimiv pa se mi je zdel podatek socialne delavke, ki je dejala, da otroci velikokrat komaj čakajo ločitev staršev, zato tudi delo z njimi ni zahtevno.

4.7. Potreba po dodatnem znanju

Pri zadnji temi sem socialne delavce spraševala, ali za vključevanje otrok in samo delo z otroki potrebujejo kakšna posebna znanja, ali jih imajo dovolj, ali so jih pridobili med

študijem, ali se še dodatno izobražujejo oziroma kako pridobivajo potrebna znanja, ki jih potrebujejo za tovrstno delo.

O potrebi po dodatnih znanjih za delo z otroki sem dobila različna pojasnila. En socialni delavec je dejal, da so potrebna posebna znanja za delo z otroki, vendar je dejal, da jih ima dovolj. Medtem ko je drugi socialni delavec dejal, da je delo z otroki preprosto in da se lahko normalno pogovarja z njimi. Na splošno pa so kar v večini povedali, da med študijem socialnega dela niso pridobili dovolj znanja za delo z otroki. Pojasnili so, da med študijem socialnega dela sicer dobiš neke osnove, vendar je delo na centru popolnoma drugačno, kot so se učili na fakulteti.

Vsi sogovorniki so dejali, da so največ znanja za delo z otroki in družinami pridobili tekom lastnih izkušenj in samoizobraževanjem. Večina izmed intervjuvanih si je izkušnje z delom z otroki pridobila že pri prejšnjih zaposlitvah, ko so delali z otroki in mladostniki ali pa so le te dobili med sedanjim delom z otroki in družinami. Povedali so, da je zelo pomembno nenehno samoizobraževanje, zato se tudi udeležujejo dodatnih izobraževanj in samoiniciativno študirajo na drugih fakultetah, kar jim pomaga pri samem socialnem delu. Tisti, ki so dokončali tudi študij terapije, so namreč povedali, da jim to znanje zelo koristi pri sedanjem delu z družinami. Ena od sogovornic je povedala, da bo jeseni začela še s študijem mediacije, saj se jim na centru zdi to zelo koristno za njeno delo. Poleg možnosti študija na fakultetah so dejali, da so občasno organizirana tudi razna izobraževanja in seminarji, namenjeni tudi pridobivanju dodatnega znanja za delo z otroki. Vendar so ob tem dodali, da so ti seminarji premalo strokovni in bolj informativni. Prav tako so dejali, da ni dovolj časa, da bi se jih udeleževali, niti ni sredstev na centrih, da bi se jih lahko udeležili. Če pa bi se jih želeli sami udeležiti, je to velik strošek, saj so dodatna izobraževanja draga. Je pa večina intervjuvancev povedala, da si s sodelavci med seboj vedno pomagajo in si svetujejo, kako ravnati v določenih situacijah, če sami ne znajo, kako naprej ali niso prepričani, kaj bi bilo najboljše narediti. Svoje delo z družinami namreč opisujejo kot zelo zahtevno delo. Ob tem pa so nekateri poudarili, da jim pri delu manjkajo supervizije ter opisujejo, da je premalo kadra za to delo in tudi premalo izobraževanja. Dejali so tudi, da jih moti, ker so pravzaprav nadzorni organ in je zaradi tega njihovo delo preveč formalno, saj je bistven upravni postopek. Ob tem si želijo več terapevtskega in socialnega dela.

5. Razprava

V raziskavi sem poskušala skozi intervjuje s socialnimi delavci ugotoviti, v kakšni meri, kdaj in zakaj se otroci vključujejo v proces dela z družino ob razvezi staršev in kako poteka samo delo z družino. V intervjujih sem dobila kar nekaj konkretnih podatkov, ki pa so se tudi ponavljali oziroma so si bili zelo podobni, tako da bi lahko svoje ugotovitve kar posplošila, da veljajo za ljubljanske centre za socialno delo.

Vsi intervjuvanci so po izobrazbi socialni delavci, nekateri izmed njih pa so se še dodatno izobrazili s študijem na področju partnerske, družinske ali psiho terapije. Kot so povedali, so s tem svoje znanje nadgradili za boljše svetovalno in terapevtsko delo. V času svoje poklicne poti so vsi tudi že zamenjali nekaj služb ali področij dela, zdaj pa vsi delajo na centrih za socialno delo, na oddelku dela z družino. Kot navaja Čačinovič Vogrinčič (2008: 26), je socialno delo z družino zelo pomembno, saj je najpogostejše področje socialnega dela. V intervjujih so sogovorniki povedali, da se pri svojem delu srečujejo z različnimi področji dela, kot so delo z družino ob razvezi, urejanje očetovstva, zaščita, varstvo in pomoč otrokom, delo z nasiljem v družini, prva socialna pomoč ter razni ukrepi centra in javna pooblastila. Naloge, ki jih morajo izvajati, so strnjene v Katalogu javnih pooblastil, nalog po zakonu in storitev, ki jih izvajajo centri za socialno delo in naj bi z opisom nalog povezovale delo socialnega dela in upravni postopek. Ob tem tudi Flaker (2003: 4) pojasnjuje, da je ta katalog dober za samo socialno delo, ker omogoča bolj organizirano in kakovostno delo ter socialno delo utrjuje kot stroko. Vendar na podlagi svojih intervjujev se ne morem strinjati s tem. Socialni delavci so namreč sami povedali, da se njihovo delo z družinami, s starši in otroki v praksi razlikuje od navodil za delo zapisanih v javnih pooblastilih. Večkrat so namreč poudarili, da je sam proces dela z družino, število srečanj s starši, vključevanje otrok in število pogovorov z otroki popolnoma odvisno od vsakega socialnega delavca. Pri tem se ne ozirajo na to, kaj jim predpisuje Katalog javnih pooblastil, vendar se ravnavajo glede na svoje predhodne izkušnje in svoje lastno mnenje o delu z družino in otroki.

Vsi intervjuvanci so povedali, da se pri svojem delu najpogosteje srečujejo z delom z družino ob razvezi. To je tako aktualna tema, da se z njo srečujejo večkrat tedensko, tudi vsak dan. Kar se ne gre čuditi, saj statistični podatki kažejo, da vsako leto narašča število razvez (Švab *et al.* 2006: 40). Pomembno pa se mi zdi ob tem povedati, da se center za socialno delo v sam proces razveze med partnerjema vključi le v primerih, ko imata mladoletne otroke, saj mora poskrbeti za to, da se dela in odloča v otrokovo korist (68. člen, ZZZDR). Intervjuvanci

so povedali, da obstajata dva načina, po katerih se lahko začne delo z družino ob razvezi. Lahko pridejo starši, običajno pride eden od staršev, sami na center po pomoč, ali pa se starša najprej obrneta na sodišče in potem sodišče naroči socialnemu delavcu, da pozove oba starša in otroke na pogovor. Tako tudi navaja Čačinovič Vogrinčič (2008: 79–80), da lahko proces razveze na centrih poteka preko socialnega svetovanja ali preko upravnega postopka.

Socialni delavci so povedali, da če pridejo starši sami, jih usmerijo na predhodno družinsko posredovanje, ki je obvezno tudi za razvezo staršev, ki živijo v zunajzakonski skupnosti. Če pa pride pobuda za pogovor s strani sodišča, pozovejo socialni delavci starša na svetovalni razgovor. V obeh primerih morajo obvezno pozvati oba starša na pogovor, saj je bistveno to, da starši dosežejo sporazum. Kot so povedali v intervjujih, je pri obeh načinih dela s starši glavni namen, da starša dosežeta sporazum okoli treh stvari: vzgoja in varstvo otroka, preživnina za otroka in stiki otroka z drugim staršem. Brajša (1985: 141) v svojem delu navaja, da je ločitev zelo zapleten proces, ravno zaradi reševanja teh težav. Poleg osnovnih treh stvari, ki so jih poudarili tudi moji sogovorniki, pa Brajša navaja še, da morata partnerja razrešiti tudi svoje medsebojne odnose ter se dogovoriti o delitvi skupnega premoženja, in če je treba, preživljanju drugega partnerja.

Intervjuvanci so tudi povedali, da je glavna razlika med tema dva načinoma dela, da se pri predhodnem družinskem posredovanju staršem le pomaga doseči sporazum glede glavnih treh vprašanj, pri svetovalnem razgovoru pa mora socialni delavec na podlagi pogovora s starši in z otroki napisati poročilo in mnenje za sodišče. V tem poročilu morajo poskrbeti za to, da je njihovo mnenje v otrokovo korist. Končno odločitev pa ima v vsakem primeru sodišče. Kot je zapisano tudi v 105. členu Zakona o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (Ur. l. RS, št. 69/04 in nasl.), se sodišče odloči na podlagi poročil in mnenja otrok, a vedno dela v otrokovo korist. Tudi če sta starša sporazumna in ni v otrokovo korist, bo sodišče zavrnilo sporazum staršev in bo samo odločilo. Ob tem lahko vidimo, da kot bistveno pri svojem delu socialni delavci navajajo le sporazum med starši in poročilo za sodišče, saj morajo to narediti po zakonu. Čačinovič Vogrinčič (2008: 27) pa poudarja ravno to, da ni naloga socialnih delavcev, da zagotovijo družini le to, kar ji po zakonu pripada. Socialni delavci bi morali z družino raziskovati in soustvarjati spremembe, ki bi družini koristile, da se okrepi in se lahko v prihodnosti tudi sama spopada s težavami, ter jih rešuje v korist vseh članov. A ena od sogovornic je poudarila ravno dilemo ob hkratnem svetovalnem delu z družino in pisanju poročila za sodišče. Dejala je, da s tem prihaja do dvojnih vlog, kar otežuje samo delo z družino. Tudi Kovač (2007: 58) ter Zupančič in Novak (2008: 18) so poudarili

to dilemo, da imajo socialni delavci na centrih poleg svetovalne funkcije tudi oblastno funkcijo, ki jim daje moč in možnost reševanja sporov preko upravnega postopka. Da pa lahko socialni delavec dobro sodeluje z uporabniki, bi morali biti ti dve funkciji ločeni (Flaker 2003: 36–37).

Odgovori socialnih delavcev o številu srečanj s starši in načinu dela z njimi so si bili precej podobni. Večina jih je dejala, da naredijo s starši en do dva pogovora, sploh če gre za sporazumno razvezo. Tako navaja tudi ZZZDR (Ur. l. RS, št. 69/04 in nasl.), da je v primeru sporazuma med staršema postopek krajši in preprostejši, vendar še vseeno morajo biti s tem sporazumom določena glavna tri vprašanja. Socialni delavci so povedali, da je delo z družino ob razvezi kratkotrajno in da s starši le malo raziskujejo sam razhod, jih seznani s pravnimi posledicami ločitve in poskušajo doseči sporazum med staršema. Nekateri pa so tudi poudarili, da je vedno več težkih ločitev, ko so starši v hudih sporih. V teh primerih so nekateri socialni delavci pripravljeni narediti s starši tudi več pogovorov ali pa postavijo sodnega izvedenca. Ob teh njihovih odgovorih pa lahko zopet zasledimo različne prakse socialnih delavcev, glede na enotne predpise in glede na načela dela socialnega dela z družino. Kot navaja Kraljić (2008: 146) morajo socialni delavci v svojih poročilih za sodišče zapisati tudi dejstva o starših, osebne značilnosti staršev, odnos staršev do otrok, načine vzgoje, prepričanja staršev, potrebe otrok, odnos otrok do staršev in njihove želje, ne le predloge glede ureditve skrbništva in stikov z otroki. Vse to pa se gotovo ne da razbrati na podlagi enega ali dveh pogovorov s starši in morebiti tudi z otrokom. Košir (2009) ob tem pojasnjuje, da morajo socialni delavci prepoznati stisko staršev ob razvezi in jim treba nuditi tudi pomoč in svetovanje. Z vsako družino je namreč treba delati individualno, se ji prilagoditi, skupaj z njo raziskovati in vključiti vse družinske člane, da se lahko soustvarja dobre izide za vse (Mešl 2008: 136). Čačinovič Vogrinčič (2006: 112) pojasnjuje, da socialno delo z družino zajema pomoč družini pri reševanju kompleksnih psiho-socialnih problemov. Zato tudi pri delu z družino ob ločitvi socialni delavci ne bi smeli opravljati le formalnih nalog za potrebe zadovoljitve zakona, ampak bi morali sodelovati skupaj z družino in z njo soustvarjati dobre rešitve.

Ob vprašanjih glede vključevanja otrok v proces dela ob razvezi sem od socialnih delavcev dobila različne odgovore. Skoraj na vsako vprašanje pa je bil eden izmed odgovorov tudi, da je to odvisno od socialnega delavca in od starosti otroka, kjer se spet kažejo različne prakse socialnih delavcev. Tako tudi nisem dobila neke meje, kdaj se vključi otrok, dobila pa sem vrsto razlogov, kdaj jih vključijo in zakaj ne. Večina je kot glavni razlog izpostavila

starost otroka. Tudi Štadler *et al.* (2009: 48–49) navajajo, da ima starost otroka velik vpliv na njegovo doživljanje in razumevanje razveze. Pojasnjujejo, da otroci do petega leta še ne dojemajo same ločitve, vendar se lahko na prerekanje in ločitev staršev čustveno in vedenjsko odzovejo. Otroci med petim in osmim letom pa že dojemajo razvezo in spremembe v družini. To poskušajo tudi razumeti, vendar si običajno razlagajo po svoje in za nastalo situacijo krivijo sebe. Zato otrok potrebuje resnico in razlago, zakaj je prišlo do ločitve, da lahko predela samo ločitev. Ob tem Parkinson (2011: 133) dodaja, da otroci od osmega do dvanajstega leta že razumejo razvezo in vzroke zanjo ter se zavedajo posledic, ki jih prinese. Velikokrat se tudi že opredeljujejo na stran enega do staršev. Pri otrocih od trinajstega do osemnajstega leta pa pravi, da se že pojavlja pritisk o odločitvi, pri katerem staršu bo in običajno se kaže teža po odraslem vedenju.

Od intervjuvancev sem dobila odgovore, ki kažejo na to, da jih večina začne vključevati otroke, ko so stari okoli deset let, gotovo pa jih vključijo po petnajstem letu. Nikjer namreč ni določena spodnja starostna meja, ki bi določala, kdaj lahko otrok izrazi svoje mnenje, важно je le, da otrok razume pomen in posledice svojih odločitev (Schöberl 2006: 44–45). Socialni delavci so poudarili tudi, da je pomembno, da se otrok zaveda posledic svojih dejanj in da je sposoben razumeti sam proces razveze. Poleg tega jih je večina dejala, da otroka vključijo le, ko je nujno treba in v primerih, ko so sami v dvomih. Ne želijo pa vključevati majhnih otrok, predvsem iz razlogov, da jim ne bi to predstavljalo prevelike stiske, breme ali strahu. Zanimivo in zastrašujoče pa se mi zdi mnenje večine sogovornikov, da otroka ne vključijo, če sta starša sporazumna in če sama izrazita otrokovo mnenje. Podobno zaznava težavo tudi Šugman Bohinc (2013: 65), saj kot glavni problem, da se otrok ne vključuje, vidi to, da se otroke obravnava kot ranljive in podrejene staršem. Tudi Jenkole (2008: 21) opozarja, da še vedno prevladuje mišljenje, da starši vedo, kaj je najboljša za otroka in se zaradi tega premalo upošteva resnična korist otrok. Dodaja pa tudi, da se morajo za to najprej spremeniti odrasli in njihov pogled na otroke. Odrasli se morajo zavedati, da otroci drugače doživljajo konflikte in ločitev, kot to mislijo sami.

Zaskrbljujoče pa se mi zdi tudi dejstvo, ki so mi ga povedali sogovorniki, da vključijo otroke v manj kot polovici primerov, celo samo v 20 % primerov. Povedali so, da običajno naredijo z otrokom en pogovor, ki je zelo kratek. Ob tem je ena socialna delavka poudarila stisko, da nima možnosti, da bi naredila več pogovorov. Tu prihaja do velikega odstopanja od zakonov Konvencije o otrokovih pravicah (Ur. l. SFRJ-MP, št. 15/90) in Evropske konvencije o uresničevanju otrokovih pravic (Ur. l. RS-MP, št. 26/99), ki bi se je morali tudi v Sloveniji

držati. Ti dve konvenciji namreč nalagata državam podpisnicam dolžnost, da obravnavajo otroka kot samostojnega nosilca pravic, da mu omogočijo izražati lastno mnenje, da se otroka seznani in okrepi v vseh postopkih, ki se ga tičejo in se mu nudi pomoč zastopnika. Prav tako pa je pri nas v 409. in 410. členu Zakona o pravdnem postopku (Ur. l. RS, št. 73/07 in nasl.) opredeljeno, da je treba v proces dela vključiti tudi otroka, če se odloča o varstvu in vzgoji otrok. Če pa je otrok že dopolnil petnajst let, lahko nastopi v procesu tudi samostojno kot stranka. Zapisano je, da se mora otroku omogočiti, da izrazi svoje mnenje in ga v ta namen povabiti na razgovor.

Socialni delavci so mi v intervjujih opisali njihovo delo z otroki, za katerega pa so dejali, da je spet odvisno od starosti otroka, in kot sem skozi odgovore videla, tudi od vsakega posameznega socialnega delavca. Večina jih uporablja pri delu z mlajšimi otroki posebne metode dela, s tem da prilagodijo prostor, svoje vedenje, v delo z otrokom vključijo igre, barvice, papir in skozi igro tudi spoznavajo otroke, ter jim s tem zagotovijo sproščen in varen prostor. Otroka je namreč treba spodbujati k temu in mu omogočiti, da izraža svoja čustva in doživljanja, in to je lažje dosegljivo preko slik, risb, glasbe, plesa, zgodb (Štadler *et al.* 2009: 62–67). Le en socialni delavec je dejal, da se z vsakim otrokom, ne glede na njegovo starost, pogovarja enako, kot bi se z odraslo osebo.

Bistveno pri pogovoru z otrokom je socialnim delavcem to, da bodo na podlagi tega lahko napisali čim boljše poročilo in mnenje za sodišče. Tu se spet vidi, da je v ospredju le izvrševanje javnega pooblastila socialnih delavcev. Otroku namreč potrebuje pogovor iz drugih razlogov. Ločitev staršev je za otroka stresna in potrebuje pogovor, da lahko deli svoje misli in občutke z drugimi, se nekomu zaupa in dobi tudi tolažbo (Bingham 2006: 30). Ob ločitvi staršev je otroka namreč treba spodbujati k temu, da izraža svoja čustva in doživljanja, tako da se mu mora posvetiti več pozornosti in se ga ne sme zapostaviti (Štadler *et al.* 2009: 62–67). Kot so povedali socialni delavci, starši ne smejo biti prisotni ob pogovoru, saj pravijo, da bi lahko vplivali na otroka. Povedali so, da je ob otroku lahko prisotna oseba, ki jo otrok sam izbere in ji zaupa. Socialni delavci so mi v intervjujih sam način pogovora z otrokom opisali zelo podobno. Dejali so, da otrokom ne zastavljajo direktnih in poglobljenih vprašanj, da ne bi imel občutka, da se mora opredeliti, pri katerem staršu želi biti. Velik poudarek pa so dali na zastavljanje odprtih in raziskovalnih vprašanj o otrokovih konjičkih, željah, dejavnostih s staršema, kaj je otroku všeč, kaj bi rad spremenil, kaj želi da bi ostalo enako in podobno. Otroku je namreč treba zagotoviti miren in varen prostor za pogovor, prav tako je treba dati zadosti časa, da razmisli in oblikuje svoje misli.

Pri pogovoru z otrokom morajo biti odrasli potrpežljivi, preverjati svoje razumevanje otrokovih besed, zavzemati držo nevednega in radovednosti, tako da otroka čim več sprašujejo odprta vprašanja in mu ne vsiljujejo svojih odgovorov (Čačinovič Vogrinčič 2013: 35–36). Otrok je ekspert iz izkušenj in odrasli morajo biti odgovorni in spoštljivi zavezniki otroka, saj se bo le tako otrok sprostil in lahko povedal več o sebi in svojih odnosih z drugimi. S tem pa otrok dobi tudi pomembno izkušnjo, da je tudi on pomemben, slišan in spoštovan sogovornik (Čačinovič Vogrinčič 2013: 15).

V pogovoru s socialnimi delavci sem izvedela tudi nekaj zanimivih stvari, ki jih nisem pričakovala, saj jih nisem zasledila niti v literaturi. Ena od socialnih delavk mi je povedala, da na njihovem centru opravlja pogovor z otrokom skupaj s psihologinjo. Druga pa je povedala, da pri njih lahko naredi pogovor z otrokom psihologinja, če je otrok majhen ali so starši v hudih sporih. Obe sta s to prakso zadovoljni, saj sta povedali, da psihologinji uspe pridobiti več informacij, saj ima več znanja in spretnosti za delo z otroki, s tem pa tudi lahko napišeta boljše mnenje za sodišče. Dva socialna delavca sta povedala, da v težkih primerih ali pri zelo majhnih otrocih predlagata tudi sodnega izvedenca, ki potem prevzame delo z otrokom.

Socialni delavci so mi povedali tudi, da lahko namesto razgovora z otrokom na centru, obiščejo otroka na domu, kar se mi zdi zelo dobra praksa dela. Povedali so, da to izvajajo običajno pri majhnih otrocih, da je tudi otroku lažje, hkrati pa s tem dobijo več informacij. Otrok namreč svoja čustva in občutke lažje izraža preko vedenja kot z besedami, zato je dobro, da ga tudi samo opazujemo v dani situaciji (Štadler *et al.* 2009: 50). Med obiskom lahko vidijo dinamiko in odnose med vsemi člani družine ter opravijo tudi samostojen pogovor z otrokom. Čeprav pravijo, da s tem res veliko pridobijo, se zavedajo, da gre za velik poseg v intimnost družine. Predstavili so mi tudi drugo alternativo, ki jo uporabljajo, da jim otroka ni treba vključiti. V nekaterih primerih so namreč povedali, da naredijo tudi obisk na šoli, v vrtcu, tam opravijo pogovor z vzgojiteljico, pogovor z otrokom, se vključijo v igro z otroki ali pa zaprosijo vrtec oziroma šolo le za mnenje in poročilo o določenem otroku in njegovi družini. To jim narekuje tudi 408. člen Zakona o pravnem postopku, ki pravi, da je pri sporih treba narediti vse, da se otrokove pravice in interesi zavarujejo. V ta namen lahko v korist otroka, socialni delavci pridobijo tudi dodatne informacije preko oseb ali organizacij, ki so v stiku z družino oziroma otrokom.

Ob tem so mi socialni delavci tudi povedali, da za vse to – za pogovor z otrokom, obisk na domu, obisk in pridobitev mnenja vrtca, šole – potrebujejo dovoljenje staršev otrok. Sicer pa so v večini dejali, da starši s tem nimajo težav in dovolijo. Kot je dejala ena socialna delavka, včasih starši še preveč želijo, da se otrok vključi in so zato takrat tudi bolj pozorni, da ni otrok izpostavljen pritiskom enega od staršev. Intervjuvanci so tudi povedali, da včasih starši ne dovolijo, da se otrok vključi, kar tudi sporočijo v mnenju sodišču. Dodali so, da če gre za otrokovo korist, lahko vključijo otroka tudi brez dovoljenja staršev. Starši velikokrat mislijo, da otrok še ne dojema teh stvari in pozabijo na potrebe otrok ter jih zato tudi ne želijo vključiti v sam proces ločitve. Mnogi mislijo, da s tem otroka obvarujejo, vendar pozabijo, da s tem otroku onemogočijo, da izrazi lastno mnenje, želje, je slišan in upoštevan (Špolad Grča 2008: 61).

Zanimalo me je tudi, koliko so otroci sami pripravljeni sodelovati in intervjuvanci so povedali, da so v večini zelo zgovorni, sodelujejo in kar sami povedo, kaj želijo. Dejali so, da so včasih na začetku malo sramežljivi, vendar na koncu vsak kaj pove. Tudi Parkinson (2011: 150–151) je poudarila, da večina otrok želi povedati svoje mnenje oziroma želijo, da se sliši njihov glas. O zadevah, ki se jih tičejo, običajno želijo otroci tudi odločati ali pa želijo, da se odrasli z njimi vsaj posvetujejo. V intervjujih sta le dva socialna delavca dejala, da sta imela tudi primere, ko otroci niso hoteli sodelovati in jih potem niso niti silili v to.

Ni pomembno le to, da se otrok vključi, ampak da se ob tem tudi sliši in upošteva njegov glas, kot je zapisano tudi v 12. členu Konvencije Združenih narodov o otrokovih pravicah. Otrokov glas je treba slišati in ga sprejeti kot enakovreden glas strokovnjaka iz izkušenj (Čačinovič Vogrinčič 2013: 12). Socialni delavci so v intervjujih povedali, da sami zelo upoštevajo otrokovo mnenje in želje ter jih tudi zapišejo v poročilo za sodišče. Ena od sogovornic je pojasnila, da tudi staršem posreduje otrokove želje in jih usmeri v to, da je otrok ves čas v središču. Pri delu z družino bi bilo vedno treba upoštevati otrokovo pravico, da lahko izrazi svoje mnenje in se to tudi upošteva (Schöberl 2006: 38–39). Hkrati pa je treba vedno upoštevati, da če otrok ne želi, da o vsebini pogovora izvesta starša, se jima to tudi ne sme povedati. S tem se otroku omogoči, da lahko vse pove iskreno kot misli, brez strahu, da bi starša to izvedela in mu zamerila (Schöberl 2006: 44–45). Enako so poudarili tudi moji sogovorniki, da upoštevajo otrokove želje, kaj lahko povedo staršem in kaj ne.

Intervjuvanci so poudarili, da so otroci velikokrat tudi zmanipulirani s strani staršev in da starši pritiskajo nanje. Če vidijo, da otrokovo mnenje temelji na željah staršev, poskušajo

narediti z otrokom bolj poglobljen pogovor oziroma to zapišejo v poročilu za sodišče. Socialni delavci takšnih otrokovih želja namreč ne želijo upoštevati, ker niso v korist otroka. Brajša (1985: 146) pojasnjuje, da starši različno uporabijo in obravnavajo svoje otroke ob ločitvi. Nekateri otroka upoštevajo in delajo v njegovo korist. Drugi pa se borijo za otrokovo naklonjenost in otroka tudi uporabijo za medsebojni boj in izsiljevanje, kar je v veliko škodo otroku. Kot so povedali nekateri sogovorniki, pa otroci včasih tudi želijo, da bi starša ostala skupaj, vendar se te njihove želje ne da upoštevati. Bingham (2006: 26–27) pojasnjuje, da je v primerih, ko otroci nočejo verjeti v to, da se bosta starša razšla, in mislijo, da bodo kmalu spet skupaj, treba otroka seznaniti z novo situacijo in mu pomagati, da le to čim prej sprejme.

Kot so povedali socialni delavci, starši v večini slišijo otrokov glas in upoštevajo njegovo mnenje in želje. Dve sogovornici pa sta dodali, da starši včasih otrokovega mnenja ne upoštevajo, če se otrok ne strinja z njimi in želi drugače, kot želita starša. Odrasli velikokrat mislijo, da vedo, kaj je najboljša za otroka in pozabijo na to, da so tudi otroci individualne osebe s svojim videnjem. Starši ne znajo vedno najboljša poskrbeti za svoje otroke in dajejo v ospredje lastne interese, s tem pa se zanemarijo otrokove želje in mnenje (Jenkole 2006: 35–37). V teh primerih, če starša ne delata v korist otroka, so nekateri sogovorniki poudarili, da lahko postavijo za otroka tudi zagovornika preko projekta Zagovornik – glas otroka. Zagovornik potem opravi več neuradnih pogovorov z otrokom in pridobi od otroka več informacij, kaj resnično želi. Socialni delavci so povedali, da potem ne opravljajo pogovora z otrokom, vendar le dobijo mnenje zagovornika, ki ga posredujejo naprej na sodišče. Projekt Zagovornik – glas otroka poteka v Sloveniji od leta 2007 in je namenjen za vse otroke, ki potrebujejo zagovornika, da z njegovo pomočjo lahko uresničijo svoje pravice in je njihov glas slišan in upoštevan. Zagovornik mora z otrokom vzpostaviti zaupljiv odnos, da mu je otrok pripravljen izraziti svoje mnenje, zato se v ta namen tudi večkrat srečujeta. Zagovornik mora otroka tudi opolnomočiti, informirati, podpirati in zastopati (Jenkole 2013: 15–19).

S socialnimi delavci sem se v intervjujih pogovarjala tudi o vplivu vključitve otroka na proces dela z družino ob razvezi. Vsi so poudarili, da vključitev otroka pozitivno vpliva na delo z družino ob razvezi in da imajo s tem dobre izkušnje. Pozitivne vplive vključitve otroka vidijo na starših, saj postanejo bolj sodelovalni in dovzetni ter ne govorijo v otrokovem imenu, saj vedo, da bo otrok vse sam povedal. Poleg tega so povedali, da tudi njim vključitev otroka prinese neki nov, širši pogled na družinsko situacijo. Povedali so, da s tem lahko uskladijo mnenje in želje staršev in otrok ter na podlagi tega napišejo tudi boljše poročilo za sodišče. Z vključitvijo otroka se omogočita varovanje in spoštovanje otroštva, saj se otroku

prepusti, da sam spregovori, da se vidi in spozna njegov vidik in se s tem spoštuje posebnost otroškega sveta, brez da ga popolnoma zapolnijo odrasli (Čačinovič Vogrinčič 2013: 13–15). Ena od sogovornic pa je poudarila pozitiven vpliv obiska na domu pri družini, saj je dejala, da s tem dobi res veliko informacij o sami družini in njihovi dinamiki. Zanimivo in čudno se mi zdi, da socialni delavci še vseeno tako malo vključujejo otroke, glede na to, da so sami povedali, da jim le to prinese veliko pozitivnega in skoraj nič negativnega. Dejali so namreč, da do zdaj niso opazili še ničesar slabega pri tem, če se otrok vključi v delo z družino ob razvezi. Kar so mi povedali, da je pri tem slabega je to, da nekaterim otrokom predstavlja pogovor na centru stisko in da nekateri otroci zaradi vključitve v proces dela doživljajo močan pritisk s strani staršev, ki jih poskušajo speljati na svojo stran.

Ravno zaradi tega, ker so mi sogovorniki našeli veliko pozitivnih vplivov vključitve otroka, sem jih povprašala tudi o njihovem osebnem mnenju, ali se jim zdi smiselno, da se otrok vključi. Tu pa sem dobila popolnoma nasprotujoče si odgovore. Polovica socialnih delavcev je dejala, da je vključitev otroka smiselna in nujna. To so obrazložili s tem, da je treba vsaj slišati otrokov glas, da dobijo širšo sliko in lahko vidijo usklajenost med starši in otrokom. Medtem pa so drugi dejali, da se otroci ne bi smeli vključevati, saj je ločitev stvar staršev. Le v res nujnih primerih bi vključili starejše otroke, mlajših pa ne bi vključevali v nobenem primeru. Tukaj se zame pokaže zopet dilema različnih praks socialnih delavcev, glede na to, da so se vsi šolali na isti fakulteti in da velja enotna zakonodaja, ki opredeljuje, da se otrok mora vključiti v vsak proces, ki se ga tiče in se mu omogočiti, da se sliši tudi njegov glas in lahko pove svoje mnenje. Prav tako številni socialni delavci v svoji literaturi navajajo, da je otroka treba vedno vključiti v proces dela z družino. A ob tem sem v knjigi Družinska mediacija (Parkinson 2011: 139–140) zasledila pojasnilo, da je v redu tudi, če se otrok vključi le na posreden način, tako da se socialni delavec pogovori le s starši o njihovem otroku, otrok pa se neposredno ne vključi v proces dela.

V intervjujih je bilo poudarjeno, da je za delo z otroki treba tudi posebno znanje, ki pa ga med svojim študijem socialnega dela niso prejeli. Dejali so, da so med študijem dobili neke osnove dela z ljudmi, a se delo na centru razlikuje od tega, kar so se učili na fakulteti. Glavni elementi in načela socialnega dela, ki se skozi celotni študij poudarjajo so vzpostavljanje delovnega odnosa in izvirnega delovnega projekta pomoči. Da lahko socialni delavec sodeluje s posameznimi člani ali celo družino, mora najprej z njimi vzpostaviti delovni odnos in oblikovati dogovor o sodelovanju, vzpostaviti varen prostor in pridobiti sodelovanje vseh članov (Čačinovič Vogrinčič 2008: 80). Socialno delo uči, da moramo z vsako družino delati

individualno, se ji pridružiti in vključiti vse družinske člane. Z njimi je treba raziskovati njihov način življenja, njihove poglede in doživljanje problemov ter iskati in soustvarjati možne rešitve (Mešl 2008: 136). Prav tako je poleg raziskovanja in dela na medsebojnih odnosih in interakcijah med družinskimi člani treba upoštevati in raziskovati tudi družino kot celoto in okolje, v katerem posamezna družina živi. Socialno delo je namreč zelo kompleksno in upošteva različne vidike posameznika (Mešl 2008: 110–111). Delo z družino ob razvezi na centru pa poteka bolj formalno, brez poglobljenih pogovorov in zgolj po načelih javnih pooblastil, v tej meri, da se zadovoljijo predpisane naloge. Socialni delavec mora s starši in otroki vzpostaviti svetovalni odnos, pridobiti njihovo sodelovanje in skupaj z njimi raziskovati in poskušati doseči sporazum glede vzgoje in varstva otrok, preživljanja in stikov otrok (Katalog 2008: 15–19). Na centrih za socialno delo ne gre za svetovalno delo s starši, kot ga narekuje socialno delo, kjer se rešujejo težave in spori, ki so privedli do razveze, vendar se urejajo le glavna tri vprašanja glede skrbništva in stikov z otroki. Da pa se lahko tudi na centrih izvaja socialno delo, je treba na Katalog javnih pooblastil gledati kot na zapis nujnih opravil, ki jih mora socialni delavec v vsakem primeru opraviti, da je postopek legitimen. Ob tem pa ima možnost biti ustvarjalen, koliko želi in z vsako družino delati na svojevrsten način, saj se drugače tudi ne da, ker je vsak primer nepredvidljiv in ni mogoče predpisati samo enega poteka postopka (Flaker 2003: 8). Socialni delavci so povedali, da so svoje znanje za delo z otroki in družino nabrali med lastnim delom na različnih delovnih mestih in skozi samoizobraževanje, s študijem terapije in dodatnih izobraževanj, ki so se jih udeležili. Občasno so namreč organizirana tudi izobraževanja in seminarji za delo z otroki, a so povedali, da so le ta premalo strokovna, hkrati pa tudi nimajo na centru časa in sredstev, da bi se jih udeležili. V primerih, ko pa ne vedo kako ravnati, so dejali, da se vedno lahko obrnejo na sodelavce, si med seboj pomagajo, svetujejo in tudi skupaj delajo v paru, če le to dopušča čas.

Največ težav pri delu z otroki jim predstavlja delo z majhnimi otroki in vzpostavljanje prvega stika z njimi. Prav tako jim je težko delati, če so otroci zaprti vase in imajo občutek krivde ali pa so zmanipulirani s strani staršev, ki pritiskajo nanje. Velikokrat se namreč starša ob ločitvi ne pogovarjata in zato tudi otroci ne vedo kaj se dogaja, so zmedeni, prestrašeni in imajo za nastalo situacijo občutek krivde (Parkinson 2011: 131). V takšni nastali situaciji imajo glavno vlogo starši, ki se morajo z otrokom iskreno pogovoriti in mu razložiti, da se ločujeta zaradi njiju samih in njunega odnosa in da otrok pri tem ni kriv za nič (Kuntzag

1997: 47). Socialni delavci pa so večkrat tudi poudarili, da ni problem v otrocih, ampak so največje težave ravno s starši.

Ločitev je dolgotrajen proces in formalna razveza je le del tega procesa. Celostna ločitev je težka in zahteva veliko napornega dela, če partnerja želita, da se vse dobro opravi in posledično ne prinaša novih nepotrebnih negativnih posledic. Centri za socialo delo so partnerjem v pomoč, da je ločitev izpeljana čim lažje, s čim manj škode za partnerja in otroke (Brajša 1985: 129). Socialni delavci so povedali, da je njihovo delo z družinami ob razvezi zelo zahtevno in se med delom srečujejo tudi s številnimi težavami. Želijo si, da bi lahko opravili več pogovorov s starši, z otroki, več obiskov na domu, vendar imajo za kakovostno delo premalo kadra, so preobremenjeni in imajo premalo časa, saj so omejeni tudi s strani sodišč. Prav tako pa so poudarili, da jih moti, ker je njihovo delo preveč formalno in so samo nadzorni organ preko upravnih postopkov. Povedali so, da bi želeli opravljati več svetovalnega in terapevtskega dela, da bi lahko reševali probleme in konflikte v družini, ne pa se samo dogovarjali o treh bistvenih vprašanjih glede stikov in skrbništva otrok. Pri razvezi je pomembno, da se partnerja zavedata, da se ločujeta le kot partnerja in ne kot starša otrok. Da pa sploh lahko ločita partnerski in starševski odnos morata najprej urediti svoje medsebojne odnose. Starševski odnos se mora ohraniti, saj otrok še vedno potrebuje oba starša (Brajša 1985: 143). Za to, da lahko starša to razrešita, pa je pomembno ravno svetovalno in terapevtsko delo, ki jima omogoči več srečanj s pogovori, ki se nanašajo na njune odnose in probleme in šele nato na dogovarjanje glede skrbništva in stikov otrok.

6. Sklepi

- Socialni delavci, ki delajo na centrih za socialno delo, na področju dela z družino se najpogosteje, večkrat tedensko, srečujejo z delom z družinami ob razvezi.
- Proces dela socialnega delavca z družino ob razvezi je kratkotrajen.
- Socialnim delavcem je delo z družino ob razvezi zelo zahtevno.
- Delo z družino ob razvezi se na centru za socialno delo lahko začne z vlogo staršev ali preko predloga sodišča.
- Socialni delavci delajo z družinami ob razvezi le to, kar so dolžni narediti po zakonu. Staršem pomagajo doseči sporazum glede treh glavnih vprašanj: vzgoja in varstvo otroka, preživljanje otroka in stiki z otrokom.
- Socialni delavci vključujejo otroke v proces dela ob razvezi staršev v manj kot polovici primerov in običajno opravijo z otrokom en pogovor.
- Socialnim delavcem je pri pogovoru z otrokom bistveno to, da na podlagi dobljenih informacij od otroka lahko napišejo dobro poročilo za sodišče.
- Neuradna starostna meja, pri kateri socialni delavci običajno vključijo otroke je okoli desetega leta starosti.
- Socialni delavci ne želijo vključevati majhnih otrok, saj naj bi jim to predstavljalo preveliko breme.
- Socialni delavci ne vključijo otrok v proces dela ob razvezi staršev, če sta starša sporazumna in sama povesta otrokovo mnenje.
- Socialnim delavcem je pri delu z otroki najtežje delo z majhnimi otroki, vzpostavljanje prvega stika z otroki in delo z otroki, ki so pod velikim pritiskom s strani staršev.
- Kot dobre prakse dela z otroki socialni delavci navajajo obisk na domu pri vsakem staršu, obisk ali poročilo vrtca, šole in pogovor otroka s psihologinjo.
- Pri pogovoru z otrokom starša ne smeta biti prisotna, da ne vplivata na otroka.
- Otroci so zelo pripravljeni sodelovati na pogovoru in sami povedo, kaj želijo.

- Otroci so velikokrat zmanipulirani s strani staršev oziroma starši pritiskajo na otroka, da bi ga dobili na svojo stran.
- V večini primerov starši dovolijo, da se opravi pogovor z otrokom in potem tudi upoštevajo otrokovo mnenje.
- Če starši ne delajo v korist otroka, lahko otroku postavijo zagovornika.
- Socialni delavci upoštevajo otrokovo mnenje in želje, razen če to ni v korist otroka.
- Vključitev otroka pozitivno vpliva na sam proces dela z družino ob razvezi staršev.
- Socialni delavci pravijo, da ni težava v otrocih, saj imajo največ težav s starši.
- Osebna mnenja socialnih delavcev o smiselnosti vključevanja otrok se razlikujejo. Polovica jih pravi, da je otroka nujno vključiti, polovica pa jih pravi, da se otrok ne sme vključiti, saj je razveza stvar staršev.
- Socialni delavci so dejali, da med študijem socialnega dela niso prejeli potrebnih znanj za delo z otroki. Ta znanja so kasneje pridobili med delom in z dodatnimi izobraževanji.
- Socialni delavci so dejali, da se delo na centrih za socialno delo razlikuje od socialnega dela, kot so se ga učili na fakulteti.
- Socialni delavci pravijo, da je na centrih premalo kadra in premalo časa za kakovostno delo z družinami in navajajo, da so preobremenjeni.
- Socialni delavci imajo različne prakse dela, glede na enotno zakonodajo in predpise.
- Socialni delavci poudarjajo težavo dvojnih vlog pri svojem delu. Ni dobro, da delajo z družino svetovalno delo in hkrati pišejo poročilo in mnenje za sodišče.
- Delo na centrih za socialno delo je preveč formalno. Socialni delavci želijo izvajati več svetovalnega in terapevtskega dela.

7. Predlogi

- Ponovitev raziskave na širšem vzorcu in intervjuvati socialne delavce na centrih za socialno delo po vsej Sloveniji, ki delajo na področju dela z družinami. S tem bi dobili bolj točne in relevantne rezultate, na podlagi katerih bi lahko tudi ugotavljali, ali je vključevanje otrok v proces dela z družino ob razvezi res smiselno in treba.
- Dodatna raziskava glede razlik in vzrokih za te razlike med znanjem, ki ga pridobimo na Fakulteti za socialno delo, in samim izvajanjem socialnega dela na centrih za socialno delo in tudi na drugih organizacijah, društvih, zavodih,... skratka vseh področjih, kjer naj bi se socialno delo uresničevalo.
- Dodatna raziskava o delu socialnih delavcev s starši ob razvezi. Raziskati kaj jim pri delu s starši povzroča največ težav in kaj bi potrebovali za boljše in bolj kakovostno delo z njimi.
- Socialnim delavcem na centrih za socialno delo bi se moralo omogočiti, da delajo z družinami več svetovalnega dela, in preprečiti, da prihaja ob tem do dvojnih vlog. Nalogo pisanja poročila za sodišče in opredeljevanja mnenja bi morali pisati drugi.
- Na centrih za socialno delo, bi bilo treba zaposliti več socialnih delavcev. S tem bi se razbremenili socialni delavci. Imeli bi več časa, ki bi ga lahko namenili posameznim uporabnikom in bi lahko delali z njimi tudi svetovalno in terapevtsko delo. S tem pa bi bilo njihovo delo tudi bolj kakovostno.
- Organizirati več kakovostnih izobraževanj na področju dela z otroki.
- V študijski program na Fakulteti za socialno delo vključiti več izobraževanja na področju dela z otroki.

8. Literatura

- Akerman, B. (2013), Moč besed v pogovoru z otrokom. V: Kodele, T., Mešl. N. (ur.), *Otrokov glas v procesu učenja in pomoči: priročnik za vrtce, šole in starše*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo (81–97).
- Andrejč, A. (2014), Negativni učinki razveze staršev na otroke in mladostnike: dejavniki tveganja in varovalni dejavniki. *Socialno delo*, 53, 1: 25–41.
- Barle, N. (2016), Prikaz procesa dela v izvirnem delovnem projektu pomoči družini s številnimi izzivi. V: Kodele, T., Mešl, N. (ur.), *Družine s številnimi izzivi: soustvarjanje pomoči v skupnosti*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo (97–112).
- Bingham, J. (2006), *Zakaj se družine razidejo?* Ljubljana: Grlica.
- Brajša, P. (1985), *Se da živeti v dvoje? Neobičajni priročnik za partnerske odnose*. Ljubljana: Delavska enotnost.
- Bregar Golobič, K. (2013), Upoštevanje otrokovega glasu je kulturno dejanje. V: Kodele, T., Mešl. N. (ur.), *Otrokov glas v procesu učenja in pomoči: priročnik za vrtce, šole in starše*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo (41–64).
- Čačinovič Vogrinčič, G. (1998), *Psihologija družine: prispevek k razvidnosti družinske skupine*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Čačinovič Vogrinčič, G. (2006), Socialno delo z družinami: razvoj doktrine. *Socialno delo*, 45, 3/5: 111–118.
- Čačinovič Vogrinčič, G. (2008), *Socialno delo z družino*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Čačinovič Vogrinčič, G. (2013), Spoštovanje otroštva. V: Kodele, T., Mešl. N. (ur.), *Otrokov glas v procesu učenja in pomoči: priročnik za vrtce, šole in starše*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo (11–40).
- Čačinovič Vogrinčič, G., Kobal, L., Mešl, N., Možina, M. (2011), *Vzpostavljanje delovnega odnosa in osebnega stika*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Evropska konvencija o uresničevanju otrokovih pravic (MEKUOP), Uradni list RS – Mednarodne pogodbe, št. 26/99.

Flaker, V. (2003), *Oris metod socialnega dela: Uvod v katalog centrov za socialno delo*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Gostečnik, C. (1999), *Srečal sem svojo družino*. Ljubljana: Brat Frančišek in Frančiškanski družinski center.

Hauck, P. (1987), *Uspešen zakon*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Jenkole, M. (2006), Zagovorništvo otrok in mladostnikov – to je naša obveza, in ne dobra volja! V: Jenkole, M., Kuzmič, N., Markizeti, M., Turk, J. (ur.), *Zagovornik – glas otroka*. Ljubljana: Varuh človekovih pravic (35–40).

Jenkole, M. (2008), Otrokove pravice s poudarkom na koristi otroka in njegovi pravici, da je slišan, ter vloga zagovornika pravic otroka ob tem. V: Jenkole, M., Kuzmič, N., Šemen, S., Turk, J. (ur.), *Zagovornik – glas otroka: zbornik prispevkov za izobraževanje zagovornikov: pilotski projekt 2007–2009*. Ljubljana: Varuh človekovih pravic (21–30).

Jenkole, M. (2013), *Posebno poročilo Varuha človekovih pravic RS: Zagovornik – glas otroka: pilotski projekt 2007–2012*. Ljubljana: Varuh človekovih pravic.

Katalog javnih pooblastil, nalog po zakonu in storitev, ki jih izvajajo centri za socialno delo (2008). Dostopno na: <https://www.scsd.si/novost/items/katalog-javnih-pooblastil-nalog-po-zakonu-in-storitev-ki-jih-izvajajo-csd.html> (3. maj 2017).

Košir, J. (2009), Razvezni postopek zakoncev v smislu določil trenutno veljavnega Zakona o zakonski zvezi in družinskih razmerjih. Dostopno na <https://www.fsd.uni-lj.si/mma/Razvezni-postopek--Jure-Ko%C5%A1ir/2010010811242402/> (3. maj 2017).

Kovač, P. (2007), Javna pooblastila centrov za socialno delo v upravnem postopku. *Socialno delo*, 46, 1/2, 57–64.

Kraljič, S. (2008), *Mediacija kot metoda reševanja družinskopravnih sporov* (doktorska disertacija). Maribor: Pravna fakulteta.

Konvencije o otrokovih pravicah (KOP), Uradni list SFRJ-Mednarodne pogodbe, št. 15/90.

Kuntzag, L. (1997), *Ločitev boli – Otroci in starši v ločitvenem dogajanju*. Ljubljana: Kres.

Loreman, T. (2009), *Respecting Childhood*. London: Continuum.

Madsen, W., C. (2007), *Collaborative therapy with multi stressed families*. Second Edition, The Guilford Press New York.

Mešl, N. (2008), *Razvijanje in uporaba znanja v socialnem delu z družino: procesi soustvarjanja teoretskega znanja v praksi*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Mittler, P., Mittler, H. (1995), *Družine in invalidnost*. Ljubljana: Zveza društev za cerebralno paralizo Slovenije.

Parkinson, L. (2011), *Družinska mediacija*. Ljubljana: Inštitut za mediacijo Concordia.

Perko, A. (2008), *Družina na križpotju: sodoben pristop k urejanju ljudi v stiski*. Ljubljana: Umco.

Pravilnik o postopku in vsebini izvajanja svetovalnega razgovora, Uradni list SRS, št. 41/89. Dostopno na: http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti_pdf/pravilnik_svetovalni_razgovor.pdf (2. maj 2017).

Renner, T., Sedmak, M., Švab, A., Urek, M. (2006), *Družine in družinsko življenje v Sloveniji*. Koper: Založba Annales.

Schöberl, E. (2006), *Moja starša se ločujeta: priročnik za mladostnike*. Radovljica: Didakta.

Skygger, R., Cleese, J. (1994), *Družine in kako v njih preživeti*. Ljubljana: Tangram.

Špolad Grča, A. (2008), Vključevanje otrok v strokovno delo – kako pristopiti k otroku? V: Jenkole, M., Kuzmič, N., Šemen, S., Turk, J. (ur.), *Zagovornik – glas otroka: zbornik prispevkov za izobraževanje zagovornikov: pilotski projekt 2007-2009*. Ljubljana: Varuh človekovih pravic (61–66).

Štadler, A., Starič Žikič, N., Borucký, V., Križan Lipnik, A., Černetič M., Perpar, I., Valenčak, K. (2009), *Otrok in ločitev staršev: da bi odrasli lažje razumeli otroke*. Ljubljana: Založba Otroci.

Šugman Bohinc, L. (2013), Otroštvo in otrokov glas v starih in novih raziskavah o otrocih. V: Kodele, T., Mešl, N. (ur.), *Otrokov glas v procesu učenja in pomoči: priročnik za vrtce, šole in starše*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo (65–78).

Švab, A. (2001), *Družina: od modernosti k postmodernosti*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

Ule, M. (2008), *Za vedno mladi: socialna psihologija odraščanja*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Ustava Republike Slovenije (URS), Uradni list RS, št. 47/2013.

Zakon o pravdnem postopku (ZPP), Uradni list RS, št. 73/07 in nasl.

Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (ZZZDR), Uradni list RS, št. 69/04 in nasl.

Zupančič, K., Novak, B. (2008), *Predpisi o zakonski zvezi in družinskih razmerjih / s pojasnili Karla Zupančiča in Barbare Novak ter stvarnim kazalom Barbare Novak*. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.

9. Priloge

9.1. Smernice za intervju

Poklicna kariera – študij; dosedanje zaposlitve; delo na CSD-ju; delo z družinami;

Delo z družino ob razvezi in dodeljevanje skrbništva in stikov – kako pogosto; kako poteka delo z družino; kdo vse je vključen in zakaj;

kako pogosto vključijo otroka; kdaj se vključi otroka; zakaj vključijo otroka; zakaj ne vključijo otroka (starost otroka, spol otroka, osebno mnenje, mnenje ali želja staršev, čas ki je na voljo, znanja in spretnosti dela z otroki, organizacije na CSD-ju, mnenju in delu sodelavcev);

Vključitev otroka - kako izgleda vključitev otroka; kako delajo, ko je otrok prisoten; vključen pri vseh pogovorih (le na začetku, pri najpomembnejših, na koncu, individualne pogovor z otrokom); mnenje in odziv staršev na vključitev otroka; pripravljenost otrok k sodelovanju;

Položaj otroka – je enakovreden član; aktivno vključevanje, kako; se sliši otrokov glas; se upošteva otrokove želje, potrebe; teža otrokovega mnenja na končno določitev skrbništva in stikov; upoštevajo starši otrokovo mnenje;

Razlike pri procesu dela, če je otrok prisoten in če ni; pozitivni in negativni vplivi otrokove prisotnosti;

Osebni pogled - pomen in smisel vključitve otrok; zakaj in kdaj ja/ne; zadržki in prednosti, da vključite otroka; kaj je najlažje/rutinsko, najtežje pri vključevanju otrok;

Potrebno posebno znanje, spretnosti za vključitev otrok; katera; pridobili dovolj tekom izobraževanja; potreba po dodatnih izobraževanjih.

9.2. Zapis intervjujev

9.2.1. Intervju A

L: Najprej me zanima vaš študij in dosedanja poklicna pot.

A: Študirala sem socialno delo in diplomirala. Potem sem začela delati v domu za stare in nato na centru za socialno delo. Najprej sem delala na denarni pomoči, sedaj pa na oddelku za družino. Tukaj sem sedaj dve leti.

L: S čim se pri svojem delu najpogosteje srečujete?

A: Največ je.. zdaj pri nas imamo različna javna pooblastila. Javno pooblastilo je tudi predhodno družinsko posredovanje in svetovalni razgovori ob razvezi, pomoč otrokom za njihovo korist v sodnih postopkih,... amm tega je največ. Pa tudi nasilja v družini je vedno več. In ukrepi za zaščito in varstvo otrok, tega pa je manj.

L: Kako pogosto pa se srečujete z delom z družino ob razvezi?

A: To sta zopet dve različni stvari, ob razvezah ali pa ko starši niso poročeni. Sicer gre enako za razvezo. Starši lahko najprej zaprosijo pri nas za predhodno družinsko posredovanje, če sami ne morajo priti do dogovora. Potem, če z našo pomočjo pridejo do dogovora, se naredi izjava za zapisnik. Če nista poročena, se jima predlaga, da če tukaj dosežeta dogovor, da potem sama podata še predlog, ki mu priložita zapisnik in ga podata na sodišče, da odloči o zadevi v nepravdnem postopku. Če sta poročena pa je v vsakem primeru pravi razvezni postopek, imajo pa možnost se tukaj dogovarjati.

Drugi postopke pa je, da se starši najprej obrnejo na sodišče ali je tožba ali sporazum. Takrat sodišče nas pozove, da opravimo razgovor s starši in tudi z otroki. In potem mi sodišču posredujemo mnenje kako naj določi glede treh vprašanj. To so zaupanje v varstvo in vzgojo, lahko se otroka dodeli enemu staršu, lahko gre pa za sostarševstvo. Določiti se morajo stiki, na kakšen način, kako bo, da se definira in doseže dogovor. Tudi mi posredujemo mnenje o tem kakšni stiki se nam zdi, da bi bili primerni. In preživnina more biti določena. O vseh teh stvareh tudi če se doseže sporazum odloča na koncu sodišče.

Je pa oboje zelo pogosto, tako da se večkrat tedensko srečujem s tem.

L: Se večkrat starši sami obrnejo na vas ali jih vi pozovete preko sodišča?

A: Velikokrat je tako da se eden od staršev obrne na nas, pride tudi sem na center in gre najprej na prvo socialno pomoč in potem ga tam usmerijo k nam, če vidijo da dogovor ne bo mogoč, da se starš ne želi dogovarjati, mu povedo kakšne so njegove pravne možnosti, da lahko vloži tožbo preko sodišča. Dostikrat pa pač povedo da bi se radi dogovorili, da se sicer glede kakšne točne ne najdejo. Takrat jih usmerijo na družinsko posredovanje. Takrat mi to dobimo in starše pozovemo na razgovor v najkrajšem možnem času. Je pa res, da če se drugi starš ne udeleži nimamo kaj narediti. Drugače pa je če mi dobimo od sodišča in na podlagi tega povabimo starše. Takrat se morata udeležiti pogovora in če se ne, mi to tudi posredujemo sodišču. Vseeno pa teče postopke dalje. Se pa kar veliko sami obračajo na nas. Ker tudi dostikrat se obračajo na nas tudi potem ko je že odločeno na sodišču, če prihaja do težav pri izvrševanju stikov, če je kar koli narobe, se zopet obračajo na center. Takrat jih mi zopet povabimo na pogovor.

L: Se vedno povabi oba starša?

A: Ja namen je, da se oba starša vabi, ker namen je da se med njima doseže sporazum. Predhodno družinsko posredovanje skoraj da ni možno ločeno izvesti. Drugače pa je namen dogovora ane. Včasih ko pride do težav, bi radi da mi posredujemo tudi informacije med njima in jih opozarjamo. Ampak to si potem ti nek posrednik in to ni nujno, da je v korist otroka. Ker še enkrat, da je v korist otroka je najbolje, da se starša skupaj dogovarjata.

L: Koliko pa se v to vključuje otroka?

A: Otroka se pa vključuje, recimo mi dobimo sodni postopke.. mi dobimo s strani sodišča in nam napišejo o čem se gre in nas prosijo, da naredimo mi razgovor s starši in jim posredujemo svoje mnenje, hkrati nas prosijo da naredimo razgovor tudi z mladoletnim otrokom, če je sposoben razumeti pomen postopka. To je do 14 leta načeloma če je sposoben, če je potrebno, če želi otrok, potem mi opravimo tudi s takimi otroki razgovor. Tudi mi sami presodimo kdaj in kako. Ko je otrok star štiri let, ga ne vabimo sem na center. Zdaj lahko bi naša psihologinja opravila razgovor. Ali pa če želimo res videti odnos med starši in otroki, opravimo tudi obisk na domu, ko je otrok doma. S tem vidiš malo to dinamiko in povezavo med njimi. Če pa takrat otrok pove kaj takega ali opaziš, da kaj izraža, recimo komu je bolj naklonjen iz tega potem razbereš kaj želi. Dostikrat se pa otroci kar sami zjasnijo. Velikokrat pa rečejo, da ne želijo. Ko je pa otrok enkrat 15+, nas pa sodišče po zakonu obvesti, da ima otrok pravico sodelovati v razgovoru in mi otroka moramo z njegovo pravico seznaniti. In če on ne želi sodelovati mi ne moramo nič. Takrat pa lahko otrok poda tudi izjavo na zapisnik in v izjavi lahko točno definira kaj in kako želi. Tako da mi potem opravljamo razgovore, saj pravim, če so otroci tam mal starejši od štirih let in so še vseeno dovolj razumni oz. vidimo mi da bi bilo fino narediti tudi pogovor z njimi oz. naša psihologinja opravi razgovor z otrokom in nam potem ona posreduje ta del mnenja. Včasih se tudi pokaže, da če gre za prehude spore, da morda pri nas en razgovor z otrokom ne bi bil dovolj, gre k naši psihologinji. Če pa tudi to ni dovolj imamo pa trejo možnost, ki se je zelo veliko poslužujemo. To je pa projekt zagovornik glas otroka, preko varuha človekovih pravic. Načeloma se staršem predstavi ta možnost, če gre za hude spore in je otrok zaradi tega v stiski. Velikokrat se tudi starši s tem strinjajo in podpišejo soglasje, mi se obrnemo na varuha in mu podamo predlog za postavitve zagovornika. Varuh določi zagovornika in se opravi nek uvodni sestanek s starši, oni potem vse naprej to vodijo. Potem se ta zagovornik in otrok spoznata in se čisto na neformalni mestih srečujeta, kjer je tudi otroku prijetno. Na koncu tudi otrok poda neko izjavo,

kaj in kako želi glede tega. Zagovornik pa posreduje neko mnenje. Sedaj se je začelo že večkrat dogajati, da v kolikor bo šlo na sodišče, da bi oni radi zastopal otroka. ker otrok včasih tudi ne more izraziti mnenja. Zagovorniki drugače mnenje tudi nam pošljejo, ker moramo mi poslati to na sodišče. Včasih je pa tudi tako, da otrok izrazi mnenje, da ne želi, da se starše seznani s tem. Otrok včasih izrazi mnenje, ampak ne želi, da to kar je povedal izvedo starši. Mi pošljemo izjavo otroka vseeno na sodišče, vendar napišemo, da otrok ne želi, da se to posreduje staršem. Potem tudi sodišče staršem tega ne pove, vseeno pa upošteva to zadevo. Še vseeno pa je to zagovorništvo zelo dobro, ker lahko dobijo veliko več informacij kot mi. Ker tukaj imamo običajno eno do dva srečanja.

L: To me zanima ja. Koliko srečanj pa naredite s starši, z otrokom?

A: Povsem odvisno. Načeloma ti po javnih pooblastilih točno piše kolikor moraš, vendar je praksa drugačna. Praksa je taka, da se starše povabi na svetovalni razgovor. Če je med njima sporazum se opravi enkrat razgovor in onadva povesta kako želita, če želita se jih vključi se v kakšno terapijo, da se naučijo sodelovanja. Se zgodi da so starši sporazumni, da so opremljeni s temi stvarmi kako morajo sodelovati. Tukaj se točno pogovorimo kako si oni to predstavljajo. Tudi povedo da so se na primeren način pogovorili z otrokom, da ni potrebe, da se vabi še otroka. Če bi se pa pokazalo, da ne gre za korist otroka pa lahko mi tudi skrbnike postavimo za otroka za te zadeve. Če pa vse štima, lahko že iz prvega razgovora sestaviš zapisnik in se podpre sporazum staršev. Velikokrat pa je tako, da pridejo starši na povsem drugih bregovih. Takrat je prvi razgovor običajno povsem informativen, da vidimo kaj gre, kje bi se lahko našla, kje ne. Lahko se da tudi neko poskusno obdobje, recimo enega meseca, da poskusita funkcionirati na nek način. Pa prideta naslednjič in lahko jima to ustreza in dosežemo sporazuma, lahko pa še vedno nista. Vendar če se vidi s časom, da sploh ne gre v pravo smer, se začnemo posluževati še drugih stvari. se naredi zapisnik eno mnenje, drugo mnenje. Če ne dobiš tega občutka, se opravi razgovor še z otrokom in če še vedno nimaš tega občutka kaj in kako, da gre za prehud spor, da ni sporazuma se lahko poslužuješ še drugih postopkov, da dobiš informacije še od drugje, če se starša strinjata s tem. Na primer lahko zaprosim vrtec, šolo za mnenje, s soglasjem staršev. Če pa še vedno ne vemo kaj napisat sodišču, se lahko predlaga sodišču, da postavi sodnega izvedenca v postopku. Sodišče se potem odloči sam tako kot se odloči. Te postopki se lahko tudi zelo zavlečejo. Lahko pa tudi kar na enkrat pridejo starši do sporazuma. Lahko se starša tudi vključi v neko družinsko svetovanje, da se začnejo pogovarjati o teh stvareh. Včasih so spori na začetku prehudi in šele čez čas, ko nehajo gledati nase in začnejo gledati bolj na korist otroka in so potem dogovorijo. Tako da so povsem različne prakse koliko razgovorov se naredi. Včasih je enkrat, načeloma pa dvakrat, da se dogovorimo s starši in se sestavi mnenje. Mnenje se potem posreduje sodišču in od odloča naprej.

L: Kolikokrat je vključen otrok oz. koliko razgovorov se naredi z njim?

A: Načeloma enkrat naredimo razgovor z otrokom, lahko tudi dvakrat če želi. V nedogled na žalost ne moremo, nimamo možnosti te. Če se pa pokaže ta potreba se poslužujemo drugih možnost, kjer bi se lahko razgovor opravljal. Včasih se otrok zaupa tudi svetovalni delavki na šoli in nobenemu drugemu. Vendar če želimo, da nam ona to posreduje se morajo starši strinjati s tem. Je pa tudi odvisno od posameznega primera, pri nekaterih vrtcih, šolah nič ne opazijo in ne dobimo nobene dodatne informacije. Vedno več se pa res poslužujem tega, da sodelujem z vrtci, šolami, ker so oni več v stiku z otrokom in starši. Ker otrok tudi velikokrat ne more oziroma ne želi meni izraziti svojo stisko. Zato gremo tudi na dom, da je lažje otroku, vendar še vseeno včasih ne dobiš teh informacij, ki bi jih rabil.

L: Kaj pa otroci, so pripravljeni sodelovati?

A: Dostikrat rečejo tudi, da ne želijo sodelovati. Bolj pa so pripravljeni tisti, ki imajo to potrebo, da govorijo o tem. Velikokrat se zgodi res, da rečejo da ne želijo.

L: Kaj pa ko se vključi otroka, kako poteka delo z njim, kakšne posebne tehnike?

A: To je povsem odvisno od starosti otroka. Pri mlajših otrocih vključimo tudi našo psihologinjo. Ker mi imamo določena znanja, določenih pa nimamo. Tako, da je fino, da se vključi, ker tudi njena pisarna je tako bolj prijazna, da ni toliko uradna, bolj prijetna na pogled, ima igre, barvice. Ona se

tudi posluhuje različnih metod. Ko pa so otroci starejši pa imajo radi tudi to direktnost. Ne da se jih direktno vpraša pri katerem staršu želijo biti, vendar da lahko povedo kaj in kako glede tega vidijo in želijo, kako se počutijo pri enem in kako pri drugem staršu. Pogovor se začne s tem, da se jih najprej seznani s tem zakaj smo jih povabili, potem se začnemo pogovarjati o šoli, hobijih, potem pa kako je pri katerem staršu. Včasih pa otrok tudi direktno pride in reče to hočem in to je to.

L: So pri tem starši prisotni?

A: Ne, nikoli. Razen pri mlajših, če bi otrok želel.

L: Kako pa je staršem glede tega, se strinjajo, da se otroka vključi?

A: Ja če je otrok starejši od 15 let nimajo kaj. Pri mlajših pa tako, če rečejo, da sta sporazumno, da ne bi v to vmešavala otroka, da ne bi bilo primerno, da je otrok že njima sam izrazil, da sta že govorila z njim o tem, potem se ga ne. Drugače je ko gre za spor med staršema. Če vidimo, da ne gre za korist otroka lahko mi kot center vseeno opravimo razgovor z otrokom. Če vidimo, da en ali oba starša ne ravnata v korist otroka, lahko postavimo otroku tudi skrbnika za posebni primer. In potem lahko mi vseeno opravimo razgovor z otrokom. Ker načeloma se lahko starša tudi ne strinjata s tem, da se vključi otroka. Vendar če jaz presodim, da to ni v korist otroka, lahko speljemo te postopke za skrbništvo in vseeno opravimo razgovor. Isto če se starša ne strinjata, da mi postavimo zagovornika, da ne podpišeta soglasja in mi menimo, da je pri otroku kar huda stiska, da bi bilo to potrebno. Se lahko postavi skrbnika za ta primer, lahko je tudi skrbnik center in se tako opravi razgovor z otrokom. Drugače pa se starše upošteva če je sporazum, ker sigurno poznajo oni najboljše otroka.

L: Zanima me koliko pa se upošteva otrokovo mnenje, je enakovreden član?

A: Kar dosti se upošteva otrokovo mnenje, sploh ko je starejši, ker itak bo otrok delal tako kot bo sam hotel. Je pa res, da če starša ne sodelujeta ima otrok širši manevrski prostor za manipulacijo. To pa ni njemu v korist, če nima določenih okvirov in s tem nima varnosti. Je nek posrednik, ki gre od enega starša k drugemu, hkrati pa nima neke meje vmes. Tega je zelo veliko. Ampak če otrok izrazi željo, potrebo, se otroka podpre, seveda, če se vidi, da je to v njegovo korist. Sedaj če je en starš ogrožajoč in otrok želi k temu staršu je tukaj zopet druga dilema. Drugače pa se res kar upošteva otrokovo mnenje. Prav je tako, da se ga upošteva.

L: Koliko pa starši upoštevajo otrokovo mnenje?

A: Tisti, ki so sporazumni kar veliko upoštevajo otrokovo mnenje. Ko gre tukaj za razvezo, gre za najhujše, najbolj občutljive teme. Zato je tukaj zelo pomembno, da če starši kljub temu, da je to neka težka izkušnja za njih, da so še vseeno zmožni prisluhniti otroku.

L: Razlike pri procesu dela, če je otrok vključen in če ni?

A: Ja se pozna, če je otrok vključen. Dobiš ti še eno videnje, še en pogled. Narediš še z otrokom razgovor, lahko si narediš uradni zaznamek, zapis razgovora, če je starejši od 15 let narediš izjavo na zapisnik in to je kot ena podkrepitve mnenja, ki ga posreduješ tudi na sodišče. Včasih tudi otroci želijo, da mi seznanim starše s tem. V vsakem primeru se pogovorimo z otrokom, s čim želi da seznanim starše in s čim da ne. Ker on ima tukaj zaupen, varen prostor, kjer lahko pove določene stvari. Če pove določene stvari, kjer je potrebno ukrepati, če je ogrožen, moramo mi ukrepati, ne glede na to kaj on želi. Če pa gre za takšne stvari in bi rad, da se jih pove staršem, to reče, da on ne more tega povedati, vendar želi, da izvesta. In jaz potem starše pokličem in jim to povem. Dostikrat se zgodi da starša potem upoštevata te želje.

L: Kaj je najlažje in kaj najtežje pri vključitvi otroka?

A: Najtežje je ko otrok sploh ne želi sodelovati, bi pa njegovo mnenje ogromno štel. Tukaj je zelo težko ne kakšne način se približati otroku. Včasih so otroci zelo zaprti, sicer želijo, pridejo, ampak so potem zelo zaprti. Jaz imam težave pri mlajših otrocih, ker otroci zelo hitro vedo in dojamejo stvari, ki se dogajajo. Velikokrat se tudi zelo zaprejo, zato je tudi dobro, da se dela v parih ali da se naredi obisk na domu, tudi v paru. Da imaš z nekom potem še za konzultirat o teh stvareh, ker is včasih pri

vseh stvareh sam. Na žalost pa je to zelo redko, da delamo v parih. Čeprav bi mogli, bilo bi fantastično, ker si drugače v vsem sam. Ampak je premalo kadra za to, da bi lahko več delali v paru. Tako da bolj sodelujemo le pri kakšnih takšnih res težkih primerih. Drugače imamo res veliko teh primerov, tudi vsak dan se srečujemo s tem in ni nas dovolj, da bi še sodelovali med seboj. Včasih je tudi premalo časa, da bi lahko napisali dober zapisnik, zato tudi to posredujemo sodišču, ker smo tudi z njihove strani časovno omejeni. Potem oni odločijo, če naredimo še več razgovorov ali pa sodišče sam odloči. Pomembno je da tudi sam poveš, da ne veš več kako naprej, se posvetuješ z drugimi, vključiš še druge v ta primer.

L: Ravno to me zanima ja, ali dobiš tekom študija dovolj znanja za to delo?

A: Ne na žalost se nam med študijem ne predstavi na tak način delo, kot je resnično v praksi. Za to rabiš potem izkušnje in veliko samoizobraževanja. Terapevtskega dela ni pri nas, ker ni časa, niti znanja nimam za to, da bi jaz opravljala, terapevtsko delo z družino. Mi dobimo tekom študija neko veliko širino, vendar ko prideš na center si šokiran, ker je tukaj povsem drugo delo, kot se učimo. Tukaj je pri velikih primerih pomemben sam upravni postopek, za katerega sploh ne bi rabil biti socialni delavec. Veliko več je pravnih postopkov, zakonodaje, ki se je moramo držati. Je osnova delo z ljudmi, katere spretnosti pridobiš na faksu, vendar je delo z družino tukaj čisto drugo delo. Mi smo ustanova, ki dela po pooblastilih, po zakonu, delaš pa tudi za zaščito in korist otrok. Vendar na žalost ni tak način dela. Mi smo tukaj z nekim namenom, da dosežemo dogovor glede treh vprašanj, ne pa da se bomo tukaj smo pogovarjali o partnerskih sporih in težavah, ker to sploh ni del tega procesa. Na faksu sicer dobiš neke osnove, vendar največ je potem med samim delom in dodatna izobraževanja, za katere pa je na žalost premalo časa in denarja, da bi jih plačali. Teh izobraževanj je sicer veliko, vendar žal plačljivih se ne moramo udeleževati, ker je predrago. Tako da je največja težava res pomanjkanje izobraževanja in pomanjkanje kadra, da bi se bolj konkretno lahko delalo z družinami. Manjka nam tudi kakšen več psiholog, da bi nas razbremenili in bi lahko tudi oni delali z nami. Ker timsko delo je najboljše, ker nisi sam in se lahko potem skupaj posvetuješ. In manjka nam supervizije, kjer bi lahko bolj razpravljali o teh stvareh. To mislim, da je eno težjih področjih dela. Zato tudi mislim, da bi bilo fino, da bi se res lahko delal več socialnega dela in en samo po teh določenih postopkih in zakonih.

9.2.2. Intervju B

L: Najprej me zanima vaš študij in dosedanja poklicna pot.

B: Ja študiral sem socialno delo, diplomiral pred 8 leti. Potem pa sem delal na skupnostnih programih za mlade Center za socialno delo Ljubljana Moste Polje, v programu Korak. Nato pa na oddelku varstvo družine in zaščite ogroženih otrok na Centru za socialno delo. Tukaj sem sedaj dve leti.

L: S čim se pri svojem delu največkrat srečujete?

B: Ja najpogosteje so ločitve, spravi razveze, ko moraš narediti svetovalni razgovor ob razvezah. Potem imamo predhodno družinsko posredovanje, to je naše javno pooblastilo znotraj katerega lahko stranke dosejajo sporazume, glede varstva, vzgoje otrok, glede preživnine, glede stikov z otrokom. Potem veliko imamo prijav nasilja, potem ugotavljanja ogroženosti otrok, prvo socialno pomoč, ko pridejo po pomoč in jih potem usmerjaš naprej in vključuješ v obravnavo na centru.

L: Kako pogosto se srečujete z delom z družino ob razvezah?

B: Glede teh razvez, vse kar je povezano s tem, varstvo, vzgoje otrok, bi rekel da skoraj vsak dan. Štirikrat na teden se gotovo srečamo s tem področjem. Tudi večkrat, ampak najmanj štirikrat na teden.

L: Kako poteka samo delo z družino ob razvezi?

B: Večinoma jih mi povabimo in pridejo potem na podlagi vabila. Se pravi ko nas sodišče pozove, da z njimi opravimo svetovalni razgovor, potem oni pridejo, ko jih povabimo pisno. Včasih pa pridejo tudi sami, nenapovedano, v okviru prve socialne pomoči. Običajno, da eden izmed partnerjev pobudo, pride na center in pove v čem je težava. Mi ga informiramo, ga seznanimo s postopkom,

pristojnostmi, in potem, če da pobudo, da bi se tukaj začele urejati zadeve, povabimo tudi drugega partnerja na razgovor. Se zmenimo za skupni termin. In potem se skupaj uglasita. Večinoma prihajajo samo starši, brez otrok. Otroke posebej vabimo, če so starejši od deset let oziroma če razumejo zadeve zakaj gre. Če so sposobni razumeti postopke in potem z njimi govorimo, se pogovarjamo, tako. Drugače otrok ne pride s starši na razgovore. Večinoma poskušamo, da otroka ne bi s tem obremenjevali. Najbolje je če se starša med seboj dogovorita in potem otroku to tudi predstavi.

L: Kako pogosto pa se vseeno vključuje otroke? Kdaj, zakaj?

B: Ja najbolj pogosto je takrat, ko je otrok starejši od deset let, ampak to je skoraj, da samo v 20 %. Večinoma so to majhni otroci še, ko gredo ljudje narazen. Opažam, da tam nekje do šestega, sedmega leta otroka, gredo narazen.

Če je otrok premlad, da je mlajši od deset let, tudi ni tako zrel, da bi znal besede formulirati, ne ve zakaj gre, če pa je tako primerna starost, lahko je to tudi pri osmih letih. Nekateri so pri osmih že zreli. Potem jih pisno povabiš in jih ne nek ne direkten način vprašaš in ugotoviš kaj si on želi. Ugotoviš kje se bolje počuti, pri katerem staršu si želi bit, kako si želi, da bi izgledali stiki z drugim staršem, kaj rad počne s starši, kaj ga veseli, kaj bi spremenil, kako si želi, da bi ostalo.. večina otrok si itak želi, da bi ostali skupaj, tako da si malo dolžen tudi otroka seznaniti na njemu primeren način, da poteka na sodišču ločitev zveze in da bosta oči in mami še naprej njegova starša ampak, da ne bosta živela skupaj ane. In če kaže na to, da ne bo skupno starševstvo, ga seznaniš s tem, da bo pri enem staršu več časa, pri drugem pa manj.

L: Uporabljate pri delu z otroki kakšne posebne metode?

B: Ja jaz imam tko, da najprej začnem z igro. Ponavadi ko pride notri otrok imam na mizi že kakšne igre, štiri v vrsto ali pa kaj za risati ali spomin. Tako, da otrok prvo ko to vidi, vidi da je to tudi prostor kjer je lahko sproščen in takrat sicer še ne začnem z igro, ampak začnem s pogovorom in ga prvo malo sprašujem o športu, o njegovih hobijih, o računalniških igricah, če jih igra,.. toliko, da se mu približam. Potem pa ga povsem tako, da ne opazi, začnem spraševati malo o družini. Na koncu običajno za sprostitev odigrava štiri v vrsto in če me zmaga dobi bonbon. In mu vedno pustim, da me zmaga.

L: Kako izgleda sama vključitev otroka, individualni pogovor, skupaj s starši?

B: Povabiš ga v bistvu posebej, njemu pošleš vabilo, ampak moraš vabilo poslati tudi v vednost obema staršema. Ane ker lahko, da en starš ne soglaša s tem. In če starš ne soglaša, potem ne moraš govoriti z otrokom. V vabilu pa otroka seznaniš, da je lahko pri pogovoru prisotna zaupna oseba, ki jo otrok sam izbere. To je po konvenciji o otrokovih pravicah možno. To je lahko babica, sosed, svetovalna delavka, ne pa nekdo iz ožjega družinskega kroga, ne mama, oče.

L: Pa so starši za to, da se vključi otroka?

B: Ja ja so. Starši načeloma, v 80 %, čisto razumejo za kaj grej in otroka tudi pripravijo na to, ga pripeljejo. So pa nekateri starši, ki so zelo zaščitniški in to, da rečejo, da ne bi mogoče raje otroka v to mešali. In nam tudi oni povedo kakšno je otrokovo mnenje. In če gre za sporazum med njima, za sporazumno razvezo, potem niti ne silimo otroka, da pride. Če ima otrok nek zadržek, recimo strah. To se mi je dvakrat do sedaj zgodilo... potem pač upoštevamo starše, ker je brez smisla, da otroka travmiramo in ga temu izpostavljam, če je nekako izrazil svoje mnenje preko staršev.

L: Kaj pa otroci, ki pridejo, so pripravljeni sodelovati?

B: Ja glej, odvisno je od načina pogovora z njim. Ampak vsak ti bo na koncu povedal zakaj gre, kaj želi. Prav znajo tako ubistvu, po mojem jih že doma malo pripravijo oziroma vidijo kaj se dogaja in že vedo kaj želijo. Starejši ko pa je otrok, zna bolj jasno povedati. Pri petnajstih letih je lahko tudi sam stranka v postopku. Se pravi, ga lahko sodišče prav posebej povabi, da na sodišču pove svoje mnenje, pri katerem staršu hoče biti. Ima pa možnost tukaj na centru, v zapisniku povedati, da ne želi nastopati na sodišču kot stranka in potem to mi sporočimo sodišču in ga sodišče ne vabi.

L: Koliko pa se na koncu upošteva otrokovo mnenje, želje?

B: Tako bom rekel, eni otroci povedo, da bi radi, da je tako kot je, da se starša ne ločita, ampak tako ne more biti. Sliši se njegovo mnenje, ni pa nujno, da mnenje prevaga. Ker recimo, če bi otrok hotel biti z očetom in to ni v njegovo korist, potem tega sodišče ne upošteva. Mi v mnenju napišemo kaj je otrok povedal. Ampak tudi mi damo lahko svoje mnenje, tisto ki si ga ni otrok izbral recimo. Moram reči, da sliši se ga, vendar da ni nujno, da se ga upošteva.

L: Kaj pa starši, upoštevajo otrokove želje?

B: Tako bom rekel, če gre za sporazum med staršema ane, če ni tožbe v ozadju se že itak ve kaj hočejo. Takrat to deluje. Če pa je recimo tožba, potem pa že itak tisti, ki toži že otroka malo pripravi na to in potem itak vidiš tudi, da otrok govori to kar govori tožnik. Če mama toži očeta, je otrok ponavadi na strani mame ane. Se vidi, da jih starši tudi zelo manipulirajo, če hočejo. Tako da včasih prav vidiš, da je otrok zmanipuliran. Ampak ne moraš nič. Ti pač slišiš to in moraš zapisati tako kot je. Če pa bi bilo res preveč očitno, da je otrok preveč prisiljen v eno izbiro, da je razpet med dva starša se mu lahko postavi tudi skrbnika. To je tudi postopek na centrih za socialno delo, ko se postavi otroku skrbnika za posebni primer. Se pravi se mu postavi nekoga, ki ga v temu primeru ubistvu zastopa, zato da otrok lahko nepristransko pove, zakaj gre. Sicer obstaja sedaj tudi še nekaj, varuh človekovih pravic ima nek projekt Glas zagovornika, ki gre na isti način. Če starša soglašata, lahko ta zagovornik govori z otrokom in otroka poglobljeno sprašuje, se večkrat dobi z njim, da ugotovi kaj res hoče otrok, da lahko izrazi svoje mnenje. Sicer ga lahko tudi tukaj, ampak če bi prišlo do tega, da otrok ne more tukaj izraziti svoje mnenje, se mu potem lahko postavi tudi zagovornika. Vendar more tudi za to starš soglašati. Če pa starši ne soglašajo in se nam zdi vseeno pomembno, gre potem preko sodišča.

L: Razlike pri procesu dela, če je otrok prisoten ali če ni?

B: Ja ponavadi so starši bolj sodelovalni, če je v proces vključen tudi otrok. Takrat vedo, da bo itak otrok povedal kaj si želi in si ne upajo nekaj preveč govoriti v njegovem imenu. Vedo, da bo otrok povedal tko kot je. Ja so bolj sodelovalni potem. Včasih pa pride do tega, da starši prav izsiljujejo, da moramo govoriti tudi z otrokom, ker so otroka tako zmanipulirali in vedo, da bo otrok povedal tako kot oni želijo, da je. Če mama nagovori otroka, da je bolje, da je pri nje, potem pritiska na nas, da naj govorimo z otrok, da bo še on potrdil, da res tako želi. Otrok je pa recimo star osem let in je malo sporno, da bi ga kar tako vabili, ker mu lahko tudi veliko škode narediš s tem. Načeloma če bi bilo potrebno bi govorili z otrokom, ampak v takih primerih potem raje predlagamo sodišče, da postavi sodnega izvedenca, ki naj govori z otrokom. Ker sodni izveden preko posebnih različnih metod, na primer risanja, odkrije kje je otroku res dobro.

L: Koliko pogovorov se naredi s starši, v kolikih je prisoten otrok oz. koliko pogovorov se naredi z otrokom?

B: Običajno je eden pogovor s starši. Če sodišče pozove, ko je na primer sporazum ali tožba, da opravimo pogovor s staršema in z otrokom, če je sposoben, jih mi povabimo v zakonsko določenem roku. Potem povabimo tudi otroka. Ponavadi ko prideta starša in z njima opravimo razgovor je otrok ta čas zunaj. Potem se ločeno naredi pogovor s otrokom. Lahko pa se dogovorimo za posebni termin kdaj se pripelje otroka. Ta pogovor z otrokom običajno ne traja več kot petnajst minut, da se otroka ne travmira preveč. Nikoli pa ne sme biti tako, da so starši in otroci skupaj na pogovoru. Tega ne smemo, da ne bi bilo pritiskanja na otroka, ker recimo če bi bil starš prisoten pri pogovoru z otrokom, bi otrok rekel da želi biti pri mami in je oče ob tem prisoten, se bo otrok počutil kot da je izdal očeta. Tako da ga ne spravljamo v to situacijo ker bi moral lagati ali biti pod pritiskom. Otroku zato tudi povemo, da ima možnost izraziti željo ali pa ne.

L: Vaš osebni pogled na vključevanje otrok.

B: Nujno se mi zdi, da se vključuje otroke. Ja ker je to vseeno nek ločitven postopek, ki je zelo stresen za otroka. Če noben drug razen starša ne govori z otrokom o tej ločitvi, niti ne vemo ali je otrok seznanjen. Imamo tudi primere, ko otroci sploh niso bili seznanjeni z ločitvijo staršev, ker so se starši

ločili, ko je bil otrok še tako majhen, da ga takrat niso seznanili s tem in je na primer šele po petnajstih letih otrok izvedel, da so starši ločeni. Tudi takšni čudni primeri so. Ampak načeloma jaz mislim da je prav, da slišimo otroka. Edino zoprno je, če je otrok tako mlad, ker je težko z njim govoriti in je težko dobiti ven tisto pravo resnico. Zato ponavadi damo izvedenca, ker to so prav psihologi in imajo točne metode in izkušnje s takšnim delom. Otrok mora na primer narisati mamo in očeta in sebe zraven in se it tega že veliko razbere.

L: Kaj najlažje, najtežje pri vključevanju otrok?

B: Najlažje je takrat ko je sporazum, takrat je res rutinsko delo. Otrok pride in potrdi tisto kar sta povedala starša. Najtežje pa je če je v ozadju tožba in potem vidiš, da je otrok razdvojen, da ne vem kaj bi. Ali pa otrok reče, da bi rad da ostane isto tako kot je, a veš da to ne bo možno. Takrat je najtežje.

L: Rabite posebna znanja za vključevanje otrok?

B: Da definitivno, se mi zdi da moraš biti usposobljen. Mi smo tudi dostikrat šli na kakšen seminar za to kako govoriti z otrokom. Moraš ga znati pripraviti, govoriti z njim na primeren način, definitivno ne moraš kar tako govoriti. In običajno je dobro, da sta dva strokovna delavca zraven, ker včasih otrok nekaj reče in ga je potem sram pred starši, da je to rekel. Potem pa pride do tega, da se starši pritožujejo nad tem kar smo mi zapisali v zapisnik. Ampak če sta pa dva strokovna delavca je pa to lažje in bolj verodostojno. Zato sva v težjih primerih vedno prisotna dva socialna delavca.

L: Se vam zdi, da imate dovolj znanj za to delo vključevanja otrok in delo z njimi?

B: Jaz mislim, da jih imam dovolj, ker imam že od prej veliko izkušenj z delom z otroki. Drugače pa se mi zdi to zelo zahtevno delo. Ni dobro da otroka direktno sprašuješ in moraš si res načrtovati v naprej kako boš in kaj boš povedal, spraševal otroka. Veliko moraš ovinkariti in iz tega potem dobiti končno sliko, kaj otrok želi. Ker če ga direktno vprašaš z zaprtim vprašanjem, dobiš tudi tak odgovor. Moraš dajati res odprta vprašanja. Moraš osvojiti določena znanja za delo z otroki in največ pridobiš tekom dela z izkušnjami. Poleg tega pa tukaj veliko sodelujemo s sodelavci in si pomagamo med seboj in svetujemo kako delati v kakšen primeru oziroma kaj narediti.

9.2.3. Intervju C

L: Najprej me zanima vaš študij in poklicna pot?

C: Ja najprej sem študiral socialno delo, nato pa še družinsko terapijo in partnersko terapijo. To je bila pravzaprav nadgradnja za.. kako bi rekel, za boljše svetovalno delo, bolj poglobljeno svetovalno delo, za boljše terapevtsko delo. Dobil sem več znanja o teh dinamikah, o družinskih sistemih,.. lahko bi rekla res nadgradnja študija socialnega dela. Delal sem v enem društvu, pred tem ko sem sem prišel v službo. Tam sem delal na področju urejanja zasvojenosti z drogami. Tam sem delal pet let, sedaj pa sem tukaj sedem let na oddelku za delo z družino.

L: Zanima me s čem se največkrat srečujete pri svojem delu, sedaj ko delate na tem delovnem mestu?

C: Ja mi pokrivamo tukaj različna področja nasilje, se pravi nasilje med odraslimi in nad odraslimi, nasilje nad otroci, potem razveze, znotraj tega urejanje stikov, zaščita ogroženih otrok,... To so te postopki za zaščito teh otrok. Lahko pripel tudi do odvzema otroka. Amm pa storitve no, tega je pa zelo malo. Največ dela bi pa lahko rekel, da imamo na področju nasilja in na področju razvez po uradnem stiku. Mislim tako je sestavljen ta oddelke a ne.

L: Kako pogosto se pri svojem delu srečujete s področjem urejanja razvez in stikov med starši in otroci?

C: Ja lahko bi rekel, da se kar tedensko, včasih dnevno srečujemo s tem. Tega in nasilja je res največ pri našem delu.

L: Kako poteka sam postopek dela z družino v primeru urejanja razveze? Pridejo sami, pokličejo, jih vi pozovete preko sodišča?

C: Amm postopek je takšen, po eni strani dobivamo od sodišča. Ubistvu dobimo navodila, da se opravi svetovalni razgovor, to je tako po zakonu a ne. Ko dva starša vložita, sprožita postopek za razvezo, potem sodišče nam naloži, da opravimo svetovalni razgovor in mi potem po opravimo. Tako da po eni strani prihaja od sodišča, po drugi strani pa imamo mi tudi to nalogo oziroma storitev predhodno družinsko posvetovanje. Takrat pa ljudje ubistvu pridejo, še preden vložijo prošnjo na sodišče. Pridejo sem in je to neka oblika mediacije a ne. Je tudi tako, da pri zunajzakonskih zvezah je to ubistvu obvezno na nek način, da pridejo najprej na center. Oni morajo priti najprej sem, da lahko potem vložijo postopek za razvezo, pri zunajzakonski zvezi. Čeprav sodišče se tudi vedno na upoštevajo tega in bi tudi dva izven zakonca lahko vložila kar tožbo na sodišče in bi potem od sodišča prišlo sem. Tako da dve varianti sta tukaj ali prihajajo od sodišča ali pa ljudje pridejo sami na to predhodno družinsko posvetovanje. Ali pa če imajo to že urejeno, če so že bili na sodišču in so potem težave pri stikih pa pridejo potem sami. Ali pa kakšna inštitucija opozori.

L: Kako pa poteka samo delo z njimi?

C: Ja to je v bistvu neka oblika mediacije... amm poteka pa ubistvu tako, da ta svetovalni razgovor, ki je predpisan zakonsko ne, to je ubistvu naloga, ki.. malo je odvisno tudi od samega strokovnega delavca , ker te naloge lahko ti narediš preko več opravil a ne, lahko narediš en pogovor s starši, lahko dva, lahko bi tri naredil, lahko greš na dom pogledati, lahko zaprosiš vrtec, šolo za mnenje, tako, imaš neko svobodo glede tega kako boš to peljal. Čeprav največkrat pa poteka tako, da je to v obliki enega pogovora. Jah lahko bi rekel, da največkrat en pogovor. Potem ko imaš več izkušenj potem lahko oceniš, če vidiš, da je potencial pri dveh, ki se ne morata zmenit, da bi se vseeno lahko zmenila a ne, tja lahko vložiš več energije a ne. Se boš tudi bolj potrudil. Če pa vidiš, da sta v taki vojni, da to ne bo nikamor prišlo, potem je to nesmiselno. Z leti to dobiš, ta občutek kako se bo zadeva izpeljala.

L: Povabite vedno oba starša skupaj ali tudi ločeno v takšnih primerih?

C: Ponavadi se skupaj povabi oba starša. Edino če kdo izrazi željo, da bi rad samostojno, da ne želi skupaj. Potem se naredi pogovor samostojno z vsakim staršem.

L: Glede vključevanja otrok v ta postopek me zanima, kdaj se ga vključi oz. koliko se vključuje otroke?

C: Ja otroke se vključuje, predvsem tukaj je pomembna ta starostna meja, tam nekje okoli desetega leta starosti. Po desetem letu, lahko tudi že malo prej, ima otrok pravico po zakonu, da izrazi mnenje v postopku ločitve staršev. Tako da takrat se otroke povabi.

L: Se upošteva le ta starostna meja?

C: Lahko se ta starostna meja tudi malo zniža. Sicer v zakonu ni določeno tako deset let, ampak je napisano, da ubistvu ko je otrok sposoben razumeti pomen postopka, ampak ja nekje formalno je to okoli desetega leta. Bi pa tudi vprašal otroka, če bi se mi zdelo pomembno, na primer otroka devet let starega ali osem. Za manj stare otroke pa so sodni izvedenci, psihologi in se jaz ne ukvarjam več s tem, ker oni opravijo razgovor. Jaz lahko le predlagam sodišču, da poda sodnega izvedenca v tem postopku. Lahko ga predlagajo tudi starši. Potem pa sodišče to določi.

L: Če pride do vključitve otroka, kako to izgleda? Kako poteka delo z otrokom?

C: Otroka običajno pripeljejo starši, pogovor pa poteka samo z otrokom, samostojno, brez prisotnosti staršev. Glede poteka samega dela pa je zopet odvisno od vsakega strokovnega delavca, kakšen način ima. Načeloma je tako, da otroci od deset let in naprej že zelo razumejo situacijo in se da z njimi pogovoriti povsem normalno, kot z enim mladostnikom, skoraj da kot z odraslim človekom. Tako da jaz ne uporabljam nekih posebnih metod. Jaz sem pač normalno pogovorim z njim. Mogoče začnem tako malo neformalno, malo na hec in tako, da ga še malo druge stvari sprašujem, kaj mu je kaj všeč, kaj rad dela, tako da navežem nek pogovor. Potem pa mu direktno predstavim situacijo, kot da bi enemu odraslemu predstavil, zakaj sem ga povabil in se pogovoriva.

L: So otroci pripravljeni sodelovati?

C: Otroci so večinoma pripravljeni sodelovati, ni problema s tem. Včasih kakšni starši niso pripravljeni otroka pripeljati. Nočejo otroka vmešavati v to in ne želijo, da govorim z njimi. Potem pustim stvar tako kot je in sporočim sodišču, da smo otroka povabili in se starši niso odzvali, da niso hoteli. Večinoma v teh postopkih nič ne zaostajamo.

L: Koliko pa se upošteva otrokov glas, ko je vključen? Je enakovreden član?

C: Otrokov mnenje se zelo upošteva, tudi vpliva na končno odločitev o tem pri komu bo otrok živel. Če bi otrok rekel, da ne želi biti pri določenem staršu in da hoče biti pri drugem, se to absolutno upošteva. Skoraj stoprocentno se upošteva otrokovo mnenje.

L: Koliko pa starši upoštevajo to kar otrok pove?

C: Jah, kako je no... amm mislim, če bi bila takšna situacija, da si en starš želi imeti skrbništvo nad otrokom in bi otrok rekel, da noče biti pri temu staršu a ne, ponavadi se tak starš potem ne strinja z otrokom in ga ne želi upoštevati. Težko sliši te besede od otroka.. potem je pa čisto odvisno od posameznega primera ali se to upošteva ali ne. Dostikrat vseeno obvelja otrokovo mnenje. Tako da če je otrok vključen se res veliko upošteva njegovo mnenje. O tem kako pa se bo končalo pa itak odloči sodišče.

L: Opazite razlike v procesu dela, če so otroci vključeni? Kaj je dobrega, slabega pri tem?

C: Če je otrok vključen potem dobiš malo širšo sliko situacije. Zaradi tega ker starši ne povedo vedno vsega, povedo koliko povedo, kar pač želijo. Z vidika otroka, pa dobiš še drug pogled, drug občutek o družini. Tako da iz tega vidika je dobro, da je otrok vključen. Nimam pa nobene takšne izkušnje, da bi lahko rekel, da je nekaj slabega na tem, če je otrok vključen.

L: Kakšen pa je vaš osebni pogled na vključevanje otrok, je smiselno, pomembno?

C: Mislim, to se mi zdi pomembno, absolutno se mi zdi pomembno... amm edino kar je je mogoče to, da je ta postopek.. kako bi rekle.. ta storitev, ta naloga bi morala biti mogoče teko bolj svetovalno edukacijsko zastavljena. Tako kot neka svetovalna storitev, kot neka edukacijska storitev, kjer bi se starši tudi malo podučili. Predvsem je največ odvisno od staršev, predvsem so oni problem, z otrokom se da vse rešiti in razjasniti. Starši bi se pa morali podučiti o teh dinamikah, kaj pomeni ločitev za družino, kaj pomeni ločitev za otroka. Tako malo širša zadeva bi ti morala biti. Ja res bi morala biti to bolj svetovalna storitev, tudi za delo z otrokom. Samo ti tega ne moraš narediti v enem pogovoru. To bi rabil vsaj tri, štiri, pet pogovor. Mogoče pri nekaterih, ki so zelo notri v tem ciklu konfliktov, bi rabil še več. Tukaj je pa tako, kako bi rekel, sej pravim praviloma se naredi en pogovor in je to to.

L: Zakaj pa je potem tako?

C: Hmm kaj pa vem, po eni strani je sam postopek tako zastavljen, sama naloga je tako zastavljena, da ni že naloga tako zastavljena, da sedaj boste pa šli v neko storitev ob ločitvi in boste tam opravili pet razgovorov in bodo na podlagi tega izdelali neko tako oceno in vam tudi pomagali razrešiti ta konflikt a ne. Tukaj pa je bolj ta naloga, da se starša opredelita okoli teh vprašanj, bolj formalno tako in to je to. Sama naloga ni optimalno zastavljena.

L: Kaj se vam zdi pri vključevanju otrok najbolj rutinsko in kaj najtežje, pri vključevanju otroka?

C: Pri vključevanju otroka, to ni kakšna specifika, to jaz še nikoli nisem imel večjih težav pri tem . Največja težava pri ločitvah je povezana s starši, s tem kako močan je njihov konflikt in pa absolutno koliko so ljudje oškodovani, koliko so ranjeni, na nek način koliko so moteni. Ampak tukaj vse zahtevne ločitve, ki jih tukaj imamo, so to zelo oškodovani ljudje. Ker te, ki niso toliko oškodovani se slej kot prej zmenijo. Tako da bolj to vpliva na celoten proces in ga dela težkega. Samo delo z otroki ni zahtevno, vsak otrok je pripravljen izraziti mnenje in komot se lahko z njim pogovarjaš. Otroci so ponavadi odprti. So tudi kakšni, ki so bolj zaprti, sam jaz z otroki nikoli nisem imel težav. Težave so bolj s starši.

L: Pa imate občutek, da bi rabili kakšno posebno znanje za delo z otroki ali ni potrebno?

C: Pa za delo z otroki so občasno organizirani razni seminarji, preko socialne zbornice, raznih društev. Jaz sem bil dvakrat na teh seminarjih. Pri meni so morda pozna še študij družinske terapija, kjer se pridobil tudi dosti znanja na tem področju. Če pa želiš ti neka res poglobljena znanja si jih boš mogel sam financirati. To kar se tako ponuja so te enodnevni, dvodnevni seminarji in to je absolutno premalo, to niso neka usposabljanja. Recimo jaz se že deset let, od kar sem končal s faksom, nenehno izobražujem. Odvisno je koliko sam narediš na tem področju.

9.2.4. Intervju D

L: Zanima me vaš študij in poklicna pot.

D: Študij sem končala redno in diplomirala iz socialnega dela, ter se potem takoj zaposlila na centru za socialno delo. Začela sem delati na področju mladostnikov, potem na področju skrbništva, sedaj pa zadnje leto delam na družini.

L: Zanima me s čim se pri svojem delu najpogosteje srečujete?

D: Mi delamo področje urejanje očetovstva, predhodno družinsko posredovanje in ob razvezah, ali so to sporazumne ali pa tožbe. Z urejanjem razvez se srečujemo vsak dan, saj imamo dnevno razgovore s partnerji.

L: Kako poteka delo z družinami?

D: Ja največ dobimo preko sodišča. Kadarkoli sodišče od nas zahteva, da hoče mnenje in poročilo za določene starše, takrat jih mi tudi povabimo na razgovor. Ko se gre pa predhodno družinsko posredovanje, takrat pa se pri nas najprej v okviru prve socialne pomoči raziščejo problemi in potem usmerijo k nam. Ampak jih tudi mi potem vabimo. K meni redko kdaj ljudje pridejo nenaročeni. Ponavadi najprej pokliče ali pride na prvo socialno pomoč eden od staršev, potem na razgovor pa vedno oba. Razen če gre za nasilje, drugače pa opravimo skupaj razgovor. Drugače je pa dosti sorazmerno teh, ki pridejo sami in teh, ki jih mi pozovemo preko sodišča.

Če je sporazum in ocenimo, da se starša zmoreta sporazumno dogovarjati in je v korist otroka potem so to bolj kratkotrajni razgovori. Pri tožbah pa so to bolj dolgotrajni. Sodišče nam da sicer možnost treh mesecev in v tem času jim moramo posredovati poročilo in mnenje. V tem času opravimo skupen pogovor, individualni razgovor z otroki, če se starši seveda tudi strinjajo oziroma če presodimo, da bi bilo to smiselno. Lahko pridobimo tudi poročilo s strani šol, vrtcev, drugih organizacij kjer so vključeni. In potem na podlagi vsega tega sprejme center eno mnenje in sklep.

L: Koliko pa je približno srečanj z družino?

D: Čisto odvisno od vsakega primera, ampak recimo pri sporazumu dvakrat, pri tožbi pa lahko tudi osemkrat.

L: Koliko pa je pri tem dela z otrokom, koliko se ga vključuje?

D: Najprej se vedno poskuša samo s staršem, da se najde en sporazum in kompromis med njima. Če pa so otroci starejši, se pa vedno bolj tudi njih vključuje. Sedaj zelo majhne otroke ne vem če je sploh smiselno, da se jih vključi v to, ker je to za njih dodaten stres in tudi ne znajo toliko jasno povedati, razumeti stvari. Otroke vključujemo predvsem glede na to koliko so se starši sposobni sporazumevati in sodelovati, koliko onadva zmoreta narediti nek kompromis, nek dogovor, ki bo v korist otroku. Tudi dosti nam pri tem pomagajo te poročila iz šole, ki nam opišejo ali se na otrocih že kaj pozna razveza, kako sprejemajo spremembe, kaj bi bilo za njih najboljše. Najprej probamo tako, da jih ne rabimo še mi vključiti.

L: Kaj pa ko je otrok vključen, koliko je teh srečanj z njim?

D: Zdaj ob razvezah so običajno enkratna srečanja z otrokom. Če je potrebno za zaščito otrok posredovati, se vključi tudi druga sodelavka in potem je malo več srečanj. Ampak je ponavadi to enkratne narave, ker v primerih, da prihaja do zelo hudih sporov, potem tudi sodišče ali starši zahtevajo, da se postavi sodnega izvedenca. In da otroka obravnava tisoč in en strokovnjak, ne vem

če bi bilo to v smislu s pravicami otrok. Potem otrok pri nas lahko poda mnenje kaj želi, lahko tudi reče, da ne želi, da starš to izvedo in potem se to v zaprti kuverti pošlje na sodišče, da starši ne izvedo kaj je otrok rekel. Vendar da to vemo le sodišče, otrok in jaz.

L: Kaj pa starši, jim je prav, da se otroka vključuje?

D: Zdaj, če so oboji starši zelo proti sploh ne moramo opraviti razgovora. Tukaj se morajo najprej strinjati starši, da se otroka sploh vključi. Večina staršev se poskuša med sabo sporazumeti, če ne v prvem razgovoru pa potem v drugem. Ali pa potem ko dobimo poročila s šole, se še o tem pogovorimo s starši. Drugače pa nekateri zelo želijo, da se otroka vključi. Nimam pa nekih problemov, da bi starši ekstra rekli, da to pa prav ne, če mi rečemo, da bi bilo smiselno, da se opravi.

L: Pa najprej pridobite mnenje od šole, preden bi vključili otroka?

D: Ja ja. Razen ko je otrok starejši od petnajst let, takrat pa je že procesno sposoben in se ga mora vključiti.

L: Imate kakšne meje kdaj vključite otroka, kdaj ne?

D: Ne ni nobene takšne meje, čisto odvisno od vsakega primera. Tudi zelo nevhvaležno je, da bi spraševali triletnika o takšni stvarih. Mogoče je res starost tako en glavni razlog, zakaj se kdaj ne vključi otroka. Sedaj če vidiš, da je stvar premoženjske narave, da se staršem gre zaradi premoženja in ne glede vzgoje in varstva otroka, potem se otroka na meša v to. Ali pa če dobiš poročilo iz šole, da sta oba starša zelo skrbna, da ne opažajo nobenih sprememb. Če pa je poročilo iz šole čudno oziroma, da se vidi da neka ne štima, potem se vključi še otroka. Tudi ko govorimo z otrokom je ponavadi sam z nami, lahko pa je prisoten tudi nek zastopnik, če starši ne želijo, da je na razgovoru sam. Po tem se starše seznani s pogovorom, če se otrok strinja s tem. Nikoli niso skupaj prisotni in otrok in starša.

L: Kako pa poteka delo z otrokom, ko je vključen?

D: Pri nas je tako da opravlja razgovor psihologinja z otrokom. Psihologinja opravlja, jaz sem pa zraven prisotna. Pri nas je bilo prej psihologinja dolgotrajna in je sama opravljala razgovore z otroki. Sedaj imamo pa dosti novo in opravlja pogovore skupaj. Sploh pri teh bolj strokovnih, težkih primerih. Ona ima tudi določena psihološka znanja in zna tudi bolje oceniti. To se mi zdi zelo dobro, ker s tem dobim tudi jaz drugačen pogled. Bolj globoko zna pogledati in delati z otrokom. Drugačna znanja ima a ne. Običajno se na začetku predstavi, predstavi se tudi zakonsko zakaj se opravlja razgovor, da se starša s tem strinjata, povemo mu da je to zaupne narave. Potem pa se pogovarjamo o družini doma, kakšna je dinamika v družini, kaj eden starš, kaj drugi starš, kaj je njemu všeč, kaj pogrša, kaj mu je bilo všeč ko so še živeli skupaj, kaj sedaj ko ne živijo več skupaj,... veliko otrok tudi reče, da ne želi govoriti o tem.

L: Koliko pa so otroci pripravljeni sodelovati?

D: Običajno jih starši kar dobro pripravijo ko pridejo sem. Da ne pridejo z nekim strahom. Tudi niso toliko poglobljena vprašanja. Veliko je tudi teh najstnikov, ki jim je vseeno, če se starša ločujeta, ker njim je najbolj pomembna stvar družba. Ampak tako znajo odgovoriti. Tudi če so na primer osemletniki znajo že zelo oblikovati svoje mnenje.

L: Kaj pa pri mlajših uporabljate posebne metode?

D: Ja imamo tudi igre, barvice, imamo tudi napisana vprašanja in lahko otrok tudi piše, če mu je tako lažje, da ni potrebno ustno odgovarjati. Če ne želi kaj napisati lahko pusti tudi prazno. Ponavadi se, da otroku tudi list in barvice, da lahko kaj narišejo, načečkajo.

L: Koliko pa se potem otrokovo mnenje in želje upoštevajo pri končni odločitvi?

D: Sedaj pri starejših se zelo upošteva, ker težko je 16-letnici reči ti boš bila vsak drugi vikend pri mami, če ona tega ne želi. Drugače pa se dosti stvari predebatira, tudi s starši se predebatira o tem. Načeloma se upošteva, sploh če je le to v korist otroka. Včasih se vidi, da je otrok razdvojen in podaja

take odgovore, da bodo všeč staršem, ne kaj on res želi. Tudi nam reče otrok recimo, da bi bil pol pol, zato da bi bila oba starša srečna. Tako, da potem ko se malo bolj globlje pogovarjaš in ko vidiš kaj dela pri enem staršu in kaj dela pri drugem, kje so prednosti in kje slabosti, se na podlagi tega odločiš.

L: Koliko pa starši upoštevajo to kar otrok pove?

D: Starši itak že preskočijo v takšnih stvareh nas. Včasih želijo biti otroci pri obeh, vendar so tako hudi spori, da tako ne more biti. Morata pa se še vseeno strinjati oba starša. Tako da upoštevajo želje kolikor se le da. Zato je fino, da se starša napoti tudi na starševska srečanja in svetovanja, terapije. Kjer lahko svoje starševske vloge krepijo, da se naučita med seboj dobre komunikacije. Ker tukaj je le tako kratkotrajno. Pri nas se izoblikuje, se jih usmeri, se jim osvetli kakšne zadeve, ni pa to neko delo s posameznikom. Ampak veliko staršev rabi terapevtsko delo, da se razrešijo njuni medsebojni partnerski spori, nesoglasja.

L: Zakaj pa se ne dela več na tem področju?

D: Mi jim ponudimo, da se lahko vključijo v osebno pomoč na centru oz. pomoč družini, če se seveda želijo. Ker terapevtske storitve so takšne narave, da se mora oseba sama strinjati s tem. Mogoče je tudi lažje izven centra se jim kam vključiti, ker ni predstavnik države in tudi jaz ne moram delati osebno svetovanje, če pišem poročilo, ker se zaupajo tudi takšne osebne stvari, ki ne želijo stranke, da se upoštevajo za naprej. Mi pa pač delamo po zakonu, mnenja in poročila pišemo po zakonu. Jaz ne morem reči sodišču, da jim bom poročilo poslala, čez dve leti, ko se bosta starša sporazumela. Mi moramo včasih tudi v roku enega tedna posredovati sodišču mnenje. Tako da tudi časa nimamo dovolj. Tudi premalo nas je zaposlenih, da bi si lahko vzeli čas za vsako družino. Zelo težko je delati tako, da bi si res vzeli čas in se lahko bolj poglobljeno pogovarjali, ker imaš veliko družin. Samo uradnih razvez sem jaz imela lani 35 parov, poleg tega pa še izvenzakonske razveze. Dosti takšnih, ki pa si želijo pomoč si jo tudi sami poiščejo.

L: Opazite razlike pri delu, če vključiti otroka ali ne?

D: Dosti dobro opišejo starši svoje otroke kakšni so, dosti dobro je tudi zapisano v poročilih šole, vrtca. Včasih ti pride prav, predvsem ti pride prav razgovor z otrokom, ko ga opraviš pri njih na domu. Da ni načrtno tudi na centru. Ampak da greš k njim na dom in vidiš njihovo dinamiko. To je res najboljša stvar, da vidiš interakcijo med njimi, kako se povezujejo med seboj, kakšna je njihova navezanost, da prav vidiš kako doma funkcionira. Tako res vidiš odnose med njimi, tudi če že živijo ločeno je dobro, da se opravi pogovor z otrokom pri enem in pri drugem staršu. Meni to največ da. Zato tudi če se že vključi otroka naredimo dostikrat tako, da se jih obišče na domu. Malo pa je zoprno to, ker težko lovimo te popoldanske termine ko so otroci doma in jih takrat obiščemo.

Sicer nimamo veliko razgovorov z otroki. Ni tako da bi se dnevno pogovarjali z otroki, dnevno se pogovarjamo s starši. Otroci pa pridejo takrat ko so res zelo hudi spori, ko vidiš da res ni mogoče dogovora, ko vidiš da res en starš vsiljuje svoje mnenje in ko je soglasje staršev. To je recimo v manj kot polovici primerov, res v manjšini se vključuje otroke.

Za negativno stvar pri vključevanju otrok, se mi zdi predvsem to, ker lahko to otroku povzroči veliko stisko. Včasih se mi zdi, da nočejo očrtniti niti enega, niti drugega starša in jim je zelo hudo, jokajo. Tako da mi jim rečemo, da ni tukaj zato, da se bo odločil, da nima tega pritiska. Tudi povemo mu, da ne rabi povedati pri komu bi raje bil, če ne želi. Vendar se ga vpraša kako mu je pri enem, kako pri drugemu. V večini primerov pa so otroci res dobro pripravljeni.

L: Kakšen pa je vaš osebni pogled na vključevanje otrok, se vam zdi to smiselno?

D: Ja meni se zdi dobro, sploh pri teh, ki so že procesno sposobni, pri starejših od petnajst let. Pri njih se mi zdi fino, ker že dobro izrazijo kaj želijo in je tudi pomembno, da se sledi njihovim željam. Pri manjših je tudi v redu, sploh da gremo lahko na obisk na domu. Ta bi moral biti večkrat. Ne zdi se mi pa smiselno, ko nekateri želijo, da že z zelo majhnimi otroki naredimo pogovor. Jaz ne znam napraviti razgovor z zelo majhnim otrokom, tudi ne vem kaj ga naj vprašam, tudi otrok ne ve kaj pomeni ločitev in en razume vsega tega. Takrat se mi zdi, da imajo sodni izvedenci res več znanja za

to, da to opravijo. Tudi če vem, da bo sodni izveden, se mi zdi nesmiselno, da še jaz opravljam razgovor z otrokom. Ker potem je obravnavam z preveč strani.

L: Kaj se vam pa zdi najlažjega, najtežjega pri vključevanju otrok?

D: Tukaj je dosti v redu ker psihologinja opravlja razgovor z mano. Tako da je to velik plus. Tudi če imam kakšno dilemo, se lahko že takoj pogovorim z njo. Ampak drugače pa ni da bi bilo kaj takšnega. Težko je poslušati zgodbe otrok, ko otroci že rečejo, da naj dasta starša že mir, a starši tega ne slišijo. Otrokom je velikokrat že vseeno, samo da se nehata že kregati. Tako so že veseli, da se konča. Pri mlajših je pa težje običajno. Veliko je odvisno od staršev kako izpeljejo ločitev. Pomembno je namreč, da jo postopoma, da ni prevelik šok za otroka.

L: Se vam zdi, da ste tekom študija prejeli dovolj znanja za delo z otroki?

D: Ne, sploh ne. Jaz se nič ne spomnim, da bi sploh kaj obravnavali te teme. Jaz tudi sploh nisem vedela, da se to dela na centrih. Saj se je pogovarjalo o svetovalnem delu, vendar na faksu je bilo vse tako, da si ljudje želijo svetovalnega dela, pridejo sami, so motivirani. Mi pa v večini primerov nimamo takšnega stika. Mi smo tukaj kot nadzorni organ, mi smo državna služba, mi moramo pisati poročila na sodišče in karkoli mi napišemo, če ni vseč staršem so potem jezni na nas. Mislijo si, ti si tukaj da mi boš pomagal, a mi nisi pomagal, kontra meni si napisal. Tako da je zelo boljše biti samo svetovalec in samo sodnik. Mi imamo pa tisto zoprno funkcijo, napišemo mnenje in po eni strani kot da že odločimo, a ne odločimo mi. Po drugi strani pa bi morali delati svetovalno delo z družino za katero imamo zelo omejen čas in delamo z družino, ki sploh ne želi delati svetovalnega dela. Tisti, ki si pa želijo so pa že prej našli pomoč, ki jo želijo.

9.2.5. Intervju E

L: Zanima me vaša poklicna pot in študij.

E: Ja najprej sem končala srednjo zdravstveno šolo, potem sem se odločila za študij socialnega dela. Potem imam tudi ta, ker sem delal na začetku v enem zasebnem zavodu pripravištvo, tam smo imeli socio andragoški pristop po Ruglju, terapevtsko skupino. In imela sem terapevtsko skupino mladih odraslih in partnersko terapijo. Potem sem se pa začela intenzivno zanimati za študij psihoterapije, vmes sem potem zamenjala službo in sem naredila potem ta minimum basic za mladinskega informatorja in svetovalca, zdaj sem pa študentka tretjega letnika transakcijske psihoterapije. Se pravi delal sem bolj ta terapevtski del, potem sem nadaljevala tudi proces dela na sebi, delala sem nekaj časa na centru v Domžalah delo z otroki in mladostniki. Po tem sem pa delala tri leta v zavodu MISSS, Mladinsko informativno središče Slovenije kot vodja programov, supervizorka prostovoljcem, mentorica študentom, svetovalka in informatorka za mlade. Od leta 2012 sem pa tukaj na centru, na oddelku varstvo otrok in družine.

L: S čim se pri svojem delu najpogosteje srečujete?

E: Na mojem področju delam največ z razvezami zakonske zveze, se pravi svetovalni razgovor pred razvezo zakonske zveze, pokrivam tudi področje predhodnega družinskega posredovanja, se pravi pomoč staršem pred razpadom zunajzakonske skupnosti, da se dogovorita o teh statusnih vprašanjih, pokrivam tudi področje nasilja v družini, ukrepi centra za socialno delo in potem tudi urejanje razmerij ob razpadu zunajzakonske skupnosti, zdaj če gre za tožbo ali sporazum.

L: Kako pogosto pa se srečujete z razvezami zakonskih in zunajzakonskih zvez?

E: Ja zdaj to je tudi malo odvisno od strani sodišča. Na našem centru je mogoče tako, za informacijo pri nas je tako, da bi glede informacij starša prišla na center povedati, da sta v stiski zaradi tega, da se s partnerjem razhajata, je pri nas tako, da imamo neko specialno prvo socialno pomoč, kar pomeni, da vsaka stranka, ki pride prvič na center in ima vprašanje vezana na ta proces reorganizacije družine vezane na razpad partnerstva, jih sprejem strokovna delavka in jim posreduje te prve informacije. Tako da teh prvih informacij koliko je tega, kako pogosto pridejo jaz nimam. Jaz dobim že vloge ali pa že predloge s strani sodišča. Večinoma pa so skoraj vsi primeri iz sodišča, razen postopki

predhodnega družinskega posredovanja, tukaj je pa vloga enega ali drugega starša ali obeh. Tako da je to povsem odvisno, trenutno imam kar veliko. Lahko rečem, da se dnevno s tem ukvarjam.

L: Kako poteka delo z družino ob razvezi?

E: Zdaj na podlagi vloge, imamo na centru kot nek mušter, starš, oba ali eden, običajno je to samo eden pride na center, se pogovori s kolegico na prvi socialni pomoči kaj to pomeni, kako to izgleda. Potem dobim jaz to vlogo na podlagi katere oba starša povabim na razgovor. Potem je delo s starši zelo raznoliko, čisto odvisno od tega kako se razhajata, kakšna zgodba je v ozadju, koliko stvari sta kot partnerja že predelala, ali prihajata že v spravi, če sta se že dogovorila o teh glavnih stvareh. Če sta se že dogovorila potem točno veta kako bo tukaj potekalo, lahko da že prakticirajo tak način življenja in sta prišla le še formalno to urediti. Čisto odvisno v kateri fazi so stvari. Jaz imam ponavadi s staršema dva razgovora. V prvem raziskujemo ta njun razhod, raziskujemo ali je šlo za nagel razhod ali je bilo načrtovano, sta otroka že seznanila s tem, kakšen je bil odziv otrok. Potem jih tudi informiram o teh pravnih posledicah, kar morata urediti, potem pa mogoče pogledamo če sta si v teh stvareh enotna, če pa ne pa potem začnemo delati na teh segmentih, glede višine mesečnega zneska preživnine, glede stikov. V večini pa naredimo dva razgovora, lahko pa tudi več, čisto odvisno.

L: Kako pogosto pa se vključuje otroke v delo?

E: Tako je po zakonu v pravnem postopku nam tudi sodišče naloži dolžnost, da se opravi razgovor z otrokom. Zdaj po navadi so starši tisti, ki odločijo ali je lahko opravi razgovor tudi z otrokom ali ne. Je pa povsem odvisno od vsakega primera posebej in odvisno od tega v kateri fazi dobimo starše. Zdaj nekako majčkenih otrok ne vključujemo, opredeljeno je, da mora otrok biti sposoben razumeti sam proces, da zna razložiti svoje mnenje. Drugače pa je povsem odvisno. Sedaj če dobim par, ki je bivanjsko ločen že eno leto, prakticirajo nek način s katerim se starša strinjata in jima ustreza, potem ne vidimo razloga zakaj bi vključili otroka, če vse funkcionira. Včasih so starši za to da se otroka vključijo, rečejo ni problema. Mogoče smo včasih malo pozorni na te starše, ki otroka ponujajo in rečejo, da naj kar otroka vprašam. Takrat smo malo pozorni ali bi bil otrok takrat izpostavljen prevelikim pritiskom zaradi lojalnosti enemu ali drugemu staršu, tako da smo zelo pozorni. Jaz jih sama zelo previdno vključujem, jih pa zelo rada vključim, mi je všeč če lahko spoznam tudi njihov vidik. Mi je všeč če so starši dojemljivi do tega in da jih povabimo. Načeloma pa imamo na centru interno določeno, da se jih vključuje nekje po desetem letu starosti. Sem pa imela tudi primere, ko so otroku postavili tudi zagovornika za glas otroka, iz projekta Varuha človekovih pravic, ki se je potem srečeval večkrat z otrokom. Lahko pa rečem, da so otroci vključeni v približno polovici primerov.

L: Kako pa pri vas poteka delo z otrokom, če je vključen?

E: Razgovor je neformalen, sproščen, vezan na to kaj se tukaj in zdaj dogaja. Strogo izogibanje tega pri komu bi bil raje, ampak kaj si ti želiš, kako ti vidiš situacijo. Ni teh direktnih vprašanj. Včasih vključim tudi kakšno igro, lahko rišejo, imam barvice, potem so kakšni delovni listi,... lahko je z otrokom en pogovor. Lahko pa tudi naredimo obisk na domu pri enem in drugem staršu. Mogoče tudi da vidimo malo klimo, da vidimo kakšen je svet pri enem in pri drugem staršu. Znotraj tega obiska na domu pa naredimo tudi razgovor z otrokom ali v njegovi sobi ali tako, da je ločeno od staršev. Je pa ta obisk na domu boljše kot, če otroka pripeljejo k nam. Dom je še vseeno njegovo varno okolje, kjer je tudi bolj sproščen. Tako da se tudi bolj poslužujemo tega da hodimo na dom. Jih pa tudi že na začetku vprašam kaj pričakujejo, jim pustim, da si malo ogledajo najprej prostor, ta adaptacija na prostor. Jih pa tudi vprašam na koncu razgovora kako se mu je zdelo, ali sem izpolnila njegova pričakovanja.

L: Kaj pa otroci so pripravljeni sodelovati?

E: Ja, običajno ni problema. Jaz imam takšne izkušnje, da so zelo zgovorni, da se zelo sprostijo. So pa kakšni, ki so bolj sramežljivi in čutijo nekaj stresa, zardevajo, odgovori so kratki ja, ne. Potem se tukaj tudi mi malo odmaknemo in ne posegamo preveč v otroka.

L: Koliko pa se upošteva otrokov glas, želj?

E: Ja se upošteva, zelo. Jaz tako naredim, da to kar je otrok povedal, nekako ocenim in potem nekaj nakažem, kaj bi morali starši narediti, kaj bi bilo dobro, da starši naredijo, glede na to kaj je otrok povedal. Tako da obrnem, da je otrok v središču in da je bistveno to kar je otrok povedal.

L: Kaj pa starši to upoštevajo?

E: Ja v naslednjem pogovoru starše seznanim s tem kaj otrok želi in jih tudi tako usmerim. Jasno jim tudi sporočim kakšno bo naše mnenje za sodišče a ne. In jih potem poskušamo povabiti v storitve, jim damo informacije, da se vključijo v kakšne programe za samopomoč, terapije. Damo jim informacije kam se lahko oprejo. Povem pa jim tudi na čem bo temeljilo oz. s čim bo bilo podprto mnenje za sodišče. Ne kar tako, ker je to otroku v korist, vendar da jim povemo jasno stališče v določenem primeru, za določenega otroka tudi zavzeli.

L: Opazate razlike v procesu dela, če je otrok vključen in če ni? Prednosti/slabosti?

E: Ubistvu imam jaz tak občutek, da če so otroci vključeni je že pri starših večja dovzetnost za to situacijo. Dosti bolj iz tega izhajajo. Kakšni so za kakšno situacijo bolj zaskrbljeni in potem res želijo, da se še kdo pogovori z otrokom, ker so drugače zelo zadržani. Tako da si želijo nek feedback od otroka. Včasih lahko to tudi boli starše, vendar imam občutek, da jim je to res pomembno in da tudi upoštevajo otroka. Tako da ja bi rekla, da je fino, da so otroci vključeni. Nimam pa nobenih negativnih izkušen s tem, če sem vključila otroka v delo.

L: Zanima me vaš osebni pogled na vključevanje otroka, se vam zdi to dobro, koristno?

E: Ja jaz bolj tako gledam, da je fino, da so otroci vključeni, sploh če je konflikt med staršem ali pa tudi če ni, se mi zdi da je prav, da lahko vsak otroček pove kaj želi. Če ne drugega se mi zdi prav, da otročka vsaj spoznamo, vidimo kdaj, tako da je lahko tudi povsem neformalen pogovor. Meni je pomembno, da vidim vsaj to neko usklajenost med tem kar so starši povedali in tem kako je otrok integriran v te spremembe. Ker otrok ima drugačno percepcijo na tej poti kot odrasli. Mogli bi pa imeti tudi več pogovorov, da bi otrok postal bolj zaupljiv do nas in bi nam lažje tudi povedal in se nam zaupal. Tako da ne moremo od otroka pričakovati, da bo kar v prvem razgovoru vse povedal. Lahko bi nam tudi na prvem razgovoru povedal nekaj, na četrtem pa povsem drugače. Tukaj je pomemben tudi ta psihološki del, varnost, za katerega žal nimam dovolj časa. Moglo bi se res narediti več srečanj, a je to težko izvedljivo ker smo vezani na roke s strani sodišča, delo je preveč formalno in hitro in ni tega, da bi lahko z otročkom naredili več srečanj in ga bolje spoznali.

L: Kaj se vam zdi pri vključevanju otrok najbolj rutinsko, najlažje in kaj najtežje?

E: Ravno to prvi stik, težko je vzpostaviti to varnost in dober prvi stik z otrokom. Pa mogoče tudi to, več obiskov doma pri njemu. Po drugi strani pa je s tem možen tudi velik poseg v intimnost družine, kar zopet ni dobro. Velikokrat tudi starši rečejo, pa dajte vi povedati kako naj, kaj bi bilo najboljšo, komu naj bo otrok zaupan. Jaz vedno rečem, da jaz nisem njihova družina in da ne moram tega jaz določiti. Rečem jim nam mi oni povedo kako živijo, kakšne so njihove rutine, katere praznike praznujejo in da bomo potem na podlagi njihove družine videli kaj bi bilo za njih najboljšo.

L: Pa se vam zdi da ste se tekom študija naučili dovolj spretnosti in veščin za delo z otrokom?

E: Ja tako da bi imela prej neke specifične znanja za delo z otroki, to glede razvez ne bi rekla. En del dobiš z izkušnjami, z konzultacijami s kolegicami. Še vedno je specifična kaj to pomeni ločitev, kaj to prinese. Ker tudi starši povedo, da otroci začnejo spraševati podobnosti o tem. Zato se mi zdi pomembno, da pridobimo predvsem te specifične o sami ločitvi, kaj prinese. Tako da se tudi sama ves čas izobražujem o tem področju. Se mi zdi, da nikoli ne moraš vsega vedeti, so vedno novi izzivi. Večkrat se tudi posvetujem s kolegicami ali s psihologinjo, če je kaj takega in si med seboj pomagamo.

9.2.6. Intervju F

L: Zanima me vaša študijska in karierna pot?

F: Se pravi sem socialna delavka in družinska terapevtka in psihoterapevtka. Delam že več kot trideset let na centru. Najprej sem delala z mladostniki, storilci kaznih dejanja in s težavami v odraščanju, potem sem delal z polnoletnimi storilci kaznivih dejanj in sedaj sem tukaj na družini, približno deset let.

L: Kako vi delate z družino?

F: Starši lahko pridejo na prehodno družinsko posvetovanje, to pomeni da jim pomagamo pri dogovarjanju kako poskrbeti za otroka. Center je vključen v razvezni postopek zgolj zaradi mladoletnih otrok. Mi se ne ukvarjamo z delitvijo premoženja in tem, ampak se ukvarjamo s tem kako bosta poskrbela za otroke. Zdaj če se starša med seboj normalno dogovarjata, če ni nobenih takih večjih težav, potem otroka ne vlečem v to. Se mi tudi ne zdi smiselno, če sta starša otroka seznanila. Otrok je v stiski, če mora priti na center nekaj govoriti, takoj ima občutek, da bo mogel povedati kdo je kriv in pri komu bi rad bil in koga imam bolj rad. To je za otroka breme in jih ne vključujemo. V primeru da pa sem jaz v dvomih, da se starša med seboj ne morata nič dogovoriti, da tudi jaz ne vem, potem povabim otroka. Zdaj pa je odvisno do tega koliko je otrok star, na tak način se tudi pogovarjam potem z otrokom. V omari imam barvice, papir, lutke, razpoloženske kartice. Z otrokom tudi sediva na tleh, da sva v isti višini. Potem probava skozi risanje, igro,.. odvisno od starosti. Nikoli pa ne vprašam otroka direktno, kje bi pa ti raje bili. Se pogovarjamo, ko so otroci malo večji, kaj počnejo skupaj z mami, kaj z očetom, kaj jim je fino, kaj bi radi spremenili, če bi imeli čarobno palčko,... na ta način se jaz potem pogovarjam z otrokom. Ampak samo za potrebe izdelave mnenja. Ta pogovor je namenjen temu, da lahko jaz izdelam mnenje. Se pa dogaja, da grem v vrtec, če je otrok majhen. Tam govorim npr. z vzgojiteljicami, se vključim v skupino, se igram skupaj z vsemi otroci, sem pa bolj pozorna na tega dotičnega otroka. in potem skozi to igro spoznavam otroka in se pogovarjam z njim, raziskujem. Včasih grem tudi v šolo in se tam pogovarjam z otrokom, če se on tam počuti bolj varno kot tukaj. Tako da je to zelo različno. Sedaj tukaj ko se dela mnenje, ne vidim kakšne hude težave pri tem vključevanju otrok in pogovoru z njimi. Težava nastopi ko je že odločeno, ko je že sodba sodišča in zaštega pri stikih. Takrat pa ne moram nič spremeniti. Starši se sicer obračajo na nas, vendar kar jaz lahko naredim je, da jih napotim na sodišče oz. da skušam s starši delati tudi svetovalno. Takrat se probam pogovoriti s starši, predvsem o njihovem vplivu na otroka. probam se pogovoriti bolj v terapevtskem smislu. Ker bistvo je na starših, ne na otrocih. Ker če mama preprečuje stike je potrebno delati z mamo. Ampak če ona ni pripravljena, če ima ona še vedno samo slabo predstavo o bivšem partnerju... potem oni niti ne bo rekla otroku ne iti k očetu, ampak bo začela joj kako te jaz strašno pogrešam... takrat je potrebno s to mamo delati in ne z otrokom.

L: V kolikih primerih pa se vseeno vključi otroka?

F: Lej... procentualno, ni polovica, manj. Težko bi rekla koliko, ampak ja manj kot v polovici primerov. Zadnje čase je več parov, ki se znajo zmeniti ali pa obiščejo že predhodno družinsko posredovanje, kjer se posvetujejo že prej. Tega je kar veliko. Potem je pa na drugi strani čedalje več teh, ki so v hudi vojni in te vojne med partnerji so vedno hujše. Zelo odvisno je. Najpogosteje enkrat, ker ga rabim samo zaradi mnenje. Včasih se pa večkrat dobimo, lahko tudi trikrat, štirikrat, petkrat.

L: Kaj pa s starši?

F: S starši je tudi tako največkrat samo enkrat, če je sporazum, če se vse dogovorijo, če vse štima. Drugače pa dvakrat, trikrat.

L: Pa se najprej eden od staršev obrne na vas, ali prideta oba skupaj?

F: Pri meni se je potrebno prej naročiti. Ponavadi pokličejo, pošljejo mail. Bi pa rekla da je pol, pol. Če pokličejo, pokliče eden, ampak v imenu obeh. Polovica pa je takih, ki samo eden pride z očitki, daje drugi partner grozen in pride po nasvet. Potem se zmenimo, da bosta oba prišla. Te ki so pa iz

sodišča pa jaz oba pozovem. Morata biti oba prisotna, ker je bistvo, da onadva narediti sporazum in se dogovorita. Včasih imam težave, da želijo priti tudi odvetniki, ampak jim povem da ne, ker ne morejo biti zraven, ampak rabim osebno oba starša.

L: Kaj pa, ko delate z otroki, je kdo prisoten še?

F: Ne, vedno le z otrokom. Nihče ni prisoten. Jaz vedno tako, samo z otrokom . Starš nima kaj delati zraven, ker bi to vplivalo na otroka. Naredim pa včasih tudi tako, da grem jaz na dom, če že potekajo neke stvari, niso pa še pravno formalno urejene. Potem grem jaz na domu k očetu in k mami, da vidim kako funkcionira otrok v z vsakim staršem. Tako več dobim, ker je otrok v svojem domačem okolju. Že tako je otrokom hudo ob ločitvi in je lažje, če ga obiščem na domu, kot če mora še on sem priti. Sedaj petnajst letniki pridejo sem, jih ne obiščem jaz, mlajše pa poskušam zaščititi na način, da grem jaz na domu, v vrtec, šolo, če mi starši dovolijo.

L: Rabite za vse to dovoljenje staršev?

F: Ja. Jaz jih obvestim tudi če grem v vrtec, šolo in do sedaj mi še nihče ni rekel ne. Se je pa že zgodilo, da starš tega ni dovolil in sem potem sodišče o tem obvestila. Tudi to nekaj pove. Drugače pa se že v tem postopku, ko imam starše tukaj zmenim, da mi tisti in tisti dan pripeljejo otroka. Ne puščam pa veliko časa od dne ko se s starši zmenim, do dne ko starši pripeljejo otroka. ker se bojim, da bosta starša vsak na svoj način zganjala pritisk na otroka.

L: Imate drugače kakšno mejo kdaj vključite otroka?

F: Včasih je bila neka taka starostna meja 10 let. Ubistvu se otroka vključi takrat ko se otrok zaveda posledic tega kar bo povedal. So pa otroci zelo različni. Saj pravim v vrtec sem šla k petletniku. Pri osmih letih se jaz mirno lahko pogovarjam kaj rad počne. Je pa povsem odvisno od primera.

L: Pa vključitev otroka pozitivno vpliva na proces dela ali zaznate tudi kaj slabega v tem?

F: Jaz imam občutek, da večkrat pozitivno vpliva. Je pa težava, če starša preveč pritiskata na otroka, da je otrok kot da bi bil med dvema mlinskim kamnoma.

L: Pa starša upoštevata otrokovo mnenje, želje?

F: Jaz naredim tako, da to kar se pogovarjam z otrokom ostane tukaj in to tudi povem otroku, da to ne bom nikomur povedala. Razen če se midva z otrokom zmeniva, da bova nekaj skupaj povedala staršem, ker otrok izrazi stisko, da bi rad nekaj povedal staršem, vendar ne ve kako bi sam to povedal. Potem ko končava z otrokom pogovor, povabim noti še starša in jim poveva kar otrok želi povedati. Jaz imam izkušnje da starši kar pogosto slišijo otroke in upoštevajo njihovo mnenje in želje. Se pa dogaja tudi, da otrok reče, da ne želi tega in tega in potem starš reče, da si otrok izmišlja, da je za to kriv drugi starš. Tako, da ja tudi to se dogaja, da starši ne upoštevajo otroka. Ampak večinoma, kar znajo slišati.

Jaz sem tudi sama tukaj, ki to delam in včasih je teko, ker se mi lahko zgodi, da sem v dveh vlogah . Da starši pridejo v razvezni postopke, kar je moje javno pooblastilo in sem jaz tista, ki napiše sodišču mnenje. Hkrati pa nekateri pridejo k meni po nasvet in delam terapevtsko delo z njimi. To ni najbolj fino, ampak večinoma kar gremo skozi to. To, da sem terapevtka mi zelo pomaga, da napišem mnenje , vendar včasih ni najboljše ker opravljam dva različna dela. Na to tudi opozorim starše in se potem sami odločijo ali bodo k meni prišli tudi na terapijo.

Mnenje otroka jaz upoštevam, vendar če vidim, da je v ozadju vpliv enega od staršev, to tudi napišem v poročilu za sodišče. Moram utemeljiti mnenje, da vedo zakaj se tako napisala.

L: Imate dovolj časa za delo s starši in otroci?

F: Jaz jamram že leta in leta, da bom pregorela, da je prehudo. Ampak ja pazim na to, da ne izgorim, da ni preveč. Si pa poleti vzamem za en mesec dopusta, da si napolnim baterije in res odklopim.

L: Pa so otroci pripravljeni sodelovati?

F: Pa ja, veš še tam ko starši rečejo, da je zelo tih, bo gotovo kaj povedal. Si pa vzamem jaz tudi veliko časa za njih, ni to da govorimo le pol ure. Jaz se tukaj družim z njimi, sedimo na tleh, dam mu bonbone, igrice, klepetamo, se smejimo in jih vmes kaj sprašujem. Pozna se mi, da sem dolgo delala z mladostniki. Znam se postaviti na njihovo raven in se lahko dosti z njimi pogovarjam.

L: Kakšen pa je vaš osebni pogled na vključevanje otrok, se vam zdi pomembno, da se jih vključuje?

F: Jaz mislim, da je potrebno v razveznem postopku otroke vključiti le toliko kolikor je to nujno potrebno. Res čim manj, samo tisto koliko je res nujno potrebno. Bolj se mi zdi, da je pomembno, da se jih vključi potem, če pride do težav z izvrševanjem stikov, sploh pri preprečevanju stikov s strani enega starša. To je drugače stvar staršev in v to se ne bi smelo vključiti otroke. Starši morajo vedeti kaj je to partnerski odnos in kaj starševski.

L: Kaj je vam pri vključevanju otrok najlažje oz. najtežje?

F: Najtežje je ko otroka eden od staršev vleče na svojo stran in potem ko pride otrok že sam takoj reče npr. jaz hočem biti pri mamici. Ko vidiš, da je že zmanipuliran s strani mame. Ob enem ima pa otrok v sebi občutke krive, ker bi rad imel oba starša. Ampak se potem postavi na stran mame npr. ker je ona boga in ga rabi. Žal je tega res veliko. Žal imajo mame zelo pogosto te občutke, da so one boge in krhke in da je otrok njihov, oče pa je samo za preživnino in redke stike. Veliko je tega, da se starša poskušata preko otroka maščevati drug drugemu. Otroku pa je najtežji in nosi največ posledic. Zelo dobro je pa ko otrok odide od mene zadovoljen, to so pa te lepe stvari.

L: Se vam zdi da ste preko študija dobili dovolj znanja za delo z otroki oz. kako ga pridobivate?

F: Iskreno se iz faksa ne spomnim, ker sem študirala že tako dolgo nazaj. Drugače pa sem gotovo največ znanja pridobila preko izkušenj, ko sem delal z mladostniki in pa tudi sedaj ko delam z družinami. In pa tudi s študijem terapije sem pridobila ogromno znanja. Sedaj septembra grem študirati tudi medicino. To mi plača center in tudi psihoterapijo mi je center plačal, ker vidimo, da je to znanje zelo pomembno in koristno. Se pa tudi če kaj rabim sestanemo s kolegicami, na kot nekih intervizijah in si med seboj pomagamo. Mi pa manjkajo supervizije, ki jih nimamo več.

9.3. Analiza podatkov

9.3.1. Intervju A

Št. izjave	IZJAVA	POJEM	KATEGORIJA	TEMA
A1	Študirala sem socialno delo in diplomirala	Socialno delo	Študij	Študijska in poklicna po
A2	začela delati v domu za stare	Dom za stare	Dosedanje zaposlitve	Študijska in poklicna po
A3	nato na centru za socialno delo. Najprej sem delala na denarni pomoči	Denarna pomoč na CSD	Dosedanje zaposlitve	Študijska in poklicna po
A4	sedaj pa na oddelku za družino	Varstvo družine	Sedanja zaposlitev	Študijska in poklicna po
A5	Tukaj sem sedaj dve leti	2 leti	Delo z družino	Študijska in poklicna po
A6	Največ je.. zdaj pri nas imamo različna javna pooblastila	Javna pooblastila	Najpogosteje	Področje dela
A7	predhodno družinsko posredovanje	Predhodno družinsko posredovanje	Najpogosteje	Področje dela

A8	svetovalni razgovori ob razvezi	Svetovalni razgovor	Najpogosteje	Področje dela
A9	pomoč otrokom za njihovo korist v sodnih postopkih	Pomoč otrokom	Najpogosteje	Področje dela
A10	nasilja v družini je vedno več	Nasilje v družini	Veliko dela	Področje dela
A11	ukrepi za zaščito in varstvo otrok, tega pa je manj	Zaščita in varstvo otrok	Malo dela	Področje dela
A12	Starši lahko najprej zaprosijo pri nas za predhodno družinsko posredovanje, če sami ne morajo priti do dogovora	Dogovarjanje kako poskrbeti za otroke	Predhodno družinsko posredovanje	Delo z družino ob razvezi
A13	Potem če z našo pomočjo pridejo do dogovora, se naredi izjava za zapisnik	Ob dogovoru, izjava na zapisnik	Predhodno družinsko posredovanje	Delo z družino ob razvezi
A14	Če nista poročena, se jima predlaga, da če tukaj dosežeta dogovor, da potem sama podata še predlog, ki mu priložita zapisnik in ga podata na sodišče, da odloči o zadevi v nepravdnem postopku	Posredovanje zapisnika na sodišče	Predhodno družinsko posredovanje	Delo z družino ob razvezi
A15	Če sta poročena pa je v vsakem primeru pravdni razvezni postopek, imajo pa možnost se tukaj dogovarjati	Dogovarjanje kako poskrbeti za otroke	Predhodno družinsko posredovanje	Delo z družino ob razvezi
A16	starši najprej obrnejo na sodišče ali je tožba ali sporazum	Starši se najprej obrnejo na sodišče	Prvi stik	Delo z družino ob razvezi
A17	Takrat sodišče nas pozove, da opravimo razgovor s starši in tudi z otroki	Sodišče naroči, da opravijo svetovalni razgovor	Vloga centra	Delo z družino ob razvezi
A18	In potem mi sodišču posredujemo mnenje	Sodišču posredovati poročilo in mnenje	Vloga centra	Delo z družino ob razvezi
A19	kako naj določi glede treh vprašanj. To so zaupanje v varstvo in vzgojo	Tri glavna vprašanja	Proces dela	Delo z družino ob razvezi
A20	lahko se otroka dodeli enemu staršu, lahko gre pa za sostarševstvo	Zaupanje v varstvo in vzgojo	Proces dela	Delo z družino ob razvezi
A21	Določiti se morajo stiki, na kakšen način, kako bo, da se definira in doseže dogovor	Urejanje stikov	Proces dela	Delo z družino ob razvezi
A22	Tudi mi posredujemo mnenje o tem kakšni stiki se nam zdi, da bi bili primerni	Pisanje poročila in mnenja	Vloga centra	Delo z družino ob razvezi
A23	In preživnina more biti določena	Urejanje preživnine	Proces dela	Delo z družino ob razvezi

A24	O vseh teh stvareh tudi če se doseže sporazum odloča na koncu sodišče	Odloči sodišče	Vloga centra	Delo z družino ob razvezi
A25	večkrat tedensko srečujem s tem	Večkrat tedensko	Delo z družino ob razvezi	Področje dela
A26	Velikokrat je tako da se eden od staršev obrne na nas	Eden ali oba starša prideta na center, na prvo socialno pomoč	Prvi stik	Delo z družino ob razvezi
A27	pride tudi sem na center in gre najprej na prvo socialno pomoč	Eden ali oba starša prideta na center, na prvo socialno pomoč	Prvi stik	Delo z družino ob razvezi
A28	usmerijo k nam, če vidijo da dogovor ne bo mogoč, da se starš ne želi dogovarjati	Iz PSP usmerijo na družinsko posredovanje	Vloga centra	Delo z družino ob razvezi
A29	povedo kakšne so njegove pravne možnosti	Informira starše, seznanjeni s postopkom	Vloga centra	Delo z družino ob razvezi
A30	povedo da bi se radi dogovorili, da se sicer glede kakšne točke ne najdejo	Želja po dogovoru	Proces dela	Delo z družino ob razvezi
A31	usmerijo na družinsko posredovanje	Iz PSP usmerijo na družinsko posredovanje	Vloga centra	Delo z družino ob razvezi
A32	starše pozovemo na razgovor v najkrajšem možnem času	Socialni delavec pozove oba starša	Prvi stik	Delo z družino ob razvezi
A33	če se drugi starš ne udeleži nimamo kaj narediti	Če se eden ne udeleži, ne morajo nič	Prvi stik	Delo z družino ob razvezi
A34	Drugače pa je če mi dobimo od sodišča in na podlagi tega povabimo starše	Če je s strani sodišča	Prvi stik	Delo z družino ob razvezi
A35	Takrat se morata udeležiti pogovora in če se ne, mi to tudi posredujemo sodišču	Če se ne udeležita se o tem obvesti sodišče	Prvi stik	Delo z družino ob razvezi
A36	veliko sami obračajo na nas	Starši pokličejo, pošljejo mail	Prvi stik	Delo z družino ob razvezi
A37	se obračajo na nas tudi potem ko je že odločeno na sodišču, če prihaja do težav pri izvrševanju stikov, če je kar koli narobe, se zopet obračajo na center	Ponovno pridejo zaradi težav pri stikih	Proces dela	Delo z družino ob razvezi
A38	Ja namen je, da se oba starša vabi	Socialni delavec pozove oba starša	Prvi stik	Delo z družino ob razvezi
A39	ker namen je da se med njima doseže sporazum	Želja po dogovoru	Proces dela	Delo z družino ob razvezi
A40	Predhodno družinsko posredovanje skoraj da ni možno ločeno izvesti	Obvezna prisotnost obeh staršev	Predhodno družinsko posredovanje	Delo z družino ob razvezi

A41	Včasih ko pride do težav, bi radi da mi posredujemo tudi informacije med njima in jih opozarjamo. Ampak to si potem ti nek posrednik	Želijo, da je socialni delavec posrednik	Hudi spori med partnerjema	Delo z družino ob razvezi
A42	da je v korist otroka je najbolje, da se starša skupaj dogovarjata	V korist otroka	Sporazumna razveza	Delo z družino ob razvezi
A43	Otroka se pa vključuje, recimo mi dobimo sodni postopke.. mi dobimo s strani sodišča in nam napišejo o čem se gre in nas prosijo, da naredimo mi razgovor s starši in jim posredujemo svoje mnenje, hkrati nas prosijo da naredimo razgovor tudi z mladoletnim otrokom	Ločen pogovor s starši in z otrokom	Vloga centra	Delo z družino ob razvezi
A44	če je sposoben razumeti pomen postopka	Ko razume proces razveze	Vključitev otroka v proces dela	Vključevanje otrok
A45	do 14 leta načeloma če je sposoben	Ko se zaveda posledic svojih dejanj	Vključitev otroka v proces dela	Vključevanje otrok
A46	če je potrebno	Le ko je nujno potrebno	Vključitev otroka v proces dela	Vključevanje otrok
A47	če želi otrok	Če otrok želi	Vključitev otroka v proces dela	Vključevanje otrok
A48	Tudi mi sami presodimo kdaj in kako	Odkvisno od posameznega primera	Vključitev otroka v proces dela	Vključevanje otrok
A49	Ko je otrok star štiri let, ga ne vabimo sem na center	Majhni otroci	Otroka se ne vključi	Vključevanje otrok
A50	lahko bi naša psihologinja opravila razgovor	Pri mlajših otrocih	Pogovor otroka s psihologinjo	Vključevanje otrok
A51	če želimo res videti odnos med starši in otroki, opravimo tudi obisk na domu, ko je otrok doma	Preveri odnose med starši in otrokom	Obisk na domu	Vključevanje otrok
A52	S tem vidiš malo to dinamiko in povezavo med njimi	Preveri dinamiko družine	Obisk na domu	Vključevanje otrok
A53	otrok pove kaj takega ali opaziš, da kaj izraža, recimo komu je bolj naklonjen iz tega potem razbereš kaj želi	Preveri funkcioniranje družine	Obisk na domu	Vključevanje otrok
A54	Dostikrat se pa otroci kar sami zjasnijo	Povedo kaj želijo	Pripravljenost otroka k sodelovanju	Vključevanje otrok
A55	Velikokrat pa rečejo, da ne želijo	Veliko otrok ne želi govoriti	Pripravljenost otroka k sodelovanju	Vključevanje otrok
A56	Ko je pa otrok enkrat 15+, nas pa sodišče po zakonu obvesti, da ima otrok pravico	15+, procesno sposoben	Vključitev otroka v proces dela	Vključevanje otrok

	sodelovati v razgovoru in mi otroka moramo z njegovo pravico seznaniti			
A57	če on ne želi sodelovati mi ne moramo nič	Brez pritiskov na otroka	Pripravljenost otroka k sodelovanju	Vključevanje otrok
A58	otrok poda tudi izjavo na zapisnik in v izjavi lahko točno definira kaj in kako želi	Znajo dobro povedati svoje mnenje	Pogovor z otrokom	Vključevanje otrok
A59	opravljamo razgovore, saj pravim, če so otroci tam mal starejši od štirih let	Starejši od 4 let	Vključitev otroka v proces dela	Vključevanje otrok
A60	naša psihologinja opravi razgovor z otrokom in nam potem ona posreduje ta del mnenja	Psihologinja posreduje mnenje soc. delavcu	Pogovor otroka s psihologinjo	Vključevanje otrok
A61	če gre za prehude spore, da morda pri nas en razgovor z otrokom ne bi bil dovolj, gre k naši psihologinji	Hudi spori med staršema	Pogovor otroka s psihologinjo	Vključevanje otrok
A62	projekt zagovornik glas otroka, preko varuha človekovih pravic	Projekt Zagovornik glas otroka	Postavitev zagovornika	Glas otroka
A63	Načeloma se staršem predstavi ta možnost, če gre za hude spore in je otrok zaradi tega v stiski	Ob hudih sporih med staršema	Postavitev zagovornika	Glas otroka
A64	Velikokrat se tudi starši s tem strinjajo in podpišejo soglasje	Starši dovolijo	Postavitev zagovornika	Glas otroka
A65	Varuh določi zagovornika in se opravi nek uvodni sestanek s starši, oni potem vse naprej to vodijo	Varuh določi zagovornika in vodi postopek	Postavitev zagovornika	Glas otroka
A66	zagovornik in otrok spoznata in se čisto na neformalni mestih srečujeta, kjer je tudi otroku prijetno	Neformalna mesta srečanja	Postavitev zagovornika	Glas otroka
A67	Na koncu tudi otrok poda neko izjavo, kaj in kako želi glede tega	Na koncu poda otrok izjavo	Postavitev zagovornika	Glas otroka
A68	Zagovornik pa posreduje neko mnenje	Zagovornik posreduje mnenje centru	Postavitev zagovornika	Glas otroka
A69	Zagovorniki drugače mnenje tudi nam pošljejo, ker moramo mi poslati to na sodišče	Zagovornik posreduje mnenje centru	Postavitev zagovornika	Glas otroka
A70	Otrok včasih izrazi mnenje, ampak ne želi, da to kar je povedal izvedo starši	Če otrok ne želi, da se pove staršem, se jim ne sme	Otrokov glas	Glas otroka
A71	sodišče staršem tega ne pove	Če otrok ne želi, da se pove	Otrokov glas	Glas otroka

		staršem, se jim ne sme		
A72	upošteva to zadevo	Če otrok ne želi, da se pove staršem, se jim ne sme	Otrokov glas	Glas otroka
A73	zagovorništvo zelo dobro, ker lahko dobijo veliko več informacij kot mi	Dobi veliko več informacij	Postavitev zagovornika	Glas otroka
A74	tukaj imamo običajno eno do dva srečanja	En do dva pogovora	Vključitev otroka v proces dela	Vključevanje otrok
A75	Načeloma ti po javnih pooblastilih točno piše kolikor moraš, vendar je praksa drugačna	Praksa drugačna kot piše v javnih pooblastilih	Število srečanj	Delo z družino ob razvezi
A76	Če je med njima sporazum se opravi enkrat razgovor	En pogovor	Sporazumna razveza	Delo z družino ob razvezi
A77	če želita se jih vključi se v kakšno terapijo	Informira starše kam se obrniti po pomoč	Vloga centra	Delo z družino ob razvezi
A78	povedo da so se na primeren način pogovorili z otrokom, da ni potrebe, da se vabi še otroka	Starša seznanita otroka	Otroka se ne vključi	Vključevanje otrok
A79	Če bi se pa pokazalo, da ne gre za korist otroka pa lahko mi tudi skrbnike postavimo za otroka za te zadeve	Če starša ne delata v otrokovo korist	Postavitev zagovornika	Glas otroka
A80	Če pa vse štima, lahko že iz prvega razgovora sestaviš zapisnik in se podpre sporazum staršev	Če je vse v redu eno	Število srečanj	Delo z družino ob razvezi
A81	Velikokrat pa je tako, da pridejo starši na povsem drugih bregovih	Veliko primerov	Hudi spori med partnerjema	Delo z družino ob razvezi
A82	Takrat je prvi razgovor običajno povsem informativen	Prvi pogovor informativen	Proces dela	Delo z družino ob razvezi
A83	Lahko se da tudi neko poskusno obdobje, recimo enega meseca, da poskusita funkcionirati na nek način	Poskusno obdobje nekega funkcioniranja	Proces dela	Delo z družino ob razvezi
A84	Vendar če se vidi s časom, da sploh ne gre v pravo smer, se začnemo posluževati še drugih stvari. se naredi zapisnik eno mnenje, drugo mnenje	Če ne funkcionira, poskusijo drugače	Proces dela	Delo z družino ob razvezi
A85	Če ne dobiš tega občutka, se opravi razgovor še z otrokom	Dvomi socialne delavke	Vključitev otroka v proces dela	Vključevanje otrok
A86	lahko zaprosim vrtec, šolo za mnenje	Mnenje vrtca, šole	Dodatne informacije	Vključevanje otrok
A87	s soglasjem staršev	Potrebno za obisk vrtca, šole	Dovoljenje staršev	Vključevanje otrok

A88	Če pa še vedno ne vemo kaj napisat sodišču, se lahko predlaga sodišču, da postavi sodnega izvedenca v postopku	Postavitev sodnega izvedenca	Vključitev otroka v proces dela	Vključevanje otrok
A89	Sodišče se potem odloči sam tako kot se odloči	Odloči sodišče	Vloga centra	Delo z družino ob razvezi
A90	Te postopki se lahko tudi zelo zavlečejo	Postopki razveze lahko trajajo dolgo	Vloga centra	Delo z družino ob razvezi
A91	Lahko se starša tudi vključi v neko družinsko svetovanje	Informira starše kam se obrniti po pomoč	Vloga centra	Delo z družino ob razvezi
A92	povsem različne prakse koliko razgovorov se naredi	Odvisno od prakse	Število srečanj	Delo z družino ob razvezi
A93	Včasih je enkrat	En razgovor	Število srečanj	Delo z družino ob razvezi
A94	načeloma pa dvakrat	Dva razgovora	Število srečanj	Delo z družino ob razvezi
A95	Mnenje se potem posreduje sodišču	Sodišču posredovati poročilo in mnenje	Vloga centra	Delo z družino ob razvezi
A96	Načeloma enkrat naredimo razgovor z otrokom	Najpogosteje en pogovor	Vključitev otroka v proces dela	Vključevanje otrok
A97	lahko tudi dvakrat če želi	Lahko dva pogovora, če otrok želi	Vključitev otroka v proces dela	Vključevanje otrok
A98	V nedogled na žalost ne moremo, nimamo možnosti te	Ni možnosti za več pogovorov	Vključitev otroka v proces dela	Vključevanje otrok
A99	Če se pa pokaže ta potreba se poslužujemo drugih možnost, kjer bi se lahko razgovor opravljalo	Po potrebi se vključi še druge možnosti za razgovor	Vključitev otroka v proces dela	Vključevanje otrok
A100	Včasih se otrok zaupa tudi svetovalni delavki na šoli in nobenemu drugemu. Vendar če želimo, da nam ona to posreduje se morajo starši strinjati s tem	Potrebno za obisk vrtca, šole	Dovoljenje staršev	Vključevanje otrok
A101	odvisno od posameznega primera, pri nekaterih vrtcih, šolah nič ne opazijo in ne dobimo nobene dodatne informacije	Včasih ne dobijo nič konkretnega	Dodatne informacije	Vključevanje otrok
A102	Vedno več se pa res poslužujem tega, da sodelujem z vrta, šolami, ker so oni več v stiku z otrokom in starši	Mnenje vrtca, šole	Dodatne informacije	Vključevanje otrok
A103	Ker otrok tudi velikokrat ne more oziroma ne želi meni izraziti svojo stisko	Otrok se včasih lažje zaupa drugemu	Dodatne informacije	Vključevanje otrok

A104	Zato gremo tudi na dom, da je lažje otroku, vendar še vseeno včasih ne dobiš teh informacij, ki bi jih rabil	Lažje za otroka	Obisk na domu	Vključevanje otrok
A105	Dostikrat rečejo tudi, da ne želijo sodelovati	Veliko otrok ne želi govoriti	Pripravljenost otroka sodelovanju k	Vključevanje otrok
A106	Bolj pa so pripravljeni tisti, ki imajo to potrebo, da govorijo o tem	So zelo zgovorni	Pripravljenost otroka sodelovanju k	Vključevanje otrok
A107	povsem odvisno od starosti otroka	Odvisno od starosti	Delo z otrokom	Vključevanje otrok
A108	Pri mlajših otrocih vključimo tudi našo psihologinjo	Pri mlajših otrocih	Pogovor otroka s psihologinjo	Vključevanje otrok
A109	Ker mi imamo določena znanja, določenih pa nimamo	Druge psihološka znanja	Pogovor otroka s psihologinjo	Vključevanje otrok
A110	njena pisarna je tako bolj prijazna, da ni toliko uradna, bolj prijetna na pogled	Bolj prijetno okolje za otroka	Pogovor otroka s psihologinjo	Vključevanje otrok
A111	ima igre, barvice	Uporaba iger, risanja	Pogovor otroka s psihologinjo	Vključevanje otrok
A112	Ona se tudi poslužuje različnih metod	Druge psihološka znanja	Pogovor otroka s psihologinjo	Vključevanje otrok
A113	Ko pa so otroci starejši pa imajo radi tudi to direktnost	Starejši otroci, bolj konkreten pogovor	Pogovor z otrokom	Vključevanje otrok
A114	Ne da se jih direktno vpraša pri katerem staršu želijo biti	Otroku se ni potrebno opredeliti	Pogovor z otrokom	Vključevanje otrok
A115	vendar da lahko povedo kaj in kako glede tega vidijo in želijo, kako se počutijo pri enem in kako pri drugem staršu	Kako mu je s enim in drugim staršem	Pogovor z otrokom	Vključevanje otrok
A116	Pogovor se začne s tem, da se jih najprej seznani s tem zakaj smo jih povabili	Seznani otroka z ločitvijo	Pogovor z otrokom	Vključevanje otrok
A117	potem se začnemo pogovarjati o šoli, hobijih	Kaj je otroku všeč, kaj rad dela	Pogovor z otrokom	Vključevanje otrok
A118	potem pa kako je pri katerem staršu	Kako mu je s enim in drugim staršem	Pogovor z otrokom	Vključevanje otrok
A119	Včasih pa otrok tudi direktno pride in reče to hočem in to je to	Znajo dobro povedati svoje mnenje	Pogovor z otrokom	Vključevanje otrok
A120	Ne, nikoli	Brez prisotnosti staršev	Pogovor z otrokom	Vključevanje otrok
A121	Razen pri mlajših, če bi otrok želel	Izjemoma starši prisotni pri mlajših	Pogovor z otrokom	Vključevanje otrok

A122	Ja če je otrok starejši od 15 let nimajo kaj	15+ ne rabimo	Dovoljenje staršev	Vključevanje otrok
A123	Pri mlajših pa tako, če rečejo, da sta sporazumno	Dogovor med staršema	Otroka se ne vključi	Vključevanje otrok
A124	ne bi v to vmešavala otroka, da ne bi bilo primerno, da je otrok že njima sam izrazil, da sta že govorila z njim o tem, potem se ga ne	Starša seznanita otroka	Otroka se ne vključi	Vključevanje otrok
A125	Če vidimo, da ne gre za korist otroka lahko mi kot center vseeno opravimo razgovor z otrokom	Če vidimo, da ni v korist otroka, lahko brez dovoljenja	Dovoljenje staršev	Vključevanje otrok
A126	Če vidimo, da en ali oba starša ne ravnata v korist otroka, lahko postavimo otroku tudi skrbnika za posebni primer	Če starša ne delata v otrokovo korist	Postavitev zagovornika	Glas otroka
A127	načeloma se lahko starša tudi ne strinjata s tem, da se vključi otroka	Včasih starši ne dovolijo	Dovoljenje staršev	Vključevanje otrok
A128	Vendar če jaz presodim, da to ni v korist otroka, lahko speljemo te postopke za skrbništvo in vseeno opravimo razgovor	Če starša ne delata v otrokovo korist	Postavitev zagovornika	Glas otroka
A129	Isto če se starša ne strinjata, da mi postavimo zagovornika, da ne podpišeta soglasja in mi menimo, da je pri otroku kar huda stiska, da bi bilo to potrebno. Se lahko postavi skrbnika za ta primer, lahko je tudi skrbnik center in se tako opravi razgovor z otrokom.	Če ni v korist otroka, se lahko dodeli tudi brez dovoljenja staršev	Postavitev zagovornika	Glas otroka
A130	Drugače pa se starše upošteva če je sporazum, ker sigurno poznajo oni najboljše otroka	Se upošteva starše	Dovoljenje staršev	Vključevanje otrok
A131	Kar dosti se upošteva otrokovo mnenje	Se upošteva	Otrokovo mnenje, želje	Glas otroka
A132	sploh ko je starejši, ker itak bo otrok delal tako kot bo sam hotel	Starejše otroke se zelo upošteva	Otrokovo mnenje, želje	Glas otroka
A133	Je pa res, da če starša ne sodelujeta ima otrok širši maneverski prostor za manipulacijo	Otroci tudi manipulirajo s starši	Otrokov glas	Glas otroka
A134	To pa ni njemu v korist, če nima določenih okvirov in s tem nima varnosti. Je nek posrednik, ki gre od enega starša k drugemu, hkrati pa nima neke meje vmes	To ni njim v korist	Otrokov glas	Glas otroka

A135	Tega je zelo veliko	Veliko manipulacije	Otrokov glas	Glas otroka
A136	če otrok izrazi željo, potrebo, se otroka podpre, seveda, če se vidi, da je to v njegovo korist	Se upošteva	Otrokovo mnenje, želje	Glas otroka
A137	Sedaj če je en starš ogrožajoč in otrok želi k temu staršu je tukaj zopet druga dilema	Če otrokova želja ni v korist otroka	Otrokovo mnenje, želje	Glas otroka
A138	Drugače pa se res kar upošteva otrokovo mnenje	Se upošteva	Otrokovo mnenje, želje	Glas otroka
A139	Tisti, ki so sporazumni kar veliko upoštevajo otrokovo mnenje	Če so starši sporazumni	Otrokovo mnenje, želje	Glas otroka
A140	Ja se pozna, če je otrok vključen	Dobre izkušnje	Pozitivni vplivi	Vpliv prisotnosti otroka
A141	Dobiš ti še eno videnje, še en pogled	Širša slika situacije	Pozitivni vplivi	Vpliv prisotnosti otroka
A142	podkrepite mnenja, ki ga posreduješ tudi na sodišče	Lahko podkrepiš mnenje	Pozitivni vplivi	Vpliv prisotnosti otroka
A143	Včasih tudi otroci želijo, da mi seznanimo starše s tem	Če bi otrok nekaj rad povedal staršem, a sam ne more mu pri tem pomagati socialni delavec	Otrokov glas	Glas otroka
A144	V vsakem primeru se pogovorimo z otrokom, s čim želi da seznanimo starše in s čim da ne	Če otrok ne želi, da se pove staršem, se jim ne sme	Otrokov glas	Glas otroka
A145	Ker on ima tukaj zaupen, varen prostor, kjer lahko pove določene stvari	Če otrok ne želi, da se pove staršem, se jim ne sme	Otrokov glas	Glas otroka
A146	Če pove določene stvari, kjer je potrebno ukrepati, če je ogrožen, moramo mi ukrepati, ne glede na to kaj on želi	Če je otrok ogrožen je potrebno ukrepati, tudi če on ne želi	Otrokov glas	Glas otroka
A147	Če pa gre za takšne stvari in bi rad, da se jih pove staršem, to reče, da on ne more tega povedati, vendar želi, da izvesta. In jaz potem starše pokličem in jim to povem	Če bi otrok nekaj rad povedal staršem, a sam ne more mu pri tem pomagati socialni delavec	Otrokov glas	Glas otroka
A148	Dostikrat se zgodi da starša potem upoštevata te želje	Starši ga upoštevajo	Otrokovo mnenje, želje	Glas otroka

A149	Najtežje je ko otrok sploh ne želi sodelovati, bi pa njegovo mnenje ogromno štel	Če otrok ne želi sodelovati, a bi njegovo mnenje veliko pomenilo	Najtežje pri delu z otrokom	Osební pogled socialnih delavcev
A150	zelo težko ne kakšne način se približati otroku	Vzpostaviti prvi stik	Najtežje pri delu z otrokom	Osební pogled socialnih delavcev
A151	Včasih so otroci zelo zaprti, sicer želijo, pridejo, ampak so potem zelo zaprti	Če je otrok zaprt vase	Najtežje pri delu z otrokom	Osební pogled socialnih delavcev
A152	Jaz imam težave pri mlajših otrocih	Razgovor z zelo majhnimi otroci	Najtežje pri delu z otrokom	Osební pogled socialnih delavcev
A153	Velikokrat se tudi zelo zaprejo	Če je otrok zaprt vase	Najtežje pri delu z otrokom	Osební pogled socialnih delavcev
A154	zato je tudi dobro, da se dela v parih	Lažje delo	Delo z otrokom	Vključevanje otrok
A155	da se naredi obisk na domu, tudi v paru	Dobro če delaš v paru	Obisk na domu	Vključevanje otrok
A156	Na žalost pa je to zelo redko, da delamo v parih	Žal redko	Delo z otrokom	Vključevanje otrok
A157	Čeprav bi mogli, bilo bi fantastično, ker si drugače v vsem sam	Lažje delo	Delo z otrokom	Vključevanje otrok
A158	Ampak je premalo kadra za to, da bi lahko več delali v paru	Premalo kadra	Delo z otrokom	Vključevanje otrok
A159	da bolj sodelujemo le pri kakšnih takšnih res težkih primerih	Težji primeri	Delo z otrokom	Vključevanje otrok
A160	Včasih je tudi premalo časa, da bi lahko napisali dober zapisnik, zato tudi to posredujemo sodišču, ker smo tudi z njihove strani časovno omejeni	Premalo časa s strani sodišča	Najtežje pri delu z družino ob razvezi	Osební pogled socialnih delavcev
A161	Potem oni odločijo, če naredimo še več razgovorov ali pa sodišče sam odloči	Sodišče odloči, če se nadaljuje delo	Najtežje pri delu z družino ob razvezi	Osební pogled socialnih delavcev
A162	Pomembno je da tudi sam poveš, da ne veš več kako naprej, se posvetuješ z drugimi, vključiš še druge v ta primer	Pomembno je da se zaveš, če ne veš kako naprej in prosim za pomoč	Vloga centra	Delo z družino ob razvezi
A163	Ne na žalost se nam med študijem ne predstavi na tak način delo, kot je resnično v praksi	Drugačno delo kot so učili na faksu	Študij socialnega dela	Potreba po dodatnem znanju
A164	Za to rabiš potem izkušnje	Potrebne za dobro delo	Izkušnje	Potreba po dodatnem znanju

A165	veliko samoizobraževanja	Pomembno	Samoizobraževanje	Potreba po dodatnem znanju
A166	Terapevtskega dela ni pri nas, ker ni časa	Ni časa za terapevtsko delo	Glavne težave	Potreba po dodatnem znanju
A167	ni znanja nimam za to, da bi jaz opravljala, terapevtsko delo z družino	Ni znanja za terapevtsko delo	Glavne težave	Potreba po dodatnem znanju
A168	Mi dobimo tekom študija neko veliko širino, vendar ko prideš na center si šokiran, ker je tukaj povsem drugo delo, kot se učimo	Drugačno delo kot so učili na faksu	Študij socialnega dela	Potreba po dodatnem znanju
A169	Tukaj je pri velikih primerih pomemben sam upravni postopek, za katerega sploh ne bi rabil biti socialni delavec	Pomemben le upravni postopek	Glavne težave	Potreba po dodatnem znanju
A170	Veliko več je pravnih postopkov, zakonodaje, ki se je moramo držati	Pomemben le upravni postopek	Glavne težave	Potreba po dodatnem znanju
A171	Je osnova delo z ljudmi, katere spretnosti pridobiš na faksu	Pridobiš spretnosti dela z ljudmi	Študij socialnega dela	Potreba po dodatnem znanju
A172	Mi smo ustanova, ki dela po pooblastilih, po zakonu	So nadzorni organ	Glavne težave	Potreba po dodatnem znanju
A173	delaš pa tudi za zaščito in korist otrok	Delaš za zaščito in korist otrok	Delo z otroki	Potreba po dodatnem znanju
A174	Mi smo tukaj z nekim namenom, da dosežemo dogovor glede treh vprašanj, ne pa da se bomo tukaj smogovarjali o partnerskih sporih in težavah, ker to sploh ni del tega procesa	Ni časa za terapevtsko delo	Glavne težave	Potreba po dodatnem znanju
A175	Na faksu sicer dobiš neke osnove	Dobiš osnove	Študij socialnega dela	Potreba po dodatnem znanju
A176	največ je potem med samim delom	Tekom dela	Izkušnje	Potreba po dodatnem znanju
A177	dodatna izobraževanja, za katere pa je na žalost premalo časa	Ni časa	Dodatna izobraževanja	Potreba po dodatnem znanju
A178	denarja, da bi jih plačali	Ni sredstev	Dodatna izobraževanja	Potreba po dodatnem znanju
A179	Teh izobraževanj je sicer veliko	Veliko ponudbe	Dodatna izobraževanja	Potreba po dodatnem znanju

A180	vendar žal plačljivih se ne moramo udeleževati, ker je predrago	Moraš sam financirati – drago	Dodatna izobraževanja	Potreba po dodatnem znanju
A181	Tako da je največja težava res pomanjkanje izobraževanja	Pomanjkanje izobraževanja	Glavne težave	Potreba po dodatnem znanju
A182	pomanjkanje kadra, da bi se bolj konkretno lahko delalo z družinami	Pomanjkanje kadra	Glavne težave	Potreba po dodatnem znanju
A183	Manjka nam tudi kakšen več psiholog, da bi nas razbremenili in bi lahko tudi oni delali z nami	Potreba po sodelovanju s psihologi	Glavne težave	Potreba po dodatnem znanju
A184	In manjka nam supervizije, kjer bi lahko bolj razpravljali o teh stvareh	Pomanjkanje supervizij	Glavne težave	Potreba po dodatnem znanju
A185	To mislim, da je eno težjih področjih dela	Zelo zahtevno delo	Glavne težave	Potreba po dodatnem znanju
A186	Zato tudi mislim, da bi bilo fino, da bi se res lahko delal več socialnega dela in en samo po teh določenih postopkih in zakonih	Več socialnega dela, manj formalnega dela	Glavne težave	Potreba po dodatnem znanju

9.3.2. Intervju B

Št. izjave	IZJAVA	POJEM	KATEGORIJA	TEMA
B1	Ja študiral sem socialno delo, diplomiral pred 8 leti	Socialno delo	Študij	Študijska in karierna po
B2	delal na skupnostnih programih za mlade Center za socialno delo Ljubljana Moste Polje, v programu Korak	Skupnostni program za mlade Korak	Dosedanje zaposlitve	Študijska in karierna po
B3	Nato pa na oddelku varstvo družine in zaščite ogroženih otrok na Centru za socialno delo	Varstvo družine	Sedanja zaposlitev	Študijska in karierna po
B4	Tukaj sem sedaj dve leti	2 leti	Delo z družino	Študijska in karierna po
B5	Ja najpogosteje so ločitve, spravi razveze, ko moraš narediti svetovalni razgovor ob razvezah	Svetovalni razgovor	Najpogosteje	Področje dela
B6	Potem imamo predhodno družinsko posredovanje, to je naše javno pooblastilo znotraj katerega lahko stranke dosegaajo sporazume, glede varstva, vzgoje otrok, glede preživnine, glede stikov z otrokom	Predhodno družinsko posredovanje	Veliko dela	Področje dela

B7	Potem veliko imamo prijav nasilja	Nasilje v družini	Veliko dela	Področje dela
B8	potem ugotavljanja ogroženosti otrok	Zaščita in varstvo otrok	Veliko dela	Področje dela
B9	prvo socialno pomoč, ko pridejo po pomoč in jih potem usmerjaš naprej in vključuješ v obravnavo na centru	Prva socialna pomoč	Veliko dela	Področje dela
B10	Glede teh razvez, vse kar je povezano s tem, varstvo, vzgoje otrok, bi rekel da skoraj vsak dan	Skoraj vsak dan	Delo z družino ob razvezi	Področje dela
B11	Štirikrat na teden se gotovo srečamo s tem področjem	Večkrat tedensko	Delo z družino ob razvezi	Področje dela
B12	Tudi večkrat, ampak najmanj štirikrat na teden	Najmanj štirikrat tedensko	Delo z družino ob razvezi	Področje dela
B13	Večinoma jih mi povabimo in pridejo potem na podlagi vabila	Socialni delavec pozove oba starša	Prvi stik	Delo z družino ob razvezi
B14	ko nas sodišče pozove, da z njimi opravimo svetovalni razgovor	Sodišče naroči, da opravijo svetovalni razgovor	Vloga centra	Delo z družino ob razvezi
B15	potem oni pridejo, ko jih povabimo pisno	Socialni delavec pozove oba starša	Prvi stik	Delo z družino ob razvezi
B16	Včasih pa pridejo tudi sami	Pride eden od partnerjev	Prvi stik	Delo z družino ob razvezi
B17	nenapovedano	Pride eden od partnerjev	Prvi stik	Delo z družino ob razvezi
B18	v okviru prve socialne pomoči	Eden ali oba starša prideta na center, na prvo socialno pomoč	Prvi stik	Delo z družino ob razvezi
B19	Običajno, da eden izmed partnerjev pobudo, pride na center in pove v čem je težava	Pride eden od partnerjev	Prvi stik	Delo z družino ob razvezi
B20	Mi ga informiramo, ga seznanimo s postopkom, pristojnostmi	Informira starše, seznanjeni s postopkom	Vloga centra	Delo z družino ob razvezi
B21	če da pobudo, da bi se tukaj začele urejati zadeve, povabimo tudi drugega partnerja na razgovor	Socialni delavec pozove oba starša	Prvi stik	Delo z družino ob razvezi
B22	Se zmenimo za skupni termin. In potem se skupaj uglasita	Prisotna morata biti oba	Prvi stik	Delo z družino ob razvezi
B23	Večinoma prihajajo samo starši, brez otrok	Samo starši, brez otrok	Prvi stik	Delo z družino ob razvezi
B24	Otroke posebej vabimo	Pisno vabilo otroku	Delo z otrokom	Vključevanje otrok
B25	če so starejši od deset let	Po 10 letu	Vključitev otroka v proces dela	Vključevanje otrok

B26	če razumejo zadeve zakaj gre. Če so sposobni razumeti postopke in potem z njimi govorimo, se pogovarjamo, tako	Ko razume proces razveze	Vključitev otroka v proces dela	Vključevanje otrok
B27	Drugače otrok ne pride s starši na razgovore	Samo starši, brez otrok	Prvi stik	Delo z družino ob razvezi
B28	Večinoma poskušamo, da otroka ne bi s tem obremenjevali	Pogovor mu predstavlja breme	Otroka se ne vključi	Vključevanje otrok
B29	Najbolje je če se starša med seboj dogovorita in potem otroku to tudi predstavita	Starša seznanita otroka	Otroka se ne vključi	Vključevanje otrok
B30	Ja najbolj pogosto je takrat, ko je otrok starejši od deset let	Po 10 letu	Vključitev otroka v proces dela	Vključevanje otrok
B31	samo v 20%	V 20% primerov	Vključitev otroka v proces dela	Vključevanje otrok
B32	Večinoma so to majhni otroci še, ko gredo ljudje narazen	Ob razvezi so običajno otroci še majhni	Otroka se ne vključi	Vključevanje otrok
B33	Opažam, da tam nekje do šestega, sedmega leta otroka, gredo narazen	Ob razvezi so običajno otroci še majhni	Otroka se ne vključi	Vključevanje otrok
B34	Če je otrok premlad, da je mlajši od deset let	Mlajši od 10 let	Otroka se ne vključi	Vključevanje otrok
B35	ni tako zrel, da bi znal besede formulirati, ne ve zakaj gre	Ni dovolj zrel, ne razume	Otroka se ne vključi	Vključevanje otrok
B36	primerna starost, lahko je to tudi pri osmih letih Nekateri so pri osmih že zreli	Odvisno od starosti	Vključitev otroka v proces dela	Vključevanje otrok
B37	Potem jih pisno povabiš	Pisno vabilo otroku	Delo z otrokom	Vključevanje otrok
B38	nek ne direkten način vprašaj in ugotoviš kaj si on želi	Kaj želi	Pogovor z otrokom	Vključevanje otrok
B39	Ugotoviš kje se bolje počuti	Kako mu je s enim in drugim staršem	Pogovor z otrokom	Vključevanje otrok
B40	pri katerem staršu si želi biti	Pri katerem staršu želi biti	Pogovor z otrokom	Vključevanje otrok
B41	kako si želi, da bi izgledali stiki z drugim staršem	Kako želi, da potekajo stiki	Pogovor z otrokom	Vključevanje otrok
B42	kaj rad počne s starši, kaj ga veseli	Kaj delajo s starši	Pogovor z otrokom	Vključevanje otrok
B43	kaj bi spremenil	Kaj bi radi spremenili	Pogovor z otrokom	Vključevanje otrok
B44	kako si želi, da bi ostalo	Kaj želi, da bi ostalo enako	Pogovor z otrokom	Vključevanje otrok
B45	večina otrok si itak želi, da bi ostali skupaj	Želijo, da bi ostali skupaj	Otrokovo mnenje, želje	Glas otroka
B46	dolžen tudi otroka seznaniti na njemu primeren način, da poteka na sodišču ločitev zveze in da bosta oči in mami še naprej njegova starša	Seznaniti otroka z ločitvijo	Delo z otrokom	Vključevanje otrok

	ampak, da ne bosta živela skupaj a ne			
B47	In če kaže na to, da ne bo skupno starševstvo, ga seznaniš s tem, da bo pri enem staršu več časa, pri drugem pa manj	Seznaniš otroka z ločitvijo	Delo z otrokom	Vključevanje otrok
B48	najprej začnem z igro	Igrače in pripomočki	Delo z otrokom	Vključevanje otrok
B49	ko pride notri otrok imam na mizi že kakšne igre, štiri v vrsto ali pa kaj za risati ali spomin	Igrače in pripomočki	Delo z otrokom	Vključevanje otrok
B50	otrok prvo ko to vidi, vidi da je to tudi prostor kjer je lahko sproščen	Sproščeno ozračje	Delo z otrokom	Vključevanje otrok
B51	in takrat sicer še ne začnem z igro, ampak začnem s pogovorom	Najprej pogovor, nato igra	Delo z otrokom	Vključevanje otrok
B52	prvo malo sprašujem o športu, o njegovih hobijih, o računalniških igricah, če jih igra,.. toliko, da se mu približam	Kaj je otroku všeč, kaj rad dela	Pogovor z otrokom	Vključevanje otrok
B53	Potem pa ga povsem tako, da ne opazi, začnem spraševati malo o družini	Brez direktnih vprašanj	Pogovor z otrokom	Vključevanje otrok
B54	Na koncu običajno za sprostitev odigra štiri v vrsto in če me zmaga dobi bonbon	Na koncu igra za sprostitev	Delo z otrokom	Vključevanje otrok
B55	Povabiš ga v bistvu posebej, njemu pošlješ vabilo	Pisno vabilo otroku	Delo z otrokom	Vključevanje otrok
B56	ampak moraš vabilo poslati tudi v vednost obema staršema	Obvestilo staršem o povabilu otroka	Vloga centra	Delo z družino ob razvezi
B57	Ane ker lahko, da en starš ne soglaša s tem. In če starš ne soglaša, potem ne moraš govoriti z otrokom	Potrebno za pogovor z otrokom	Dovoljenje staršev	Vključevanje otrok
B58	V vabilu pa otroka seznaniš, da je lahko pri pogovoru prisotna zaupna oseba, ki jo otrok sam izbere	Lahko je prisoten zastopnik	Pogovor z otrokom	Vključevanje otrok
B59	To je po konvenciji o otrokovih pravicah možno	Zakonsko določeno	Pogovor z otrokom	Vključevanje otrok
B60	To je lahko babica, soseda, svetovalna delavka	Lahko je prisoten zastopnik	Pogovor z otrokom	Vključevanje otrok
B61	ne pa nekdo iz ožjega družinskega kroga, ne mama, oče	Brez prisotnosti staršev	Pogovor z otrokom	Vključevanje otrok
B62	Ja ja so	Starši dovolijo	Dovoljenje staršev	Vključevanje otrok

B63	Starši načeloma, v 80%, čisto razumejo za kaj grej	V 80 % primerov	Dovoljenje staršev	Vključevanje otrok
B64	otroka tudi pripravijo na to, ga pripeljejo	Starši jih dobro pripravijo	Pogovor z otrokom	Vključevanje otrok
B65	So pa nekateri starši, ki so zelo zaščitniški in to, da rečejo, da ne bi mogoče raje otroka v to mešali	Včasih starši ne dovolijo	Dovoljenje staršev	Vključevanje otrok
B66	In nam tudi oni povedo kakšno je otrokovo mnenje	Starši povedo otrokovo mnenje	Otroka se ne vključi	Vključevanje otrok
B67	In če gre za sporazum med njima, za sporazumno razvezo, potem niti ne silimo otroka, da pride	Dogovor med staršema	Otroka se ne vključi	Vključevanje otrok
B68	Če ima otrok nek zadržek, recimo strah	Pogovor mu predstavlja stisko	Otroka se ne vključi	Vključevanje otrok
B69	potem pač upoštevamo starše, ker je brez smisla, da otroka travmiramo in ga temu izpostavljam, če je nekako izrazil svoje mnenje preko staršev	Starši povedo otrokovo mnenje	Otroka se ne vključi	Vključevanje otrok
B70	Ja glej, odvisno je od načina pogovora z njim	Odvisno od načina pogovora	Pripravljenost otroka k sodelovanju	Vključevanje otrok
B71	Ampak vsak ti bo na koncu povedal zakaj gre, kaj želi	Povedo kaj želijo	Pripravljenost otroka k sodelovanju	Vključevanje otrok
B72	po mojem jih že doma malo pripravijo	Starši jih dobro pripravijo	Pogovor z otrokom	Vključevanje otrok
B73	vidijo kaj se dogaja in že vedo kaj želijo	Povedo kaj želijo	Pripravljenost otroka k sodelovanju	Vključevanje otrok
B74	Starejši ko pa je otrok, zna bolj jasno povedati	Povedo kaj želijo	Pripravljenost otroka k sodelovanju	Vključevanje otrok
B75	Pri petnajstih letih je lahko tudi sam stranka v postopku	15+, procesno sposoben	Vključitev otroka v proces dela	Vključevanje otrok
B76	Se pravi, ga lahko sodišče prav posebej povabi, da na sodišču pove svoje mnenje, pri katerem staršu hoče biti	Sodišče povabi, da pove svoje mnenje	Vključitev otroka v proces dela	Vključevanje otrok
B77	Ima pa možnost tukaj na centru, v zapisniku povedati, da ne želi nastopati na sodišču kot stranka	Če otrok ne želi nastopiti kot stranka na sodišču	Otroka se ne vključi	Vključevanje otrok
B78	in potem to mi sporočimo sodišču in ga sodišče ne vabi	Sporoči sodišču, če otrok ne želi nastopiti	Vloga centra	Delo z družino ob razvezi
B79	eni otroci povedo, da bi radi, da je tako kot je, da se starša ne ločita, ampak tako ne more biti	Želijo, da bi ostali skupaj	Otrokovo mnenje, želje	Glas otroka
B80	Sliši se njegovo mnenje	Se sliši	Otrokovo mnenje, želje	Glas otroka
B81	ni pa nujno, da mnenje prevaga	Ne upošteva se vedno	Otrokovo mnenje, želje	Glas otroka

B82	če bi otrok hotel biti z očetom in to ni v njegovo korist, potem tega sodišče ne upošteva	Odvisno od primera	Otrokovo mnenje, želje	Glas otroka
B83	Mi v mnenju napišemo kaj je otrok povedal	Socialni delavec upošteva	Otrokovo mnenje, želje	Glas otroka
B84	Ampak tudi mi damo lahko svoje mnenje, tisto ki si ga ni otrok izbral recimo	Socialni delavec poda tudi svoje mnenje o tem	Otrokovo mnenje, želje	Glas otroka
B85	Moram reči, da sliši se ga	Se sliši	Otrokovo mnenje, želje	Glas otroka
B86	vendar da ni nujno, da se ga upošteva	Ne upošteva se vedno	Otrokovo mnenje, želje	Glas otroka
B87	če gre za sporazum med staršema a ne, če ni tožbe v ozadju se že itak ve kaj hočejo. Takrat to deluje	Starši ga upoštevajo	Otrokovo mnenje, želje	Glas otroka
B88	Če pa je recimo tožba, potem pa že itak tisti, ki toži že otroka malo pripravi na to in potem itak vidiš tudi, da otrok govori to kar govori tožnik	Otroci zmanipulirani s strani enega od staršev	Otrokovo mnenje, želje	Glas otroka
B89	Če mama toži očeta, je otrok ponavadi na strani mame a ne. Se vidi, da jih starši tudi zelo manipulirajo, če hočejo	Otroci zmanipulirani s strani enega od staršev	Otrokovo mnenje, želje	Glas otroka
B90	Tako da včasih prav vidiš, da je otrok zmanipuliran	Otroci zmanipulirani s strani enega od staršev	Otrokovo mnenje, želje	Glas otroka
B91	Ampak ne moraš nič. Ti pač slišiš to in moraš zapisati tako kot je	Zapišeš tako kot pove otrok	Otrokovo mnenje, želje	Glas otroka
B92	Če pa bi bilo res preveč očitno, da je otrok preveč prisiljen v eno izbiro, da je razpet med dva starša se mu lahko postavi tudi skrbnika	Če je otrok pod vplivom enega od staršev	Postavitev zagovornika	Glas otroka
B93	To je tudi postopek na centrih za socialno delo, ko se postavi otroku skrbnika za posebni primer. Se pravi se mu postavi nekoga, ki ga v temu primeru ubistvu zastopa, zato da otrok lahko nepristransko pove, zakaj gre	Postavitev skrbnika na centru	Postavitev zagovornika	Glas otroka
B94	Sicer obstaja sedaj tudi še nekaj, varuh človekovih pravic ima nek projekt Glas zagovornika, ki gre na isti način	Projekt Zagovornik glas otroka	Postavitev zagovornika	Glas otroka
B95	Če starša soglašata	Starša morata dovoliti	Postavitev zagovornika	Glas otroka

B96	ta zagovornik govori z otrokom in otroka poglobljeno sprašuje	Poglobljen pogovor z otrokom	Postavitev zagovornika	Glas otroka
B97	se večkrat dobi z njim	Srečuje se z otrokom	Postavitev zagovornika	Glas otroka
B98	ugotovi kaj res hoče otrok, da lahko izrazi svoje mnenje	Raziskuje otrokovo mnenje, želje	Postavitev zagovornika	Glas otroka
B99	če bi prišlo do tega, da otrok ne more tukaj izraziti svoje mnenje, se mu potem lahko postavi tudi zagovornika	Če je otrok pod vplivom enega od staršev	Postavitev zagovornika	Glas otroka
B100	Vendar more tudi za to starš soglašati	Starša morata dovoliti	Postavitev zagovornika	Glas otroka
B101	Če pa starši ne soglašajo in se nam zdi vseeno pomembno, gre potem preko sodišča	Če ne, prosimo sodišče za pomoč	Postavitev zagovornika	Glas otroka
B102	Ja ponavadi so starši bolj sodelovalni, če je v proces vključen tudi otrok	Starši so bolj sodelovalni	Pozitivni vplivi	Vpliv prisotnosti otroka
B103	Takrat vedo, da bo itak otrok povedal kaj si želi in si ne upajo nekaj preveč govoriti v njegovem imenu. Vedo, da bo otrok povedal tko kot je	Uskladitev otrokove in starševske predstave	Pozitivni vplivi	Vpliv prisotnosti otroka
B104	Ja so bolj sodelovalni potem	Starši so bolj sodelovalni	Pozitivni vplivi	Vpliv prisotnosti otroka
B105	Včasih pa pride do tega, da starši prav izsiljujejo, da moramo govoriti tudi z otrokom	Starši izsiljujejo pogovor z otrokom	Negativni vplivi	Vpliv prisotnosti otroka
B106	ker so otroka tako zmanipulirali in vedo, da bo otrok povedal tako kot oni želijo, da je	Pritisk staršev na otroka	Negativni vplivi	Vpliv prisotnosti otroka
B107	Če mama nagovori otroka, da je bolje, da je pri nje, potem pritiska na nas, da naj govorimo z otrok, da bo še on potrdil, da res tako želi	Starši izsiljujejo pogovor z otrokom	Negativni vplivi	Vpliv prisotnosti otroka
B108	Otrok je pa recimo star osem let in je malo sporno, da bi ga kar tako vabili, ker mu lahko tudi veliko škode narediš s tem	Stiska otroka	Negativni vplivi	Vpliv prisotnosti otroka
B109	Načeloma če bi bilo potrebno bi govorili z otrokom, ampak v takih primerih potem raje predlagamo sodišče, da postavi sodnega izvedenca, ki naj govori z otrokom	V primeru hudega pritiska na otroka s strani staršev	Sodni izvedenec	Vključevanje otrok
B110	Ker sodni izvedenec preko posebnih različnih metod, na	Posebne metode dela	Sodni izvedenec	Vključevanje otrok

	primer risanja, odkrije kje je otroku res dobro			
B111	Običajno je eden pogovor s starši	En razgovor	Število srečanj	Delo z družino ob razvezi
B112	Če sodišče pozove, ko je na primer sporazum ali tožba, da opravimo pogovor s staršema in z otrokom, če je sposoben, jih mi povabimo v zakonsko določenem roku	Sodišče naroči, da opravijo svetovalni razgovor	Vloga centra	Delo z družino ob razvezi
B113	Potem povabimo tudi otroka	Razgovor z otrokom	Vloga centra	Delo z družino ob razvezi
B114	Ponavadi ko prideta starša in z njima opravimo razgovor je otrok ta čas zunaj. Potem se ločeno naredi pogovor s otrokom	Ločen pogovor s starši in z otrokom	Vloga centra	Delo z družino ob razvezi
B115	Lahko pa se dogovorimo za posebni termin kdaj se pripelje otroka	Dogovor že na srečanju s starši	Dovoljenje staršev	Vključevanje otrok
B116	Ta pogovor z otrokom običajno ne traja več kot petnajst minut, da se otroka ne travmira preveč	Pogovor traja približno 15 minut	Vključitev otroka v proces dela	Vključevanje otrok
B117	Nikoli pa ne sme biti tako, da so starši in otroci skupaj na pogovoru	Brez prisotnosti staršev	Pogovor z otrokom	Vključevanje otrok
B118	Tega ne smemo, da ne bi bilo pritiskanja na otroka, ker recimo če bi bil starš prisoten pri pogovoru z otrokom, bi otrok rekel da želi biti pri mami in je oče ob tem prisoten, se bo otrok počutil kot da je izdal očeta. Tako da ga ne spravljamo v to situacijo ker bi moral lagati ali biti pod pritiskom	Starši lahko vplivajo na otroka	Pogovor z otrokom	Vključevanje otrok
B119	Otroku zato tudi povemo, da ima možnost izraziti željo ali pa ne	Otroku se ni potrebno opredeliti	Pogovor z otrokom	Vključevanje otrok
B120	Nujno se mi zdi, da se vključuje otroke	Je dobro, da se otroka vključi	Smisel vključevanja otrok	Osebni pogled socialnih delavcev
B121	Ja ker je to vseeno nek ločitven postopek, ki je zelo stresen za otroka	Ločitev je stresna za otroka	Smisel vključevanja otrok	Osebni pogled socialnih delavcev
B122	Če noben drug razen starša ne govori z otrokom o tej ločitvi, niti ne vemo ali je otrok seznanjen	Da se otroka seznani z ločitvijo	Smisel vključevanja otrok	Osebni pogled socialnih delavcev
B123	Imamo tudi primere, ko otroci sploh niso bili seznanjeni z ločitvijo staršev, ker so se	Da se otroka seznani z ločitvijo	Smisel vključevanja otrok	Osebni pogled socialnih delavcev

	starši ločili, ko je bil otrok še tako majhen, da ga takrat niso seznanili s tem in je na primer šele po petnajstih letih otrok izvedel, da so starši ločeni			
B124	načeloma jaz mislim da je prav, da slišimo otroka	Da se sliši otrokov glas	Smisel vključevanja otrok	Osebni pogled socialnih delavcev
B125	Edino zoprno je, če je otrok tako mlad, ker je težko z njim govoriti in je težko dobiti ven tisto pravo resnico	Razgovor z zelo majhnim otrokom	Najtežje pri delu z otrokom	Osebni pogled socialnih delavcev
B126	Zato ponavadi damo izvedenca	Postavitev sodnega izvedenca	Najlažje pri delu z družino ob razvezi	Osebni pogled socialnih delavcev
B127	ker to so prav psihologi in imajo točne metode in izkušnje s takšnim delom. Otrok mora na primer narisati mamo in očeta in sebe zraven in se it tega že veliko razbere	Posebne metode dela	Najlažje pri delu z družino ob razvezi	Osebni pogled socialnih delavcev
B128	Najlažje je takrat ko je sporazum, takrat je res rutinsko delo	Sporazum staršev	Najlažje pri delu z družino ob razvezi	Osebni pogled socialnih delavcev
B129	Otrok pride in potrdi tisto kar sta povedala starša	Če otrok potrdi besede staršev	Najlažje pri delu z družino ob razvezi	Osebni pogled socialnih delavcev
B130	Najtežje pa je če je v ozadju tožba	Delo s starši in njihovimi konflikti	Najtežje pri delu z družino ob razvezi	Osebni pogled socialnih delavcev
B131	in potem vidiš, da je otrok razdvojen, da ne vem kaj bi	Razdvojen otrok	Najtežje pri delu z otrokom	Osebni pogled socialnih delavcev
B132	Ali pa otrok reče, da bi rad da ostane isto tako kot je, a veš da to ne bo možno. Takrat je najtežje	Otrok želi, da ostanejo skupaj	Najtežje pri delu z otrokom	Osebni pogled socialnih delavcev
B133	Da definitivno, se mi zdi da moraš biti usposobljen	Potrebna posebna znanja	Delo z otroki	Potreba po dodatnem znanju
B134	Mi smo tudi dostikrat šli na kakšen seminar za to kako govoriti z otrokom	Seminarji kako govoriti z otrokom	Dodatno izobraževanje	Potreba po dodatnem znanju
B135	Moraš ga znati pripraviti, govoriti z njim na primeren način, definitivno ne moraš kar tako govoriti	Potrebna posebna znanja	Delo z otroki	Potreba po dodatnem znanju
B136	In običajno je dobro, da sta dva strokovna delavca zraven, ker včasih otrok nekaj reče in ga je potem sram pred starši, da je to rekel. Potem pa pride do tega, da se starši pritožujejo	Vključitev sodelavke za pomoč	Delo z otrokom	Vključevanje otrok

	nad tem kar smo mi zapisali v zapisnik			
B137	Ampak če sta pa dva strokovna delavca je pa to lažje in bolj verodostojno	Lažje delo	Delo z otrokom	Vključevanje otrok
B138	Zato sva v težjih primerih vedno prisotna dva socialna delavca	Težji primeri	Delo z otrokom	Vključevanje otrok
B139	Jaz mislim, da jih imam dovolj	Dovolj znanja	Delo z otroki	Potreba po dodatnem znanju
B140	ker imam že od prej veliko izkušenj z delom z otroki	Delo z otroki	Izkušnje	Potreba po dodatnem znanju
B141	Drugače pa se mi zdi to zelo zahtevno delo	Zelo zahtevno delo	Glavne težave	Potreba po dodatnem znanju
B142	Ni dobro da otroka direktno sprašuješ	Brez direktnih vprašanj	Pogovor z otrokom	Vključevanje otrok
B143	moraš si res načrtovati v naprej kako boš in kaj boš povedal, spraševal otroka	Pomembna dobra priprava na pogovor	Pogovor z otrokom	Vključevanje otrok
B144	Veliko moraš ovinkariti in iz tega potem dobiti končno sliko, kaj otrok želi	Raziskovalna vprašanja	Pogovor z otrokom	Vključevanje otrok
B145	Ker če ga direktno vprašaš z zaprtim vprašanjem, dobiš tudi tak odgovor	Brez direktnih vprašanj	Pogovor z otrokom	Vključevanje otrok
B146	Moraš dajati res odprta vprašanja	Odprta vprašanja	Pogovor z otrokom	Vključevanje otrok
B147	Moraš osvojiti določena znanja za delo z otroki	Osnove dela z otroki	Samoizobraževanje	Potreba po dodatnem znanju
B148	največ pridobiš tekom dela z izkušnjami	Tekom dela	Izkušnje	Potreba po dodatnem znanju
B149	Poleg tega pa tukaj veliko sodelujemo s sodelavci in si pomagamo med seboj in svetujemo kako delati v kakšen primeru oziroma kaj narediti	Pomoč med sodelavci	Samoizobraževanje	Potreba po dodatnem znanju

9.3.3. Intervju C

Št. izjave	IZJAVA	POJEM	KATEGORIJA	TEMA
C1	Ja najprej sem študiral socialno delo	Socialno delo	Študij	Študijska in karierna po
C2	nato pa še družinsko terapijo in partnersko terapijo	Družinska in partnerska terapija	Študij	Študijska in karierna po
C3	To je bila pravzaprav nadgradnja za.. kako bi	Nadgradnja za boljše	Študij	Študijska in karierna po

	rekel, za boljše svetovalno delo, bolj poglobljeno svetovalno delo, za boljše terapevtsko delo. Dobil sem več znanja o teh dinamikah, o družinskih sistemih,... lahko bi rekla res nadgradnja študija socialnega dela	svetovalno, terapevtsko delo		
C4	delal na področju urejanja zasvojenosti z drogami. Tam sem delal pet let	Delo z zasvojenimi z drogami	Dosedanje zaposlitve	Študijska in karierna po
C5	sedaj pa sem tukaj sedem let na oddelku za delo z družino	7 let	Delo z družino	Študijska in karierna po
C6	mi pokrivamo tukaj različna področja nasilje, se pravi nasilje med odraslimi in nad odraslimi, nasilje nad otroci	Nasilje v družini	Področje dela	Področje dela
C7	potem razveze, znotraj tega urejanje stikov, zaščita ogroženih otrok,	Razveze	Področje dela	Področje dela
C8	To so te postopki za zaščito teh otrok. Lahko pripel tudi do odvzema otroka	Zaščita in varstvo otrok	Področje dela	Področje dela
C9	Amm pa storitve no, tega je pa zelo malo	Storitve	Malo dela	Področje dela
C10	Največ dela bi pa lahko rekel, da imamo na področju nasilja	Nasilje v družini	Najpogosteje	Področje dela
C11	na področju razvez po uradnem stiku	Razveze	Najpogosteje	Področje dela
C12	Ja lahko bi rekel, da se kar tedensko	Večkrat tedensko	Delo z družino ob razvezi	Področje dela
C13	včasih dnevno srečujemo s tem	Vsak dan	Delo z družino ob razvezi	Področje dela
C14	Tega in nasilja je res največ pri našem delu	Razveze in nasilje	Najpogosteje	Področje dela
C15	postopek je takšen, po eni strani dobivamo od sodišča. Ubistvu dobimo navodila, da se opravi svetovalni razgovor, to je tako po zakonu a ne	Večina primerov iz sodišča	Vloga centra	Delo z družino ob razvezi
C16	Ko dva starša vložita, sprožita postopek za razvezo, potem sodišče nam naloži, da opravimo svetovalni razgovor in mi potem po opravimo	Sodišče naroči, da opravijo svetovalni razgovor	Vloga centra	Delo z družino ob razvezi
C17	imamo mi tudi to nalogo oziroma storitev predhodno družinsko posvetovanje	Naloga centra	Predhodno družinsko posredovanje	Delo z družino ob razvezi
C18	Takrat pa ljudje ubistvu pridejo, še preden vložijo prošnjo na sodišče. Pridejo	Predenji starši vložijo prošnjo na sodišče	Predhodno družinsko posredovanje	Delo z družino ob razvezi

	sem in je to neka oblika mediacije a ne			
C19	pri zunajzakonskih zvezah je to ubistvu obvezno na nek način, da pridejo najprej na center. Oni morajo priti najprej sem, da lahko potem vložijo postopek za razvezo, pri zunajzakonski zvezi.	Obvezno pri zunajzakonski zvezi	Predhodno družinsko posredovanje	Delo z družino ob razvezi
C20	če imajo to že urejeno, če so že bili na sodišču in so potem težave pri stikih pa pridejo potem sami. Ali pa kakšna inštitucija opozori	Ponovno pridejo zaradi težav pri stikih	Proces dela	Delo z družino ob razvezi
C21	Ja to je v bistvu neka oblika mediacije	Neka oblika mediacije	Proces dela	Delo z družino ob razvezi
C22	malo je odvisno tudi od samega strokovnega delavca	Odvisno od strokovnega delavca	Proces dela	Delo z družino ob razvezi
C23	lahko narediš en pogovor s starši, lahko dva, lahko bi tri naredil	Eden do trije pogovori s starši	Število srečanj	Delo z družino ob razvezi
C24	lahko greš na dom pogledati	Lahko opraviš	Obisk na domu	Vključevanje otrok
C25	lahko zaprosiš vrtec, šolo za mnenje	Mnenje vrtca, šole	Dodatne informacije	Vključevanje otrok
C26	imaš neko svobodo glede tega kako boš to peljal	Odvisno od strokovnega delavca	Proces dela	Delo z družino ob razvezi
C27	največkrat pa poteka tako, da je to v obliki enega pogovora	En razgovor	Število srečanj	Delo z družino ob razvezi
C28	Potem ko imaš več izkušenj potem lahko oceniš, če vidiš, da je potencial pri dveh, ki se ne morata zmenit, da bi se vseeno lahko zmenila a ne, tja lahko vložiš več energije a ne. Se boš tudi bolj potrudil	Tekom izkušenj vidiš v katere pare se izplača vlagati energijo	Število srečanj	Delo z družino ob razvezi
C29	Če pa vidiš, da sta v taki vojni, da to ne bo nikamor prišlo, potem je to nesmiselno. Z leti to dobiš, ta občutek kako se bo zadeva izpeljala	Tekom izkušenj vidiš v katere pare se izplača vlagati energijo	Število srečanj	Delo z družino ob razvezi
C30	Ponavadi se skupaj povabi oba starša	Socialni delavec pozove oba	Prvi stik	Delo z družino ob razvezi
C31	Edino če kdo izrazi željo, da bi rad samostojno, da ne želi skupaj. Potem se naredi pogovor samostojno z vsakim staršem	Razen če nekdo izrazi željo, da bi samostojno	Prvi stik	Delo z družino ob razvezi

C32	Ja otroke se vključuje, predvsem tukaj je pomembna ta starostna meja	Odvisno od starosti	Vključitev otroka v proces dela	Vključevanje otrok
C33	tam nekje okoli desetega leta starosti	Okoli 10 leta	Vključitev otroka v proces dela	Vključevanje otrok
C34	Po desetem letu, lahko tudi že malo prej, ima otrok pravico po zakonu, da izrazi mnenje v postopku ločitve staršev. Tako da takrat se otroke povabi	Otrok ima pravico, da izrazi mnenje	Vključitev otroka v proces dela	Vključevanje otrok
C35	Lahko se ta starostna meja tudi malo zniža	Lahko tudi pred 10 letom	Vključitev otroka v proces dela	Vključevanje otrok
C36	Sicer v zakonu ni določeno tako deset let, ampak je napisano, da ubistvu ko je otrok sposoben razumeti pomen postopka, ampak ja nekje formalno je to okoli desetega leta	Ko razume proces razveze	Vključitev otroka v proces dela	Vključevanje otrok
C37	Bi pa tudi vprašal otroka, če bi se mi zdelo pomembno, na primer otroka devet let starega ali osem	Lahko tudi pred 10 letom	Vključitev otroka v proces dela	Vključevanje otrok
C38	Za manj stare otroke pa so sodni izvedenci, psihologi in se jaz ne ukvarjam več s tem, ker oni opravijo razgovor	Mlajši otroci	Sodni izvedenec	Vključevanje otrok
C39	Jaz lahko le predlagam sodišču, da poda sodnega izvedenca v tem postopku. Lahko ga predlagajo tudi starši	Predlog sodišču, da ga določi	Sodni izvedenec	Vključevanje otrok
C40	Potem pa sodišče to določi	Določi sodišče	Sodni izvedenec	Vključevanje otrok
C41	pogovor pa poteka samo z otrokom, samostojno, brez prisotnosti staršev	Brez prisotnosti staršev	Pogovor z otrokom	Vključevanje otrok
C42	Glede poteka samega dela pa je zopet odvisno od vsakega strokovnega delavca, kakšen način ima	Odvisno od strokovnega delavca	Delo z otrokom	Vključevanje otrok
C43	otroci od deset let in naprej že zelo razumejo situacijo in se da z njimi pogovoriti povsem normalno, kot z enim mladostnikom, skoraj da kot z odraslim človekom	Kot z odraslim	Pogovor z otrokom	Vključevanje otrok
C44	jaz ne uporabljam nekih posebnih metod	Brez posebnih metod	Delo z otrokom	Vključevanje otrok
C45	Mogoče začnem tako malo neformalno, malo na hec in tako	Neformalen	Pogovor z otrokom	Vključevanje otrok

C46	malo druge stvari sprašujem, kaj mu je kaj všeč, kaj rad dela, tako da navežem nek pogovor	Kaj je otroku všeč, kaj rad dela	Pogovor z otrokom	Vključevanje otrok
C47	mu direktno predstavim situacijo, kot da bi enemu odraslemu predstavil, zakaj sem ga povabil in se pogovoriva	Kot z odraslim	Pogovor z otrokom	Vključevanje otrok
C48	Otroci so večinoma pripravljeni sodelovati, ni problema s tem	Sodelujejo	Pripravljenost otroka k sodelovanju	Vključevanje otrok
C49	Včasih kakšni starši niso pripravljeni otroka pripeljati. Nočejo otroka vmešavati v to in ne želijo, da govorim z njimi	Včasih starši ne dovolijo	Dovoljenje staršev	Vključevanje otrok
C50	Potem pustim stvar tako kot je in sporočim sodišču, da smo otroka povabili in se starši niso odzvali, da niso hoteli	Če ne dovolijo se o tem obvesti sodišče	Dovoljenje staršev	Vključevanje otrok
C51	Večinoma v teh postopkih nič ne zaostujemo	Če ne dovolijo se o tem obvesti sodišče	Dovoljenje staršev	Vključevanje otrok
C52	Otrokov mnenje se zelo upošteva	Se upošteva	Otrokovo mnenje, želje	Glas otroka
C53	vpliva na končno odločitev o tem pri komu bo otrok živel	Vpliva na končno odločitev	Otrokovo mnenje, želje	Glas otroka
C54	Če bi otrok rekel, da ne želi biti pri določenem staršu in da hoče biti pri drugem, se to absolutno upošteva. Skoraj stoprocentno se upošteva otrokovo mnenje	Se upošteva	Otrokovo mnenje, želje	Glas otroka
C55	mislim, če bi bila takšna situacija, da si en starš želi imeti skrbništvo nad otrokom in bi otrok rekel, da noče biti pri temu staršu a ne, ponavadi se tak starš potem ne strinja z otrokom in ga ne želi upoštevati	Včasih starši ne upoštevajo	Otrokovo mnenje, želje	Glas otroka
C56	potem je pa čisto odvisno od posameznega primera ali se to upošteva ali ne	Odvisno od primera	Otrokovo mnenje, želje	Glas otroka
C57	Dostikrat vseeno obvelja otrokovo mnenje. Tako da če je otrok vključen se res veliko upošteva njegovo mnenje	Se upošteva	Otrokovo mnenje, želje	Glas otroka
C58	O tem kako pa se bo končalo pa itak odloči sodišče	Odloči sodišče	Vloga centra	Delo z družino ob razvezi

C59	Če je otrok vključen potem dobiš malo širšo sliko situacije	Širša slika situacije	Pozitivni vplivi	Vpliv prisotnosti otroka
C60	Zaradi tega ker starši ne povedo vedno vsega, povedo koliko povedo, kar pač želijo	Pomemben vidik otroka	Pozitivni vplivi	Vpliv prisotnosti otroka
C61	Z vidika otroka, pa dobiš še drug pogled, drug občutek o družini	Širša slika situacije	Pozitivni vplivi	Vpliv prisotnosti otroka
C62	Nimam pa nobene takšne izkušnje, da bi lahko rekel, da je nekaj slabega na tem, če je otrok vključen	Jih ni	Negativni vplivi	Vpliv prisotnosti otroka
C63	Mislim, to se mi zdi pomembno, absolutno se mi zdi pomembno	Je dobro, da se otroka vključi	Smisel vključevanja otrok	Osebni pogled socialnih delavcev
C64	ta storitev, ta naloga bi morala biti mogoče tako bolj svetovalno edukacijsko zastavljena. Tako kot neka svetovalna storitev, kot neka edukacijska storitev, kjer bi se starši tudi malo podučili	Več svetovalnega dela	Delo na centru	Osebni pogled socialnih delavcev
C65	Predvsem je največ odvisno od staršev, predvsem so oni problem	Največ odvisno od staršev	Delo na centru	Osebni pogled socialnih delavcev
C66	z otrokom se da vse rešiti in razjasniti	Delo z otrokom	Najlažje pri delu z družino ob razvezi	Osebni pogled socialnih delavcev
C67	Starši bi se pa morali podučiti o teh dinamikah, kaj pomeni ločitev za družino, kaj pomeni ločitev za otroka. Tako malo širša zadeva bi ti morala biti	Več svetovalnega dela	Delo na centru	Osebni pogled socialnih delavcev
C68	Ja res bi morala biti to bolj svetovalna storitev, tudi za delo z otrokom	Več svetovalnega dela	Delo na centru	Osebni pogled socialnih delavcev
C69	Samo ti tega ne moraš narediti v enem pogovoru. To bi rabil vsaj tri, štiri, pet pogovor. Mogoče pri nekaterih, ki so zelo notri v tem ciklu konfliktov, bi rabil še več	Več pogovorov s starši	Delo na centru	Osebni pogled socialnih delavcev
C70	Tukaj je pa tako, kako bi rekel, sej pravim praviloma se naredi en pogovor in je to to	Več pogovorov s starši	Delo na centru	Osebni pogled socialnih delavcev
C71	Hmm kaj pa vem, po eni strani je sam postopek tako zastavljen, sama naloga je tako zastavljena, da ni že	Preveč formalno	Delo na centru	Osebni pogled socialnih delavcev

	naloga tako zastavljena, da sedaj boste pa šli v neko storitev ob ločitvi in boste tam opravili pet razgovorov in bodo na podlagi tega izdelali neko tako oceno in vam tudi pomagali razrešiti ta konflikt a ne			
C72	Tukaj pa je bolj ta naloga, da se starša opredelita okoli teh vprašanj, bolj formalno tako in to je to	Preveč formalno	Delo na centru	Osebni pogled socialnih delavcev
C73	Pri vključevanju otroka, to ni kakšna specifika	Delo z otrokom	Najlažje pri delu z družino ob razvezi	Osebni pogled socialnih delavcev
C74	jaz še nikoli nisem imel večjih težav pri tem	Delo z otrokom	Najlažje pri delu z družino ob razvezi	Osebni pogled socialnih delavcev
C75	Največja težava pri ločitvah je povezana s starši, s tem kako močan je njihov konflikt in pa absolutno koliko so ljudje oškodovani, koliko so ranjeni, na nek način koliko so moteni	Delo s starši in njihovimi konflikti	Najtežje pri delu z družino ob razvezi	Osebni pogled socialnih delavcev
C76	Samo delo z otroki ni zahtevno	Nezahtevno	Delo z otroci	Potreba po dodatnem znanju
C77	vsak otrok je pripravljen izraziti mnenje in komot se lahko z njim pogovarjaš. Otroci so ponavadi odprti	Sodelujejo	Pripravljenost otroka k sodelovanju	Vključevaje otrok
C78	za delo z otroki so občasno organizirani razni seminarji, preko socialne zbornice, raznih društev. Jaz sem bil dvakrat na teh seminarjih	Občasno organizirana	Dodatna izobraževanja	Potreba po dodatnem znanju
C79	Pri meni so morda pozna še študij družinske terapija, kjer se pridobil tudi dosti znanja na tem področju	Študij terapije	Prednosti	Potreba po dodatnem znanju
C80	Če pa želiš ti neka res poglobljena znanja si jih boš mogel sam financirati	Moraš sam financirati	Dodatna izobraževanja	Potreba po dodatnem znanju
C81	To kar se tako ponuja so te enodnevni, dvodnevni seminarji in to je absolutno premalo, to niso neka usposabljanja	Seminarji so premalo strokovni	Dodatna izobraževanja	Potreba po dodatnem znanju
C82	Recimo jaz se že deset let, od kar sem končal s faksom, nenehno izobražujem. Odvisno je koliko sam narediš na tem področju	Odvisno kaj sam narediš	Samoizobraževanje	Potreba po dodatnem znanju

9.3.4. Intervju D

Št. izjave	IZJAVA	POJEM	KATEGORIJA	TEMA
D1	Študij sem končala redno in diplomirala iz socialnega dela	Socialno delo	Študij	Študijska in karierna po
D2	Začela sem delati na področju mladoletnikov	Delo z otroki in mladostniki	Dosedanje zaposlitve	Študijska in karierna po
D3	potem na področju skrbništva	Skrbništvo	Dosedanje zaposlitve	Študijska in karierna po
D4	sedaj pa zadnje leto delam na družini	1 leto	Delo z družino	Študijska in karierna po
D5	Mi delamo področje urejanje očetovstva	Urejanje očetovstva	Področje dela	Področje dela
D6	predhodno družinsko posredovanje	Predhodno družinsko posredovanje	Področje dela	Področje dela
D7	ob razvezah, ali so to sporazumne ali pa tožbe	Razveze	Področje dela	Področje dela
D8	Z urejanjem razvez se srečujemo vsak dan, saj imamo dnevno razgovore s partnerji	Vsak dan	Delo z družino ob razvezi	Področje dela
D9	Ja največ dobimo preko sodišča	Večina primerov iz sodišča	Vloga centra	Delo z družino ob razvezi
D10	Kadarkoli sodišče od nas zahteva, da hoče mnenje in poročilo za določene starše, takrat jih mi tudi povabimo na razgovor	Socialni delavec pozove oba starša	Prvi stik	Delo z družino ob razvezi
D11	Ko se gre pa predhodno družinsko posredovanje, takrat pa se pri nas najprej v okviru prve socialne pomoči raziščejo problemi in potem usmerijo k nam	Prve informacije glede razveze na prvi socialni pomoči	Vloga centra	Delo z družino ob razvezi
D12	Ampak jih tudi mi potem vabimo. K meni redko kdaj ljudje pridejo nenaročeni	Socialni delavec pozove oba starša	Prvi stik	Delo z družino ob razvezi
D13	Ponavadi najprej pokliče ali pride na prvo socialno pomoč eden od staršev	Pride eden od partnerjev	Prvi stik	Delo z družino ob razvezi
D14	potem na razgovor pa vedno oba	Prisotna morata biti oba starša	Prvi stik	Delo z družino ob razvezi
D15	Razen če gre za nasilje, drugače pa opravimo skupaj razgovor	Razen v primeru nasilja	Prvi stik	Delo z družino ob razvezi
D16	Drugače je pa dosti sorazmerno teh, ki pridejo sami in teh, ki jih mi pozovemo preko sodišča	Pol pridejo sami, pol skupaj	Prvi stik	Delo z družino ob razvezi
D17	Če je sporazum in ocenimo, da se starša zmoreta sporazumno	En pogovor	Sporazumna razveza	Delo z družino ob razvezi

	dogovarjati in je v korist otroka potem so to bolj kratkotrajni razgovori			
D18	Pri tožbah pa so to bolj dolgotrajni	Več pogovorov	Hudi spori med partnerji	Delo z družino ob razvezi
D19	Sodišče nam da sicer možnost treh mesecev in v tem času jim moramo posredovati poročilo in mnenje	Sodišču posredovati poročilo in mnenje	Vloga centra	Delo z družino ob razvezi
D20	V tem času opravimo skupen pogovor	Prisotna morata biti oba starša	Prvi stik	Delo z družino ob razvezi
D21	individualni razgovor z otroki, če se starši seveda tudi strinjajo	Z dovoljenjem staršev	Vključitev otroka v proces dela	Vključevanje otrok
D22	če presodimo, da bi bilo to smiselno	Če je smiselno	Vključitev otroka v proces dela	Vključevanje otrok
D23	Lahko pridobimo tudi poročilo s strani šol, vrtcev, drugih organizacij kjer so vključeni	Poročilo s strani šole, vrtca	Dodatne informacije	Vključevanje otrok
D24	In potem na podlagi vsega tega sprejme center eno mnenje in sklep	Pisanje poročila in mnenja	Vloga centra	Delo z družino ob razvezi
D25	recimo pri sporazumu dvakrat	Dva pogovora	Sporazumna razveza	Delo z družino ob razvezi
D26	pri tožbi pa lahko tudi osemkrat	Do osem pogovorov	Hudi spori med partnerjema	Delo z družino ob razvezi
D27	Najprej se vedno poskuša samo s staršem, da se najde en sporazum in kompromis med njima	Dogovor med staršema	Otroka se ne vključi	Vključevanje otrok
D28	Če pa so otroci starejši, se pa vedno bolj tudi njih vključuje	Starejši otroci	Vključitev otroka v proces dela	Vključevanje otrok
D29	Sedaj zelo majhne otroke ne vem če je sploh smiselno, da se jih vključi v to	Majhni otroci – ni smiselno	Otroka se ne vključi	Vključevanje otrok
D30	ker je to za njih dodaten stres	Pogovor mu predstavlja stres	Otroka se ne vključi	Vključevanje otrok
D31	ne znajo toliko jasno povedati, razumeti stvari	Ne znajo jasno povedati stvari	Otroka se ne vključi	Vključevanje otrok
D32	Otroke vključujemo predvsem glede na to koliko so se starši sposobni sporazumevati in sodelovati, koliko onadva zmoreta narediti nek kompromis, nek dogovor, ki bo v korist otroku	Dogovor med staršema	Otroka se ne vključi	Vključevanje otrok
D33	Tudi dosti nam pri tem pomagajo te poročila iz šole, ki nam opišejo ali se na otrocih že kaj pozna razveza, kako sprejemajo spremembe, kaj bi bilo za njih najboljše	So v veliko pomoč	Dodatne informacije	Vključevanje otrok
D34	Najprej probamo tako, da jih ne rabimo še mi vključiti	Le ko je nujno potrebno	Vključitev otroka v proces dela	Vključevanje otrok

D35	Zdaj ob razvezah so običajno enkratna srečanja z otrokom	Najpogosteje en pogovor	Vključitev otroka v proces dela	Vključevanje otrok
D36	Če je potrebno za zaščito otrok posredovati, se vključi tudi druga sodelavka	Vključitev sodelavke za pomoč	Delo z otrokom	Vključevanje otrok
D37	potem je malo več srečanj	Več srečanj	Delo z otrokom	Vključevanje otrok
D38	v primerih, da prihaja do zelo hudih sporov, potem tudi sodišče ali starši zahtevajo, da se postavi sodnega izvedenca	Postavitev sodnega izvedenca	Hudo spori med partnerjema	Delo z družino ob razvezi
D39	In da otroka obravnava tisoč in en strokovnjak, ne vem če bi bilo to v smislu s pravicami otrok	Če otroka že obravnavajo drugi strokovnjaki	Otroka se ne vključi	Vključevanje otrok
D40	Potem otrok pri nas lahko poda mnenje kaj želi	Otrok poda mnenje	Pogovor z otrokom	Vključevanje otrok
D41	lahko tudi reče, da ne želi, da starš to izvedo in potem se to v zaprti kuverti pošlje na sodišče, da starši ne izvedo kaj je otrok rekel. Vendar da to vemo le sodišče, otrok in jaz	Če otrok ne želi, da se pove staršem, se jim ne sme	Otrokov glas	Glas otroka
D42	Zdaj, če so oboji starši zelo proti sploh ne moramo opraviti razgovora. Tukaj se morajo najprej strinjati starši, da se otroka sploh vključi	Potrebno za pogovor z otrokom	Dovoljenje staršev	Vključevanje otrok
D43	Večina staršev se poskuša med sabo sporazumeti, če ne v prvem razgovoru pa potem v drugem	Poskušajo se dogovoriti	Sporazumna razveza	Delo z družino ob razvezi
D44	Ali pa potem ko dobimo poročila s šole, se še o tem pogovorimo s starši	Pogovor o poročilu s šole	Proces dela	Delo z družino ob razvezi
D45	Drugače pa nekateri zelo želijo, da se otroka vključi	Željo, da se otroka vključi	Dovoljenje staršev	Vključevanje otrok
D46	Nimam pa nekkih problemov, da bi starši ekstra rekli, da to pa prav ne, če mi rečemo, da bi bilo smiselno, da se opravi	Starši dovolijo	Dovoljenje staršev	Vključevanje otrok
D47	Ja ja	Najprej se pridobi poročilo šole	Otroka se ne vključi	Vključevanje otrok
D48	Razen ko je otrok starejši od petnajst let, takrat pa je že procesno sposoben in se ga mora vključiti	15+, procesno sposoben	Vključitev otroka v proces dela	Vključevanje otrok
D49	Ne ni nobene takšne meje, čisto odvisno od vsakega primera	Odvisno od posameznega primera	Vključitev otroka v proces dela	Vključevanje otrok
D50	Mogoče je res starost tako en glavni razlog, zakaj se kdaj ne vključi otroka	Odvisno od starosti	Vključitev otroka v proces dela	Vključevanje otrok

D51	Sedaj če vidiš, da je stvar premoženjske narave, da se staršem gre zaradi premoženja in ne glede vzgoje in varstva otroka, potem se otroka na meša v to	Pri premoženjskih sporih	Otroka se ne vključi	Vključevanje otrok
D52	Ali pa če dobiš poročilo iz šole, da sta oba starša zelo skrbna, da ne opazajo nobenih sprememb	Če je dobro poročilo iz šole	Otroka se ne vključi	Vključevanje otrok
D53	Če pa je poročilo iz šole čudno oziroma, da se vidi da neka ne štima, potem se vključi še otroka	Če je čudno poročilo iz šole	Vključitev otroka v proces dela	Vključevanje otrok
D54	Tudi ko govorimo z otrokom je ponavadi sam z nami	Brez prisotnosti staršev	Pogovor otrokom z	Vključevanje otrok
D55	lahko pa je prisoten tudi nek zastopnik, če starši ne želijo, da je na razgovoru sam	Lahko je prisoten zastopnik	Pogovor otrokom z	Vključevanje otrok
D56	Po tem se starše seznani s pogovorom, če se otrok strinja s tem	Če otrok ne želi, da se pove staršem, se jim ne sme	Otrokov glas	Glas otroka
D57	Nikoli niso skupaj prisotni in otrok in starša	Brez prisotnosti staršev	Pogovor otrokom z	Vključevanje otrok
D58	Pri nas je tako da opravlja razgovor psihologinja z otrokom. Psihologinja opravlja, jaz sem pa zraven prisotna	Opravi psihologinja s socialnim delavcem	Pogovor otroka s psihologinjo	Vključevanje otrok
D59	Ona ima tudi določena psihološka znanja in zna tudi bolje oceniti	Druga psihološka znanja	Pogovor otroka s psihologinjo	Vključevanje otrok
D60	To se mi zdi zelo dobro, ker s tem dobim tudi jaz drugačen pogled	Drugačen pogled	Pogovor otroka s psihologinjo	Vključevanje otrok
D61	Bolj globoko zna pogledati in delati z otrokom. Drugačna znanja ima a ne	Druga psihološka znanja	Pogovor otroka s psihologinjo	Vključevanje otrok
D62	Običajno se na začetku predstavi, predstavi se tudi zakonsko zakaj se opravlja razgovor	Na začetku se predstavi	Pogovor otroka s psihologinjo	Vključevanje otrok
D63	da se starša s tem strinjata	Starša morata dovoliti	Pogovor otroka s psihologinjo	Vključevanje otrok
D64	povemo mu da je to zaupne narave	Zaupne narave	Pogovor otrokom z	Vključevanje otrok
D65	Potem pa se pogovarjamo o družini doma, kakšna je dinamika v družini	Kakšna je dinamika družine	Pogovor družino z	Vključevanje otrok
D66	kaj eden starš, kaj drugi starš, kaj je njemu všeč, kaj pogreša, kaj mu je bilo všeč ko so še	Kaj mu je všeč, kaj pogreša	Pogovor družino z	Vključevanje otrok

	živeli skupaj, kaj sedaj ko ne živijo več skupaj,...			
D67	veliko otrok tudi reče, da ne želi govoriti o tem	Veliko otrok ne želi govoriti	Pripravljenost otroka sodelovanju k	Vključevanje otrok
D68	Običajno jih starši kar dobro pripravijo ko pridejo sem. Da ne pridejo z nekim strahom	Starši jih dobro pripravijo	Pogovor otrokom z	Vključevanje otrok
D69	Tudi niso toliko poglobljena vprašanja	Brez poglobljenih vprašanj	Pogovor otrokom z	Vključevanje otrok
D70	Veliko je tudi teh najstnikov, ki jim je vseeno, če se starša ločujeta, ker njim je najbolj pomembna stvar družba	Najstnikom je bolj vseeno, če se starša ločujeta	Delo z otrokom	Vključevanje otrok
D71	Ampak tako znajo odgovoriti. Tudi če so na primer osemletniki znajo že zelo oblikovati svoje mnenje	Znajo dobro povedati svoje mnenje	Pogovor otrokom z	Vključevanje otrok
D72	Ja imamo tudi igre, barvice	Igrače in pripomoči	Delo z otrokom	Vključevanje otrok
D73	imamo tudi napisana vprašanja in lahko otrok tudi piše, če mu je tako lažje, da ni potrebno ustno odgovarjati. Če ne želi kaj napisati lahko pusti tudi prazno	Lahko pisno odgovarja na vprašanja	Delo z otrokom	Vključevanje otrok
D74	Ponavadi se, da otroku tudi list in barvice, da lahko kaj narišejo, načečkajo	Možnost risanja	Delo z otrokom	Vključevanje otrok
D75	Sedaj pri starejših se zelo upošteva, ker težko je 16-letnici reči ti boš bila vsak drugi vikend pri mami, če ona tega ne želi	Starejše otroke se zelo upošteva	Otrokovo mnenje, želje	Glas otroka
D76	Načeloma se upošteva, sploh če je le to v korist otroka	Socialni delavec upošteva	Otrokovo mnenje, želje	Glas otroka
D77	Včasih se vidi, da je otrok razdvojen in podaja take odgovore, da bodo vseh staršem, ne kaj on res želi. Tudi nam reče otrok recimo, da bi bil pol pol, zato da bi bila oba starša srečna	Otroci so razdvojeni med staršema	Otrokovo mnenje, želje	Glas otroka
D78	Tako, da potem ko se malo bolj globlje pogovarjaš in ko vidiš kaj dela pri enem staršu in kaj dela pri drugem, kje so prednosti in kje slabosti, se na podlagi tega odločiš	Poglobljen pogovor	Otrokovo mnenje, želje	Glas otroka
D79	Včasih želijo biti otroci pri obeh, vendar so tako hudi spori, da tako ne more biti	Želijo biti pri obeh starših	Otrokovo mnenje, želje	Glas otroka

D80	Morata pa se še vseeno strinjati oba starša	Starša morata biti skladna	Dovoljenje staršev	Vključevanje otrok
D81	Tako da upoštevajo želje kolikor se le da	Starši ga upoštevajo	Otrokovo mnenje, želje	Glas otroka
D82	Zato je fino, da se starša napoti tudi na starševska srečanja in svetovanja, terapije. Kjer lahko svoje starševske vloge krepijo, da se naučita med seboj dobre komunikacije	Informira starše kam se obrniti po pomoč	Vloga centra	Delo z družino ob razvezi
D83	Ker tukaj je le tako kratkotrajno. Pri nas se izoblikuje, se jih usmeri, se jim osvetli kakšne zadeve, ni pa to neko delo s posameznikom	Bolj kratkotrajno delo s starši	Proces dela	Delo z družino ob razvezi
D84	Mi jim ponudimo, da se lahko vključijo v osebno pomoč na centru oz. pomoč družini, če se seveda želijo	Informira starše kam se obrniti po pomoč	Vloga centra	Delo z družino ob razvezi
D85	Mogoče je tudi lažje izven centra se jim kam vključiti, ker ni predstavnik države in tudi jaz ne moram delati osebno svetovanje, če pišem poročilo, ker se zaupajo tudi takšne osebne stvari, ki ne želijo stranke, da se upoštevajo za naprej	Dvojen vloge socialnih delavcev	Najtežje pri delu z družino ob razvezi	Osebni pogled socialnih delavcev
D86	Tako da tudi časa nimamo dovolj	Premalo časa	Delo na centru	Osebni pogled socialnih delavcev
D87	Tudi premalo nas je zaposlenih, da bi si lahko vzeli čas za vsako družino	Premalo kadra	Delo na centru	Osebni pogled socialnih delavcev
D88	Dosti dobro opišejo starši svoje otroke kakšni so , dosti dobro je tudi zapisano v poročilih šole, vrtca	Uskladitev otrokove in starševske predstave	Pozitivni vplivi	Vpliv prisotnosti otroka
D89	Včasih ti pride prav, predvsem ti pride prav razgovor z otrokom, ko ga opraviš pri njih na domu	Pogovor na domu	Pozitivni vplivi	Vpliv prisotnosti otroka
D90	Ampak da greš k njim na dom in vidiš njihovo dinamiko. To je res najboljša stvar, da vidiš interakcijo med njimi, kako se povezujejo med seboj, kakšna je njihova navezanost, da prav vidiš kako doma funkcionira	Vidiš družinsko dinamiko, interakcije med člani	Pozitivni vplivi	Vpliv prisotnosti otroka
D91	Tako res vidiš odnose med njimi, tudi če že živijo ločeno je dobro, da se opravi pogovor	Vidiš odnose otroka z obema staršema	Pozitivni vplivi	Vpliv prisotnosti otroka

	z otrokom pri enem in pri drugem staršu			
D92	Zato tudi če se že vključi otroka naredimo dostikrat tako, da se jih obišče na domu	Pogovor na domu	Pozitivni vplivi	Vpliv prisotnosti otroka
D93	Sicer nimamo veliko razgovorov z otroki	Malo vključevanja otrok	Vključitev otroka v proces dela	Vključevanje otrok
D94	Otroci pa pridejo takrat ko so res zelo hudi spori, ko vidiš da res ni mogoče dogovora, ko vidiš da res en starš vsiljuje svoje mnenje	Nesoglasje staršev	Vključitev otroka v proces dela	Vključevanje otrok
D95	ko je soglasje staršev	Dogovor med staršema	Otroka se ne vključi	Vključevanje otrok
D96	To je recimo v manj kot polovici primerov, res v manjšini se vključuje otroke	V manj kot pol primerih	Vključitev otroka v proces dela	Vključevanje otrok
D97	Za negativno stvar pri vključevanju otrok, se mi zdi predvsem to, ker lahko to otroku povzroči veliko stisko	Stiska otroka	Negativni vpliv	Vpliv prisotnosti otroka
D98	Včasih se mi zdi, da nočejo očrtniti niti enega, niti drugega starša in jim je zelo hudo, jokajo. Tako da mi jim rečemo, da ni tukaj zato, da se bo odločil, da nima tega pritiska	Pritisk, ker otroci mislijo, da se morajo odločiti za enega starša	Negativni vpliv	Vpliv prisotnosti otroka
D99	Tudi povemo mu, da ne rabi povedati pri komu bi raje bil, če ne želi	Otroku se ni potrebno opredeliti	Pogovor z otrokom	Vključevanje otrok
D100	Vendar se ga vpraša kako mu je pri enem, kako pri drugemu	Kako mu je s enim in drugim staršem	Pogovor z otrokom	Vključevanje otrok
D101	V večini primerov pa so otroci res dobro pripravljeni	Starši jih dobro pripravijo	Pogovor z otrokom	Vključevanje otrok
D102	Ja meni se zdi dobro	Je dobro, da se otroka vključi	Smisel vključevanja otrok	Osebni pogled socialnih delavcev
D103	sploh pri teh, ki so že procesno sposobni, pri starejših od petnajst let. Pri njih se mi zdi fino, ker že dobro izrazijo kaj želijo in je tudi pomembno, da se sledi njihovim željam	Vključevati starejše otroke	Smisel vključevanja otrok	Osebni pogled socialnih delavcev
D104	Pri manjših je tudi v redu, sploh da gredo lahko na obisk na domu	Pri mlajših otrocih obisk na domu	Smisel vključevanja otrok	Osebni pogled socialnih delavcev
D105	Ta bi moral biti večkrat	Premalo obiskov na domu	Delo na centru	Osebni pogled socialnih delavcev
D106	Ne zdi se mi pa smiselno, ko nekateri želijo, da že z zelo	Nesmiselno vključevati majhne otroke	Smisel vključevanja otrok	Osebni pogled socialnih delavcev

	majhnimi otroki naredimo pogovor			
D107	Jaz ne znam napraviti razgovor z zelo majhnim otrokom, tudi ne vem kaj ga naj vprašam, tudi otrok ne ve kaj pomeni ločitev in en razume vsega tega	Razgovor z zelo majhnimi otroki	Najtežje pri delu z otrokom	Osebni pogled socialnih delavcev
D108	Takrat se mi zdi, da imajo sodni izvedenci res več znanja za to, da to opravijo	Pomoč sodnega izvedenca	Pogovor z otrokom	Vključevanje otrok
D109	Tudi če vem, da bo sodni izvedenec, se mi zdi nesmiselno, da še jaz opravljam razgovor z otrokom. Ker potem je obravnavam z preveč strani	Večkratna obravnava otroka	Pogovor z otrokom	Vključevanje otrok
D110	Tukaj je dosti v redu ker psihologinja opravlja razgovor z mano. Tako da je to velik plus. Tudi če imam kakšno dilemo, se lahko že takoj pogovorim z njo	Pomoč psihologinje	Najlažje pri delu z družino ob razvezi	Osebni pogled socialnih delavcev
D111	Težko je poslušati zgodbe otrok, ko otroci že rečejo, da naj dasta starša že mir, a starši tega ne slišijo	Težko je poslušati zgodbe otrok	Najtežje pri delu z otrokom	Osebni pogled socialnih delavcev
D112	Otrokom je velikokrat že vseeno, samo da se nehata že kregati. Tako so že veseli, da se konča	Otroci velikokrat komaj čakajo ločitev	Najlažje pri delu z družino ob razvezi	Osebni pogled socialnih delavcev
D113	Pri mlajših je pa težje običajno	Trpljenje majhnih otrok	Najtežje pri delu z otrokom	Osebni pogled socialnih delavcev
D114	Veliko je odvisno od staršev kako izpeljejo ločitev. Pomembno je namreč, da jo postopoma, da ni prevelik šok za otroka.	Postopna ločitev, da ni prevelik šok	Proces dela	Delo z družino ob razvezi
D115	Ne, sploh ne. Jaz se nič ne spomnim, da bi sploh kaj obravnavali te teme. Jaz tudi sploh nisem vedela, da se to dela na centrih	Brez specifičnih znanj dela z otroki	Študij socialnega dela	Potreba po dodatnem znanju
D116	Saj se je pogovarjalo o svetovalnem delu, vendar na faksu je bilo vse tako, da si ljudje želijo svetovalnega dela, pridejo sami, so motivirani. Mi pa v večini primerov nimamo takšnega stika	Drugačno delo kot so učili na faksu	Študij socialnega dela	Potreba po dodatnem znanju
D117	Mi smo tukaj kot nadzorni organ, mi smo državna služba, mi moramo pisati poročila na sodišče in karkoli mi	So nadzorni organ	Glavne težave	Potreba po dodatnem znanju

	napišemo, če ni všeč staršem so potem jezni na nas			
D118	Mi imamo pa tisto zoprn funkcijo, napišemo mnenje in po eni strani kot da že odločimo, a ne odločimo mi	Nehvaležna funkcija	Glavne težave	Potreba po dodatnem znanju
D119	Po drugi strani pa bi morali delati svetovalno delo z družino za katero imamo zelo omejen čas in delamo z družino, ki sploh ne želi delati svetovalnega dela	Družine ne želijo sodelovati	Glavne težave	Potreba po dodatnem znanju

9.3.5. Intervju E

Št. izjave	IZJAVA	POJEM	KATEGORIJA	TEMA
E1	potem sem se odločila za študij socialnega dela	Socialno delo	Študij	Študijska in karierna po
E2	delal na začetku v enem zasebnem zavodu pripravnishvo	Pripravnishvo-zasebni zavod	Dosedanje zaposlitve	Študijska in karierna po
E3	tam smo imeli socio andragoški pristop po Ruglju, terapevtsko skupino. In imela sem terapevtsko skupino mladih odraslih in partnersko terapijo	Partnerska terapija	Študij	Študijska in karierna po
E4	zamenjala službo in sem naredila potem ta minimum basic za mladinskega informatorja in svetovalca	Mladinski informator in svetovalec	Študij	Študijska in karierna po
E5	zdaj sem pa študentka tretjega letnika transakcijske psihoterapije	Transakcijska psihoterapija	Študij	Študijska in karierna po
E6	delala sem nekaj časa na centru v Domžalah delo z otroki in mladostniki	Delo z otroki in mladostniki	Dosedanje zaposlitve	Študijska in karierna po
E7	delala tri leta v zavodu MISSS, Mladinsko informativno središče Slovenije kot vodja programov, supervizorka prostovoljcem, mentorica študentom, svetovalka in informatorka za mlade	Zavod MISSS	Dosedanje zaposlitve	Študijska in karierna po
E8	Od leta 2012 sem pa tukaj na centru, na oddelku varstvo otrok in družine	5 let	Delo z družino	Študijska in karierna po
E9	Na mojem področju delam največ z razvezami zakonske zveze, se pravi	Razveze – svetovalni razgovor	Najpogosteje	Področje dela

	svetovalni razgovor pred razvezo zakonske zveze			
E10	pokrivam tudi področje predhodnega družinskega posredovanja, se pravi pomoč staršem pred razpadom zunajzakonske skupnosti, da se dogovorita o teh statusnih vprašanjih	Predhodno družinsko posredovanje	Veliko dela	Področje dela
E11	pokrivam tudi področje nasilja v družini	Nasilje v družini	Veliko dela	Področje dela
E12	ukrepi centra za socialno delo	Ukrepi centra za socialno delo	Veliko dela	Področje dela
E13	potem tudi urejanje razmerij ob razpadu zunajzakonske skupnosti, zdaj če gre za tožbo ali sporazum	Razveze	Veliko dela	Področje dela
E14	imamo neko specialno prvo socialno pomoč, kar pomeni, da vsaka stranka, ki pride prvič na center in ima vprašanje vezana na ta proces reorganizacije družine vezane na razpad partnerstva, jih sprejem strokovna delavka in jim posreduje te prve informacije	Prve informacije glede razveze na prvi socialni pomoči	Vloga centra	Delo z družino ob razvezi
E15	Jaz dobim že vloge ali pa že predloge s strani sodišča	Socialni delavec dobi vloge ali predloge iz sodišča	Vloga centra	Delo z družino ob razvezi
E16	Večinoma pa so skoraj vsi primeri iz sodišča	Večina primerov iz sodišča	Vloga centra	Delo z družino ob razvezi
E17	razen postopki predhodnega družinskega posredovanja, tukaj je pa vloga enega ali drugega starša ali obeh	Vloga enega ali obeh staršev	Predhodno družinsko posredovanje	Delo z družino ob razvezi
E18	trenutno imam kar veliko. Lahko rečem, da se dnevno s tem ukvarjam	Vsak dan	Delo z družino ob razvezi	Področje dela
E19	starš, oba ali eden, običajno je to samo eden pride na center, se pogovori s kolegico na prvi socialni pomoči kaj to pomeni, kako to izgleda	Eden ali oba starša prideta na center, na pro socialno pomoč	Prvi stik	Delo z družino ob razvezi
E20	Potem dobim jaz to vlogo na podlagi katere oba starša povabim na razgovor	Soc. delavec pozove oba starša	Prvi stik	Delo z družino ob razvezi
E21	Potem je delo s starši zelo raznoliko, čisto odvisno od tega kako se razhajata,	Odvisno od posameznih staršev	Proces dela	Delo z družino ob razvezi

	kakšna zgodba je v ozadju, koliko stvari sta kot partnerja že predelala, ali prihajata že v spravi, če sta se že dogovorila o teh glavnih stvareh			
E22	Če sta se že dogovorila potem točno vesta kako bo tukaj potekalo, lahko da že prakticirajo tak način življenja in sta prišla le še formalno to urediti	Prideta urediti še formalno	Sporazumna razveza	Delo z družino ob razvezi
E23	Jaz imam ponavadi s staršema dva razgovora	Dva razgovora s starši	Število srečanj	Delo z družino ob razvezi
E24	V prvem raziskujemo ta njun razhod, raziskujemo ali je šlo za nagel razhod ali je bilo načrtovano	Raziskuje razhod	Proces dela	Delo z družino ob razvezi
E25	sta otroka že seznanila s tem, kakšen je bil odziv otrok	Raziskuje seznanitev otrok z razvezo	Proces dela	Delo z družino ob razvezi
E26	Potem jih tudi informiram o teh pravnih posledicah, kar morata urediti	Informira o pravnih posledicah	Proces dela	Delo z družino ob razvezi
E27	potem pa mogoče pogledamo če sta si v teh stvareh enotna	Raziskuje možnost sporazuma	Proces dela	Delo z družino ob razvezi
E28	če pa ne pa potem začnemo delati na teh segmentih, glede višine mesečnega zneska preživitve	Urejanje preživitve	Proces dela	Delo z družino ob razvezi
E29	glede stikov	Urejanje stikov	Proces dela	Delo z družino ob razvezi
E30	V večini pa naredimo dva razgovora	Dva razgovora s starši	Število srečanj	Delo z družino ob razvezi
E31	lahko pa tudi več, čisto odvisno	Več razgovorov	Število srečanj	Delo z družino ob razvezi
E32	Tako je po zakonu v pravnem postopku nam tudi sodišče naloži dolžnost, da se opravi razgovor z otrokom	Razgovor z otrokom	Vloga centra	Delo z družino ob razvezi
E33	Zdaj po navadi so starši tisti, ki odločijo ali je lahko opravi razgovor tudi z otrokom ali ne	Potrebno za pogovor z otrokom	Dovoljenje staršev	Vključevanje otrok
E34	Je pa povsem odvisno od vsakega primera posebej in odvisno od tega v kateri fazi dobimo starše	Odvisno od posameznega primera	Vključitev otrok v proces dela	Vključevanje otrok
E35	Zdaj nekako majčkenih otrok ne vključujemo	Majhni otroci	Otrok se ne vključuje	Vključevanje otrok
E36	opredeljeno je, da mora otrok biti sposoben razumeti	Ko razume proces razveze	Vključitev otroka v proces dela	Vključevanje otrok

	sam proces, da zna razložiti svoje mnenje			
E37	Sedaj če dobim par, ki je bivanjsko ločen že eno leto, prakticirajo nek način s katerim se starša strinjata in jima ustreza, potem ne vidimo razloga zakaj bi vključili otroka, če vse funkcionira	Dogovor med staršema	Otrok se ne vključuje	Vključevanje otrok
E38	Včasih so starši za to da se otroka vključijo, rečejo ni problema	Starši dovolijo	Dovoljenje staršev	Vključevanje otrok
E39	Mogoče smo včasih malo pozorni na te starše , ki otroka ponujajo in rečejo, da naj kar otroka vprašam. Takrat smo malo pozorni ali bi bil otrok takrat izpostavljen prevelikim pritiskom zaradi lojalnosti enemu ali drugemu staršu, tako da smo zelo pozorni	Starši preveč ponujajo otroka	Dovoljenje staršev	Vključevanje otrok
E40	Jaz jih sama zelo previdno vključujem	Le ko je nujno potrebno	Vključitev otroka v proces dela	Vključevanje otrok
E41	jih pa zelo rada vključim, mi je všeč če lahko spoznam tudi njihov vidik	Pomemben vidik otroka	Pozitiven vpliv	Vpliv prisotnosti otroka
E42	Načeloma pa imamo na centru interno določeno, da se jih vključuje nekje po desetem letu starosti	Po 10 letu	Vključitev otroka v proces dela	Vključevanje otrok
E43	Sem pa imela tudi primere, ko so otroku postavili tudi zagovornika za glas otroka, iz projekta Varuha človekovih pravic, ki se je potem srečeval večkrat z otrokom	Srečuje se z otrokom	Postavitev zagovornika	Glas otroka
E44	Lahko pa rečem, da so otroci vključeni v približno polovici primerov	V pol primerih	Vključevanje otrok v proces dela	Vključevanje otrok
E45	Razgovor je neformalen, sproščen	Neformalen	Pogovor z otrokom	Vključevanje otrok
E46	vezan na to kaj se tukaj in zdaj dogaja	Vezan na sedanost	Pogovor z otrokom	Vključevanje otrok
E47	Strogo izogibanje tega pri komu bi bil raje	Brez direktnih vprašanj	Pogovor z otrokom	Vključevanje otrok
E48	ampak kaj si ti želiš, kako ti vidiš situacijo	Kaj želi	Pogovor z otrokom	Vključevanje otrok
E49	Ni teh direktnih vprašanj	Brez direktnih vprašanj	Pogovor z otrokom	Vključevanje otrok
E50	Včasih vključim tudi kakšno igro, lahko rišejo, imam	Igrače in pripomočki	Delo z otrokom	Vključevanje otrok

	barvice, potem so kakšni delovni listi,.			
E51	lahko je z otrokom en pogovor	En pogovor	Vključitev otrok v proces del	Vključevanje otrok
E52	Lahko pa tudi naredimo obisk na domu pri enem in drugem staršu	Pri očetu in pri mami	Obisk na domu	Vključevanje otrok
E53	Mogoče tudi da vidimo malo klimo, da vidimo kakšen je svet pri enem in pri drugem staršu	Preveri funkcionalnost družine	Obisk na domu	Vključevanje otrok
E54	Znotraj tega obiska na domu pa naredimo tudi razgovor z otrokom	Pogovor z otrokom	Obisk na domu	Vključevanje otrok
E55	ali v njegovi sobi ali tako, da je ločeno od staršev	Pogovor z otrokom	Obisk na domu	Vključevanje otrok
E56	Je pa ta obisk na domu boljše kot, če otroka pripeljejo k nam	Lažje za otroka	Obisk na domu	Vključevanje otrok
E57	Dom je še vseeno njegovo varno okolje, kjer je tudi bolj sproščen	Prednost za otroka, ker je v domačem okolju	Obisk na domu	Vključevanje otrok
E58	Jih pa tudi že na začetku vprašam kaj pričakujejo	Vpraša po pričakovanjih	Pogovor z otrokom	Vključevanje otrok
E59	jim pustim, da si malo ogledajo najprej prostor, ta adaptacija na prostor	Čas za adaptacijo na prostor	Delo z otrokom	Vključevanje otrok
E60	Jih pa tudi vprašam na koncu razgovora kako se mu je zdelo, ali sem izpolnila njegova pričakovanja	Vpraša otroka kako mu je bilo na pogovoru	Pogovor z otrokom	Vključevanje otrok
E61	Ja, običajno ni problema	Sodelujejo	Pripravljenost otrok k sodelovanju	Vključevanje otrok
E62	Jaz imam takšne izkušnje, da so zelo zgovorni	So zelo zgovorni	Pripravljenost otrok k sodelovanju	Vključevanje otrok
E63	da se zelo sprostijo	Se sprostijo	Pripravljenost otrok k sodelovanju	Vključevanje otrok
E64	So pa kakšni, ki so bolj sramežljivi in čutijo nekaj stresa, zardevajo, odgovori so kratki ja, ne	So sramežljivi	Pripravljenost otrok k sodelovanju	Vključevanje otrok
E65	Potem se tukaj tudi mi malo odmaknemo in ne posegamo preveč v otroka	Brez pritiskov na otroka	Vključevanje otrok k sodelovanju	Vključevanje otrok
E66	Ja se upošteva, zelo	Se upošteva (SD)	Otrokovo mnenje, želje	Glas otroka
E67	Jaz tako naredim, da to kar je otrok povedal, nekako ocenim in potem nekak nakažem, kaj bi morali starši narediti, kaj bi bilo dobro, da starši naredijo, glede na to kaj je otrok povedal	Starše se usmeri glede na otrokove želje	Otrokovo mnenje, želje	Glas otroka

E68	Tako da obrnem, da je otrok v središču in da je bistveno to kar je otrok povedal.	V središču je to kar je otrok povedal	Otrokov glas	Glas otroka
E69	Ja v naslednjem pogovoru starše seznanim s tem kaj otrok želi	Starše se seznani z otrokovimi željami	Otrokovo mnenje, želje	Glas otroka
E70	jih tudi tako usmerim	Starše se usmeri glede na otrokove želje	Otrokovo mnenje, želje	Glas otroka
E71	Jasno jim tudi sporočim kakšno bo naše mnenje za sodišče a ne	Seznani starše s tem kakšno bo mnenje za sodišče	Vloga centra	Delo z družino ob razvezi
E72	In jih potem poskušamo povabiti v storitve, jim damo informacije, da se vključijo v kakšne programe za samopomoč, terapije. Damo jim informacije kam se lahko oprejo	Informira starše kam se obrniti po pomoč	Vloga centra	Delo z družino ob razvezi
E73	Povem pa jim tudi na čem bo temeljilo oz. s čim bo bilo podprto mnenje za sodišče. Ne kar tako, ker je to otroku v korist, vendar da jim povemo jasno stališče v določenem primeru, za določenega otroka tudi zavzeli	Starše seznani zakaj bo takšno mnenje na sodišču	Vloga centra	Delo z družino ob razvezi
E74	Ubistvu imam jaz tak občutek, da če so otroci vključeni je že pri starših večja dovzetnost za to situacijo	Starši so bolj dovzetni	Pozitivni vplivi	Vplivi prisotnosti otroka
E75	Kakšni so za kakšno situacijo bolj zaskrbljeni in potem res želijo, da se še kdo pogovori z otrokom, ker so drugače zelo zadržani	Dobro, da se otrok lahko nekomu zaupa	Pozitivni vplivi	Vplivi prisotnosti otroka
E76	Tako da si želijo nek feedback od otroka. Včasih lahko to tudi boli starše, vendar imam občutek, da jim je to res pomembno in da tudi upoštevajo otroka	Starš dobi povratno informacijo od otroka	Pozitivni vplivi	Vplivi prisotnosti otroka
E77	Tako da ja bi rekla, da je fino, da so otroci vključeni.	Dobre izkušnje	Pozitivni vplivi	Vplivi prisotnosti otroka
E78	Nimam pa nobenih negativnih izkušen s tem, če sem vključila otroka v delo	Jih ni	Negativni vplivi	Vplivi prisotnosti otroka

E79	Ja jaz bolj tako gledam, da je fino, da so otroci vključeni, sploh če je konflikt med staršem ali pa tudi če ni	V primeru konflikta med starši in če ga ni	Smisel vključevanja otrok	Osebni pogled socialnih delavcev
E80	se mi zdi da je prav, da lahko vsak otroček pove kaj želi	Da se sliši otrokov glas	Smisel vključevanja otrok	Osebni pogled socialnih delavcev
E81	Če ne drugega se mi zdi prav, da otročka vsaj spoznamo, vidimo kdaj, tako da je lahko tudi povsem neformalen pogovor	Da se spozna otroka	Smisel vključevanja otrok	Osebni pogled socialnih delavcev
E82	Meni je pomembno, da vidim vsaj to neko usklajenost med tem kar so starši povedali in tem kako je otrok integriran v te spremembe. Ker otrok ima drugačno percepcijo na tej poti kot odrasli	Da se vidi usklajenost med starši in otrokom	Smisel vključevanja otrok	Osebni pogled socialnih delavcev
E83	Mogli bi pa imeti tudi več pogovorov, da bi otrok postal bolj zaupljiv do nas in bi nam lažje tudi povedal in se nam zaupal	Več pogovorov z otrokom	Delo na centru	Osebni pogled socialnih delavcev
E84	Tako da ne moremo od otroka pričakovati, da bo kar v prvem razgovoru vse povedal. Lahko bi nam tudi na prvem razgovoru povedal nekaj, na četrtem pa povsem drugače. Tukaj je pomemben tudi ta psihološki del, varnost, za katerega žal nimam dovolj časa	Premalo časa	Delo na centru	Osebni pogled socialnih delavcev
E85	Moglo bi se res narediti več srečanj, a je to težko izvedljivo ker smo vezani na roke s strani sodišča	Prekratki roki s strani sodišča	Delo na centru	Osebni pogled socialnih delavcev
E86	delo je preveč formalno	Preveč formalno	Delo na centru	Osebni pogled socialnih delavcev
E87	hitro in ni tega, da bi lahko z otrokom naredili več srečanj in ga bolje spoznali	Premalo časa	Delo na centru	Osebni pogled socialnih delavcev
E88	Ravno to prvi stik, težko je vzpostaviti to varnost in dober prvi stik z otrokom	Vzpostaviti prvi stik	Najtežje pri delu z otrokom	Osebni pogled socialnih delavcev
E89	mogoče tudi to, več obiskov doma pri njemu	Premalo obiskov na domu	Delo na centru	Osebni pogled socialnih delavcev

E90	Po drugi strani pa je s tem možen tudi velik poseg v intimnost družine, kar zopet ni dobro	Velik poseg v intimnost družine	Obisk na domu	Vključevanje otrok
E91	Velikokrat tudi starši rečejo, pa dajte vi povedati kako naj, kaj bi bilo najboljšo, komu naj bo otrok zaupan. Jaz vedno rečem, da jaz nisem njihova družina in da ne moram tega jaz določiti. Rečem jim nam mi oni povedo kako živijo, kakšne so njihove rutine, katere praznike praznujejo in da bomo potem na podlagi njihove družine videli kaj bi bilo za njih najboljšo	Starši prepustijo odločitev centru	Najtežje pri delu z družino ob razvezi	Osebni pogled socialnih delavcev
E92	Ja tako da bi imela prej neke specifične znanja za delo z otroki, to glede razvez ne bi rekla	Brez specifičnih znanj dela z otroki	Študij socialnega dela	Potreba po dodatnem znanju
E93	En del dobiš z izkušnjami	Tekom dela	Izkušnje	Potreba po dodatnem znanju
E94	z konzultacijami s kolegicami	Pomoč med sodelavci	Samoizobraževanje	Potreba po dodatnem znanju
E95	Še vedno je specifično kaj to pomeni ločitev, kaj to prinese. Ker tudi starši povedo, da otroci začnejo spraševati podobnosti o tem. Zato se mi zdi pomembno, da pridobimo predvsem te specifične o sami ločitvi, kaj prinese	Potreba po specifičnem znanju o ločitvi	Glavne težave	Potreba po dodatnem znanju
E96	Tako da se tudi sama ves čas izražam o tem področju	Pomembno	Samoizobraževanje	Potreba po dodatnem znanju
E97	Večkrat se tudi posvetujem s kolegicami ali s psihologinjo, če je kaj takega in si med seboj pomagamo	Pomoč med sodelavci	Samoizobraževanje	Potreba po dodatnem znanju

9.3.6. Intervju F

Št. izjave	IZJAVA	POJEM	KATEGORIJA	TEMA
F1	sem socialna delavka	Socialno delo	Študij	Študijska in poklicna pot
F2	družinska terapevtka	Družinska terapija	Študij	Študijska in poklicna pot

F3	psihoterapevka	Psihoterapija	Študij	Študijska in poklicna pot
F4	Najprej sem delala z mladostniki, storilci kaznih dejanj in s težavami v odraščanju	Delo z mladostniki	Dosedanje zaposlitve	Študijska in poklicna pot
F5	delal z polnoletnimi storilci kaznivih dejanj	Delo s polnoletnimi storilci kaznivih dejanj	Dosedanje zaposlitve	Študijska in poklicna pot
F6	sedaj sem tukaj na družini, približno deset let	10 let	Delo z družino	Študijska in poklicna pot
F7	Starši lahko pridejo na prehodno družinsko posvetovanje, to pomeni da jim pomagamo pri dogovarjanju kako poskrbeti za otroka	Dogovarjanje kako poskrbeti za otroke	Predhodno družinsko posredovanje	Delo z družino ob razvezi
F8	Center je vključen v razvezni postopek zgolj zaradi mladoletnih otrok	Vključitev zaradi mladoletni otroci	Vloga centra	Delo z družino ob razvezi
F9	Mi se ne ukvarjamo z delitvijo premoženja in tem, ampak se ukvarjamo s tem kako bosta poskrbela za otroke	Poskrbeti za otroka	Vloga centra	Delo z družino ob razvezi
F10	Zdaj če se starša med seboj normalno dogovarjata, če ni nobenih takih večjih težav, potem otroka ne vlečem v to	Dogovor med staršema	Otroka se ne vključi	Vključevanje otrok
F11	Se mi tudi ne zdi smiselno, če sta starša otroka seznanila	Starša seznanita otroka	Otroka se ne vključi	Vključevanje otrok
F12	Otrok je v stiski, če mora priti na center nekaj govoriti	Pogovor mu predstavlja stisko	Otroka se ne vključi	Vključevanje otrok
F13	takoj ima občutek, da bo mogel povedati kdo je kriv in pri komu bi rad bil in koga imam bolj rad. To je za otroka breme in jih ne vključujemo	Pogovor mu predstavlja breme	Otroka se ne vključi	Vključevanje otrok
F14	V primeru da pa sem jaz v dvomih	Dvomi socialne delavke	Razlogi za vključitev otroka	Vključevanje otrok
F15	da se starša med seboj ne morata nič dogovoriti	Nesoglasje staršev	Razlogi za vključitev otroka	Vključevanje otrok
F16	odvisno do tega koliko je otrok star, na tak način se tudi pogovarjam potem z otrokom	Odvisno od starosti	Pogovor z otrokom	Vključevanje otrok
F17	V omari imam barvice, papir, lutke, razpoloženske kartice	Igrače in pripomočki	Delo z otrokom	Vključevanje otrok
F18	Z otrokom tudi sediva na tleh, da sva v isti višini	Sedijo na tleh	Delo z otrokom	Vključevanje otrok

F19	Potem probava skozi risanje, igro,... odvisno od starosti	Odvisno od starosti	Delo z otrokom	Vključevanje otrok
F20	Nikoli pa ne vprašam otroka direktno, kje bi pa ti raje bili	Brez direktnih vprašanj	Pogovor z otrokom	Vključevanje otrok
F21	Se pogovarjamo, ko so otroci malo večji, kaj počnejo skupaj z mami, kaj z očetom, kaj jim je fino	Kaj delajo s starši	Pogovor z otrokom	Vključevanje otrok
F22	kaj bi radi spremenili, če bi imeli čarobno palčko,...	Kaj bi radi spremenili	Pogovor z otrokom	Vključevanje otrok
F23	Ampak samo za potrebe izdelave mnenja. Ta pogovor je namenjen temu, da lahko jaz izdelam mnenje	Namenjen izdelavi mnenja	Pogovor z otrokom	Vključevanje otrok
F24	Se pa dogaja, da grem v vrtec, če je otrok majhen	Obisk vrtca	Dodatne informacije	Vključevanje otrok
F25	Tam govorim npr. z vzgojiteljicami	Pogovor z vzgojiteljico	Dodatne informacije	Vključevanje otrok
F26	se vključim v skupino, se igram skupaj z vsemi otroci	Igranje s skupino otrok	Dodatne informacije	Vključevanje otrok
F27	sem pa bolj pozorna na tega dotičnega otroka. in potem skozi to igro spoznavam otroka in se pogovarjam z njim, raziskujem	Spoznavanje otroka skozi igro	Delo z otrokom	Vključevanje otrok
F28	Včasih grem tudi v šolo in se tam pogovarjam z otrokom, če se on tam počuti bolj varno kot tukaj	Pogovor z otrokom na šoli	Delo z otrokom	Vključevanje otrok
F29	ne vidim kakšne hude težave pri tem vključevanju otrok in pogovoru z njimi	Ni problem	Pogovor z otrokom	Vključevanje otrok
F30	Težava nastopi ko je že odločeno, ko je že sodba sodišča in zašteka pri stikih	Težave pri stikih	Hudi spori med partnerjema	Delo z družino ob razvezi
F31	Takrat se probam pogovoriti s starši, predvsem o njihovem vplivu na otroka. Probam se pogovoriti bolj v terapevtskem smislu. Ker bistvo je na starših, ne na otrocih	Terapevtski pogovor s starši	Vloga centra	Delo z družino ob razvezi
F32	procentualno, ni polovica, manj. Težko bi rekla koliko, ampak ja manj kot v polovici primerov	V manj pol primerih	Vključitev otroka v proces dela	Vključevanje otrok
F33	Zadnje čase je več parov, ki se znajo zmeniti ali pa obiščejo že predhodno družinsko posredovanje, kjer se posvetujejo že prej. Tega je kar veliko	Veliko parov	Sporazumna razveza	Delo z družino ob razvezi
F34	Potem je pa na drugi strani čedalje več teh, ki so v hudi	Čedalje več	Hudi spori med partnerji	Delo z družino ob razvezi

	vojni in te vojne med partnerji so vedno hujše			
F35	Najpogosteje enkrat, ker ga rabim samo zaradi mnenje	Najpogosteje en pogovor	Vključitev otroka v proces dela	Vključevanje otrok
F36	Včasih se pa večkrat dobimo, lahko tudi trikrat, štirikrat, petkrat	Več pogovorov	Vključitev otroka v proces dela	Vključevanje otrok
F37	S starši je tudi tako največkrat samo enkrat, če je sporazum, če se vse dogovorijo, če vse štima	En pogovor	Sporazumna razveza	Delo z družino ob razvezi
F38	Drugače pa dvakrat, trikrat	Dva, trije pogovori	Hudi spori med partnerji	Delo z družino ob razvezi
F39	Pri meni se je potrebno prej naročiti. Ponavadi pokličejo, pošljejo mail	Starši pokličejo, pošljejo mail	Prvi stik	Delo z družino ob razvezi
F40	Bi pa rekla da je pol, pol. Če pokličejo, pokliče eden, ampak v imenu obeh	Kliče eden v imenu obeh	Prvi stik	Delo z družino ob razvezi
F41	Polovica pa je takih, ki samo eden pride z očitki, daje drugi partner grozen in pride po nasvet	Pride eden od partnerjev	Prvi stik	Delo z družino ob razvezi
F42	Potem se zmenimo, da bosta oba prišla. Te ki so pa iz sodišča pa jaz oba pozovem	Socialni delavec pozove oba starša	Prvi stik	Delo z družino ob razvezi
F43	Morata biti oba prisotna, ker je bistvo, da onadva narediti sporazum in se dogovorita	Prisotna morata biti oba starša	Prvi stik	Delo z družino ob razvezi
F44	Včasih imam težave, da želijo priti tudi odvetniki, ampak jim povem da ne, ker ne morejo biti zraven, ampak rabim osebno oba starša	Odvetniki, ne morajo biti zraven	Prvi stik	Delo z družino ob razvezi
F45	Ne, vedno le z otrokom. Nihče ni prisoten. Jaz vedno tako, samo z otrokom	Brez prisotnosti staršev	Pogovor z otrokom	Vključevanje otrok
F46	Starš nima kaj delati zraven, ker bi to vplivalo na otroka	Starši lahko vplivajo na otroka	Pogovor z otrokom	Vključevanje otrok
F47	Naredim pa včasih tudi tako, da grem jaz na dom, če že potekajo neke stvari, niso pa še pravno formalno urejene	Preveri funkcioniranje družine	Obisk na domu	Vključevanje otrok
F48	Potem grem jaz na domu k očetu in k mami, da vidim kako funkcionira otrok v z vsakim staršem	Pri očetu in pri mami	Obisk na domu	Vključevanje otrok
F49	Tako več dobim, ker je otrok v svojem domačem okolju	Prednost za otroka, ker je v domačem okolju	Obisk na domu	Vključevanje otrok
F50	Že tako je otrokom hudo ob ločitvi in je lažje, če ga	Lažje za otroka	Obisk na domu	Vključevanje otrok

	obiščem na domu, kot če mora še on sem priti			
F51	Sedaj petnajst letniki pridejo sem, jih ne obiščem jaz	Le pri manjših otrocih	Obisk na domu	Vključevanje otrok
F52	mlajše pa poskušam zaščititi na način, da grem jaz na domu, v vrtec, šolo, če mi starši dovolijo	Zaščita otroka	Obisk na domu	Vključevanje otrok
F53	Ja	Potrebno za obisk na domu	Dovoljenje staršev	Vključevanje otrok
F54	Jaz jih obvestim tudi če grem v vrtec, šolo in do sedaj mi še nihče ni rekel ne	Potrebno za obisk vrtca, šole	Dovoljenje staršev	Vključevanje otrok
F55	Se je pa že zgodilo, da starš tega ni dovolil	Včasih starši ne dovolijo	Dovoljenje staršev	Vključevanje otrok
F56	in sem potem sodišče o tem obvestila. Tudi to nekaj pove	Če ne dovolijo se o tem obvesti sodišče	Dovoljenje staršev	Vključevanje otrok
F57	Drugače pa se že v tem postopku, ko imam starše tukaj zmenim, da mi tisti in tisti dan pripeljejo otroka	Dogovor že na srečanju s starši	Dovoljenje staršev	Vključevanje otrok
F58	Ne puščam pa veliko časa od dne ko se s starši zmenim, do dne ko starši pripeljejo otroka. ker se bojim, da bosta starša vsak na svoj način zganjala pritisk na otroka	Pritisk staršev na otroka	Dovoljenje staršev	Vključevanje otrok
F59	Včasih je bila neka taka starostna meja 10 let	Včasih okoli 10 leta	Vključitev otroka v proces dela	Vključevanje otrok
F60	Ubistvu se otroka vključi takrat ko se otrok zaveda posledic tega kar bo povedal	Ko se zaveda posledic svojih dejanj	Vključitev otroka v proces dela	Vključevanje otrok
F61	So pa otroci zelo različni. Saj pravim v vrtec sem šla k petletniku. Pri osmih letih se jaz mirno lahko pogovarjam kaj rad počne. Je pa povsem odvisno od primera	Odvisno od posameznega primera	Vključitev otroka v proces dela	Vključevanje otrok
F62	Jaz imam občutek, da večkrat pozitivno vpliva	Večkrat	Pozitiven vpliv	Vpliv prisotnosti otroka
F63	Je pa težava, če starša preveč pritiskata na otroka, da je otrok kot da bi bil med dvema mlinskim kamnoma	Pritisk staršev na otroka	Negativen vpliv	Vpliv prisotnosti otroka
F64	Jaz naredim tako, da to kar se pogovarjam z otrokom ostane tukaj in to tudi povem otroku, da to ne bom nikomur povedala	Zaupen prostor med otrokom in socialnim delavcem	Delo z otrokom	Vključevanje otrok
F65	Razen če se midva z otrokom zmeniva, da bova nekaj skupaj povedala staršem, ker	Če bi otrok nekaj rad povedal	Otrokov glas	Glas otroka

	otrok izrazi stisko, da bi rad nekaj povedal staršem, vendar ne ve kako bi sam to povedal. Potem ko končava z otrokom pogovor, povabim noti še starša in jim poveva kar otrok želi povedati	staršem, a sam ne more mu pri tem pomaga socialni delavec		
F66	Jaz imam izkušnje da starši kar pogosto slišijo otroke	Starši ga slišijo	Otrokovo mnenje, želje	Glas otroka
F67	upoštevajo njihovo mnenje in želje	Starši ga upoštevajo	Otrokovo mnenje, želje	Glas otroka
F68	Se pa dogaja tudi, da otrok reče, da ne želi tega in tega in potem starš reče, da si otrok izmišljuje, da je za to kriv drugi starš. Tako, da ja tudi to se dogaja, da starši ne upoštevajo otroka	Včasih starši ne upoštevajo	Otrokovo mnenje, želje	Glas otroka
F69	Ampak večinoma, kar znajo slišati	Starši ga slišijo	Otrokovo mnenje, želje	Glas otroka
F70	Jaz sem tudi sama tukaj, ki to delam in včasih je teko, ker se mi lahko zgodi, da sem v dveh vlogah . Da starši pridejo v razvezni postopke, kar je moje javno pooblastilo in sem jaz tista, ki napiše sodišču mnenje. Hkrati pa nekateri pridejo k meni po nasvet in delam terapevtsko delo z njimi	Piše mnenje sodišču in dela terapevtsko delo	Dvojen vloge	Delo z družino ob razvezi
F71	To ni najbolj fino, ampak večinoma kar gremo skozi	Ni dobro za delo	Dvoje vloge	Delo z družino ob razvezi
F72	To, da sem terapevka mi zelo pomaga, da napišem mnenje	Študij terapije	Prednosti	Potreba po dodatnem znanju
F73	vendar včasih ni najboljše ker opravljam dva različna dela	Ni dobro za delo	Dvoje vloge	Delo z družino ob razvezi
F74	Mnenje otroka jaz upoštevam	Socialni delavec upošteva	Otrokovo mnenje, želje	Glas otroka
F75	vendar če vidim, da je v ozadju vpliv enega od staršev, to tudi napišem v poročilu za sodišče. Moram utemeljiti mnenje, da vedo zakaj se tako napisala	Včasih se opazi vpliv starša, kar se zapiše v mnenju	Otrokovo mnenje, želje	Glas otroka
F76	Jaz jamram že leta in leta, da bom pregorela, da je prehudo	Preobremenjeni	Delo na centru	Osebni pogled socialnih delavcev
F77	Pa ja, veš še tam ko starši rečejo, da je zelo tih, bo gotovo kaj povedal	Tudi tihi otroci kaj povedo	Pripravljenost otrok k sodelovanju	Vključevanje otrok

F78	Si pa vzamem jaz tudi veliko časa za njih, ni to da govorimo le pol ure	Vzamejo si dovolj časa za pogovor	Delo z otrokom	Vključevanje otrok
F79	Jaz se tukaj družim z njimi, sedimo na tleh, dam mu bonbone, igrice, klepetamo, se smejimo in jih vmes kaj sprašujem	Raziskovanje skozi igro in zabavo	Delo z otrokom	Vključevanje otrok
F80	Pozna se mi, da sem dolgo delala z mladostniki. Znam se postaviti na njihovo raven in se lahko dosti z njimi pogovarjam	Izkušnje iz prejšnjih zaposlitev, kjer so delali z otroki	Delo z otroki	Vključevanje otrok
F81	Jaz mislim, da je potrebno v razveznem postopku otroke vključiti le toliko kolikor je to nujno potrebno	Le toliko kolikor je nujno potrebno	Smisel vključevanja otrok	Osebni pogled socialnih delavcev
F82	Res čim manj, samo tisto koliko je res nujno potrebno	Čim manj	Smisel vključevanja otrok	Osebni pogled socialnih delavcev
F83	Bolj se mi zdi, da je pomembno, da se jih vključi potem, če pride do težav z izvrševanjem stikov, sploh pri preprečevanju stikov s strani enega starša	Bolj pomembno je vključiti otroka potem, če pride do težav z izvrševanjem stikov	Smisel vključevanja otrok	Osebni pogled socialnih delavcev
F84	To je drugače stvar staršev in v to se ne bi smelo vključiti otroke. Starši morajo vedeti kaj je to partnerski odnos in kaj starševski	Ne bi se jih smelo vključevati, stvar staršev	Smisel vključevanja otrok	Osebni pogled socialnih delavcev
F85	Najtežje je ko otroka eden od staršev vleče na svojo stran in potem ko pride otrok že sam takoj reče npr. jaz hočem biti pri mami	Pritisk enega starša na otroka	Najtežje pri delu z družino ob razvezi	Osebni pogled socialnih delavcev
F86	Ko vidiš, da je že zmanipuliran s strani mame	Otrok zmanipuliran s strani staršev	Najtežje pri delu z družino ob razvezi	Osebni pogled socialnih delavcev
F87	Ob enem ima pa otrok v sebi občutke krive, ker bi rad imel oba starša	Otroci občutkom krivde	Najtežje pri delu z otrokom	Osebni pogled socialnih delavcev
F88	Veliko je tega, da se starša poskušata preko otroka maščevati drug drugemu	Maščevanje staršev preko otrok	Najtežje pri delu z družino ob razvezi	Osebni pogled socialnih delavcev
F89	Otroku pa je najtežji in nosi največ posledic	Otrok nosi najtežje posledice	Najtežje pri delu z otrokom	Osebni pogled socialnih delavcev
F90	Zelo dobro je pa ko otrok odide od mene zadovoljen, to so pa te lepe stvari	Zadovoljen otrok ob koncu pogovora	Najlažje pri delu z družino ob razvezi	Osebni pogled socialnih delavcev
F91	Iskreno se iz faksa ne spomnim, ker sem študirala že tako dolgo nazaj	Se ne spomni	Študij socialnega dela	Potreba po dodatnem znanju

F92	Drugače pa sem gotovo največ znanja pridobila preko izkušenj, ko sem delal z mladostniki in pa tudi sedaj ko delam z družinami	Delo z mladostniki	Izkušnje	Potreba po dodatnem znanju
F93	In pa tudi s študijem terapije sem pridobila ogromno znanja	Študij terapije	Prednosti	Potreba po dodatnem znanju
F94	Sedaj septembra grem študirati tudi medicino	Študij medicinske	Samoizobraževanje	Potreba po dodatnem znanju
F95	Se pa tudi če kaj rabim sestanemo s kolegicami, na kot nekih intervizijah in si med seboj pomagamo	Pomoč med sodelavci	Samoizobraževanje	Potreba po dodatnem znanju
F96	Mi pa manjkajo supervizije, ki jih nimamo več	Pomanjkanje supervizij	Glavne težave	Potreba po dodatnem znanju